

6. fejezet

„Tenger pusztasága”

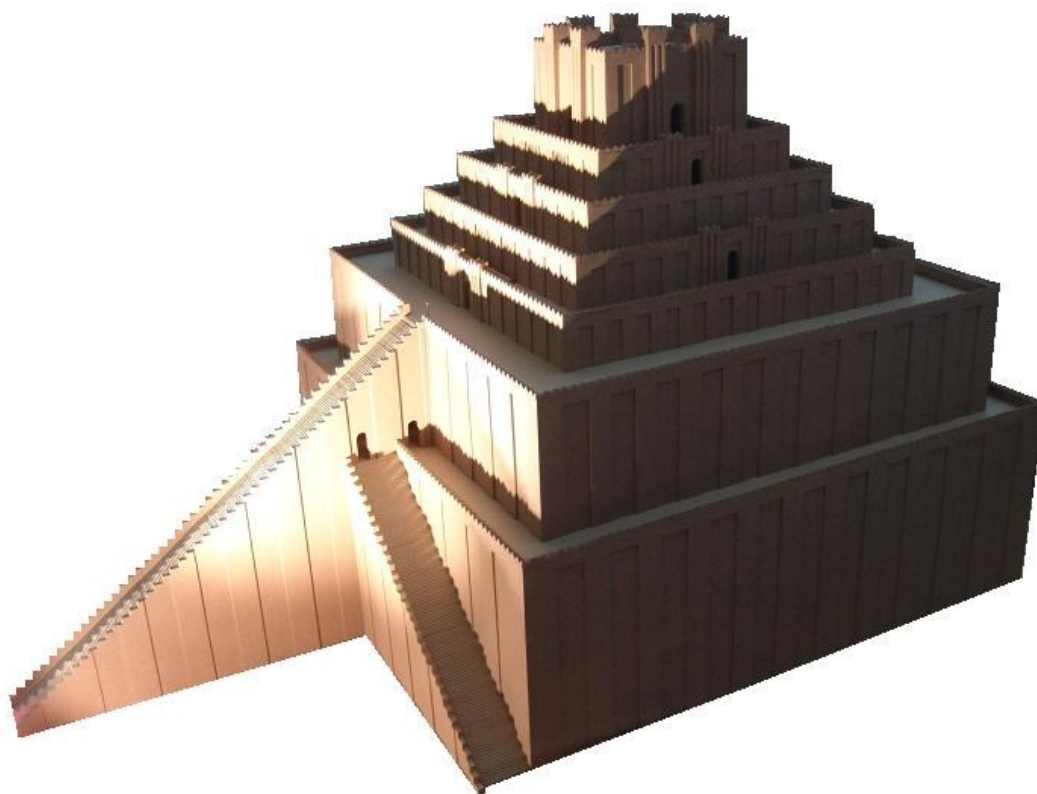
(A tenger pusztasága Babilon költői neve).

A „*Tenger pusztasága*” *Ésa. 21,1*-ben Babilon költői nevét jelenti. **Babilónia** a Tigris és az Eufrátesz alsó folyásánál fekvő termékeny terület volt. Az ország nevét Bábel (Babilon) városról kapta, amely Kr. e. 3. évezredben (Kr. e. 2142 előtt) majd később a Kr. e. 2 évezredben a fővárosa volt. Egyiptomhoz hasonlóan Babilonban is a folyók áradásától függött a talaj termékenysége. A babiloni csatornarendszernek köszönhetően az egész ország nagyon bőtermő volt. Babilónia déli részének jelentősebb városai voltak Eridu, Ur, Larsza, Erekh (Uruk), Lagas, Suruppak, Nippur, Iszin. Az északi részen Akkád, Szippar, Esnunna, Upi (Ópis; Opisz), Ktésziphón, Kuta, Dúr-Kurigalzu, Kis, Bábel (Babilon), Barszippa (Borszippa), Dilbat. A Szentírás szerint Nimród volt az első, aki elkezdte kiépíteni a babiloni birodalmat a Sineár földjén, termékeny pusztaságán. *„Khús nemzé Nimródot is; ez kezde hatalmassá lenni a földön. Ez hatalmas vadász vala az Úr előtt, azért mondják: Hatalmas vadász az Úr előtt, mint Nimród. Az ő birodalmának kezdete volt Bábel, Erekh, Akkád és Kálnéh a Sineár földén.”* 1 Móz. 10,8-10

Bepillantás a babiloni életbe

A Mezopotámiai foglalkozások között megtalálható a földműves, a kertészet és gyümölcsstermesztés (itt említsük meg a legendás „*függőkerteket*” amelyek a házak, ill. paloták tetején helyezkedtek el) az állattenyésztés (szarvasmarha, juh, kecske, sertés és egyéb háziállatok). A szamarat hátasállatnak, továbbá igavonásra és teherhordásra használták. *„A lótenyésztés Babilóniában csupán a kassú uralom idején terjedt akkor viszont olyannyira, hogy III. Hattusilis hettita uralkodó ezt írta babilóniai uralkodótársának, II. Kadasman Enlilnek: „A fivérem országában több ló van, mint szalma”.¹* Virágzott a vadászat és a halászat is. Vadásztak oroszlánra, leopárdra, párducra, gazellára, antilopra, vadkanra, szarvasra, farkasra, elefántra és különböző madarakra: pelikánra, darura, kócsagra, fogolyra és struccra. A mesterségek között ismeretesek a fazekasok, tégláégetők, takácsok, szabók, cipészek, kovácsok, építészek, hajóépítők, fémművesek, pékek, molnárok, mészárosok és sörfőzők. Továbbá orvosok, állatorvosok, bábák, gyékénykészítők, nádfeldolgozók, ácsok-asztalosok, kőfaragók. A mezopotámiai építkezéseket szakemberek –sumerul *sidim* – akkádul *ittinu* irányították. A monumentális építkezéseken, főleg a toronytemplomoknál néhány sor téglá után egy réteg nádat raktak le, hogy biztosítsák a fal rugalmasságát. *„A nagy építkezéseket az építési terv kidolgozása előzte meg, melyből sok fennmaradt. Az uralkodó gyakran építőmesterként is fellép – persze csupán szimbolikusan, ahogy manapság az ünnepélyes első kapavágásnál vagy az alapkövetételnél szokás.”²* Ez a szertartás megmaradt a sumer kortól egészen az Újbabiloni korig. *„Én Nabú-naid király, leraktam a szentély alapjait az eredeti helyén. Új teraszt raktam az É-ulmas szentély régi alapjaira, egy ujjal sem többet sem kevesebbet...”³* A legjelentősebb építmények a templomok voltak, amelyek teraszon álltak. *„Ebből fejlődött ki a lépcsős, teraszos „Bábel tornyaként” ismert típusa, amilyen minden nagyobb városban volt, néhol kettő is. Elnevezésük a *ziqurratu* „felmagasodót” jelent.”* A leghíresebb toronytemplom a babiloni, amely 2000 éves fennállása alatt mindvégig sumer nevet viselt *É-temen-an-ki* vagyis az *„Ég és a föld alapjának háza”⁴* vagy *„Ég és a föld oszlopa”* „aminek újabb nyelvészeti értelmezés szerint teljes jelentése *Köldökszinór, amely az eget és földet összeköti, vagyis amelyen át a földet az ég táplálja.*”⁵ *„Az egyik felirat Nabupolassár nevét viseli: „Marduk elrendelte (papjai által) hogy Babil tornyának alapját az alvilág keblére erősítsem és csúcsát az égre emeljem.” – ezt a munkát azután fia*

*és örököse végezte el. Több mint százezer téglába Nabu-kudurri-uszur neve van bevésve, aki nem más, mint Nabukodonozor, Babilon utolsó újjáépítője.*⁶ „Az ásatások közben megtalálták Nabukodonozor egyik okmányát, amelyben felsorolja az építőanyagokat, amelyeket a szentély és a torony felújításához rendelt: égetett téglá, vályogtéglá, aszfalt (szurok), cédrusfa, bronz, ezüst, arany és drágakövek. Aztán szó szerint ezt írja: **„Elkezdtém magasra emelni az Etemenanki csúcsát, hogy az égig vetekedjen.**”⁷ (Az Etemenanki hirdette Marduk nagyságát a ziqqurat építésénél 85 millió téglát használtak fel.)⁸

Az Etemenanki – Babilon lépcsős toronytemploma (Berlin, Pergamon Museum)

(Kereskedelmi célra is szabadon felhasználható kép; Szerző: O. Mustafin)

(https://cs.wikipedia.org/wiki/Etemenanki#/media/File:Etemenanki_Berlin.jpg)

Nabopolassár (Nabuaplaur) feliratából: „...az időben az Etemenanki (-val kapcsolatban), Bábili ziqqurratujával, amely az én (uralkodásom) előtt (már) elévült és omladozni kezdett, Marduktól, uramtól én parancsot kaptam, hogy alapját az alvilág mellén vetném meg, és csúcsát az égig magasítanám.” (ÓKTC 1999. 226. o.)

Restaurációs - építési munkálatokat már korábbi királyok is folytattak Babilonban és más városokban különböző templomokon. Hammurapi pl. *„Helyreállította az Emeteursag* templomot; a magas tornyot, Zababa és Innin istenek lakóhelyét, amelynek égig magaslik a feje, felépítette; Zababa és Innin fényét méltóan megnövelte.”* (ÓKTC 1999. 123. o.) (*A Kish városában lévő Zababa templom, amelyet egy korábbi babiloni uralkodó Szumuláél is felújított, átépített.) (<https://cdli.ox.ac.uk/wiki/doku.php?id=sumulael>)(<https://hu.wikipedia.org/wiki/Zababa>)(<https://en.wikipedia.org/wiki/Uhub>) Az olyan babiloni uralkodók mint pl. Nabukodonozor vagy a későbbi Nabunaid megkeresték és felkutatták a régi templomok alapjait, egészen az eredeti alapokig, alapkőig leásattak, hogy aztán a korábbi alapokra - alapkővekre építkezhessenek. Az újjáépítést tehát az eredeti alapokon végezték el vagy az eredeti alapokra új alapot vetettek és azon építkeztek tovább. (Lásd. ÓKTC 1999. 231-232. o.)

II. Nabukodonosor cilindere ékírásos szöveggel (Fotó: SG) (égetett agyag, Babilon; Szépművészeti Múzeum – Bécs) Az építésről szóló építési okmánya Lugal Marada isten templomának, Babilonban. Ez utal arra, hogy a templomi alapító okirat felfedezése Narám Sin idejéből származik.

Bélyeges téglatöredékek II. Nabú-kudurri-uszur építési feliratával (Budapest, Szépművészeti Múzeum) (Fotó: SG)

Bélyeges téglá II. Nabú-kudurri-uszur építési feliratával Babilonból, a következő szöveggel: „Nabú-kudurri-uszur, Babilón királya, az Eszagila templom és az Ezida templom ellátója, Nabú-apla-uszurnak, Babilón királyának kiváló örököse.” (Budapest, Szépművészeti Múzeum) (Fotó: SG)

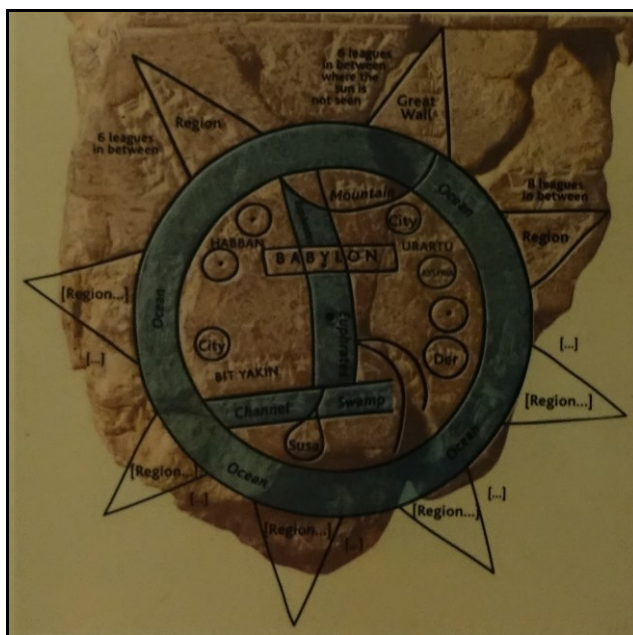
„Az uralkodók palotái hatalmas méreteik révén hamarosan versenyre keltek a templomokkal, sőt pompában felül is múlták őket.”⁹ A Mária*¹ királyi palota „külső kerülete körülbelül 200x125 méter, központi udvarának alaprajza 50x33 méter, a trónterméé (emelvénnyel) 25x11 méter volt, és összesen 300 helyiséggel nem maradt el az asszír Szargonidák hivalkodó és fényűző palotái mögött. A mári palotához tartozott még egy kisebb épületszárny is az úgynevezett „kék udvarban”, melynek 20 helyisége (konyhákkal, fürdőekkel, és „mellék helyiségekkel”) az udvar legelőkelőbb tagjait szolgálta, továbbá számos levéltár, raktár és tanterem... A városokat nem házak és szabad térségek kusza összevisszasága alkotta. Szabályos rend szerint épültek, a paloták és templomok mintájára. Nemcsak a házak, hanem egyes városok, pl. Nippur tervrajzai is fennmaradtak. A tervszerűsége utal Hérodotosz megjegyzése is (A görög-perzsa háború I, 180) akit ámulatba ejtett a babiloni utcák derékszögű elrendezése.”¹⁰ A művészetek között említhetjük a szobrászatot, a domborműveket (vallási témák, csatajelenetek). Mezopotámiában éppoly fejlett festészet alakult ki, mint amilyen nagyszerű építészet és csodálatra méltó szobrászat. A mezopotámiai művészetnek sajátos műfaja volt a falak színes mázas téglákkal való borítása, ami végső hatásában a falfestmény benyomását keltette (Felvonulási út, Istár kapu stb.). Levéltárak és könyvtárak maradtak fenn. „A francia régészek a Lagasi levéltárban 70 000 táblát találtak... Technikai szempontból említést érdemel az uruki könyvtár, ahol az állandó hőmérsékletről és a levegő páratartalmáról is gondoskodtak (a padlóban vízzel telt vájatok voltak).”¹¹ A

*¹ szír város, amelyet Hammurápi elfoglalt és idejében az óbabiloni birodalomhoz tartozott

levéltárakban főként iskolai és gazdasági szövegeket, míg a könyvtárakban szépirodalmi és tudományos műveket gyűjtöttek. *„A művelt írások olyan listákat is összeállítottak, amelyeket az enciklopédia ősenek tarthatunk, legalábbis ama szándékuk alapján hogy az élet egy bizonyos területéről minél több fogalmat gyűjtsenek össze.”*¹² Az egyik ilyen gyűjteményben megtaláljuk a *„fából készült tárgyak jegyzékét, tehát minden akkor ismert fa, a kövek és kőből készült tárgyak, a háziállatok és vadállatok, valamint az összes hajótípus nevét, a földművelés szókincsét, a fazekastermékek, a folyók, a csillagok elnevezését, az emberek társadalmi helyzetük szerinti megjelölését stb.”*¹³

Az irodalomban kiemelkedő szerepük volt az eposzoknak (hősköltemény). Az egyik leghíresebb a Gilgames eposz. De voltak más eposzok is, mint pl. Teremtés, Adapa, Etana eposz stb. Az eposzokban többször kifejezésre jut az örök élet utáni vágy. Léteztek még politikai művek, vetélkedések, siratók, bölcséleti költemények és közmondások is. Mezopotámia lakóinak a dalok szerezték a legnagyobb gyönyörűséget. A mezopotámiai zene jellegéről és dallamgazdagságáról számos – természetesen közvetett – forrás szól: az irodalmi leírások és a képzőművészeti ábrázolások. **„Ebben az időben a zene nemcsak bensőséges élményt jelentett, hanem társadalmi küldetést is teljesített, amelyet túlnyomórészt vallásos képzetek határoztak meg.”**¹⁴ Magas szinten ismerték a zenei törvényszerűségeket. Hangszereik a lant, hárfa, cimbalom, ütő és fúvós hangszerek üstdobok, pásztorfuvola, kürt, csörgők. A babiloni nők hiúságát mutatja, hogy felső szemhéjukat ólomfényporral (porrá zúzott galenittel) árnyékolták, az alsót pedig malachitporral zöldre festették. A szépségápolás nélkülözhetetlen kellékeinek számítottak az illatszerek is, amelyeket nemcsak a nők, hanem a férfiak is használtak. *„A mezopotámiai időszámítás nem egy meghatározott időponttól kezdődött... A királylistákon a vízözön a határ, ezért beszéltek vízözön előtti és vízözön utáni királyokról... Az uralkodók az éveket az előző év egy-egy jelentős eseménye alapján keltezték.”*¹⁵ A matematikát és geometriát használták a gazdálkodásban-földmérésben, könyvelésben. Kháldeában a hatos számrendszert használták. E rendszerben $10 \times 6 = 60$ tett egy szószot, $60 \times 10 = 600$ tett egy nert, $600 \times 6 = 3600$ pedig tett egy szárt. Használták az osztást és a szorzást $2 \times 3 = 6$, $2 \times 50 = 100$ osztásnál az osztandót nem adták meg $2/3 = 40$, $1/2 = 30$ $1/3 = 20$ amiből nyilvánvaló, hogy az osztandó 60. A törteknek többféle jelét használták mást-mást gyakorlati és elméleti célra. Ismerték a négyzet és köbgyököt is értékeiket táblázatba foglalták. Megoldották az egy és két ismeretlenes egyenleteket is. *„Számításaik során eljutottak a Ludolf féle számig, a maguk Pi-jét 3-mal fejezték ki. Az i.e. 18. századi babilóniai tankönyvek mértani adataik között fennmaradt egy igazán nehéz is: „Számítsd ki egy 10 könyök széles és 20 könyök hosszú téglalap átlóját.” A feladatot megoldották vagyis alkalmazták azt az elvet, amelyet jóval később Pitagorász tételnek neveztek el.”*¹⁶ *„A kört és a nappályát is 12 részre osztották, s ezzel létrejött az állatöv, amelyben minden jelre 30 fok jut.”*¹⁷ *„Megfigyelték az állócsillagokat és sok esetben mindmáig használatos nevet adtak nekik: ilyen pl. a Göncölszekér, vagy az állatöv szinte valamennyi csillagképeinek az elnevezése, az Ikrék, a Rák, a Skorpió stb.”*¹⁸ *„Babilónia adta a világnak a kor kiemelkedő csillagászait: az i. e. 5. században élt Nabu-ri-manit, akit a görögök Naburianisz néven ismertek és Kiddinut (i.e. 4. század) a nagy hírű szippari iskola első képviselőjét.”*¹⁹ A babilóniai naptár *„az alapvető csillagászati jelenségek, a nappal és éjszaka, a Hold változásainak és az évszakok változásainak megfigyelésén alapult, és a mezőgazdaság, a kereskedelem, a hitelek és szerződéses kapcsolatok nélkülözhetetlen kézikönyve lett. Eredetileg holdnaptár volt: a 29 vagy 30 napos naptári hónap azon a napon kezdődött, amikor a Hold újból az első negyedben tűnt fel. Ha az újabb negyed a 30. napon észlelték, akkor az előző hónap 29 napos lett, ha a 31. napon akkor 30 napos. Az év 12 holdhónapból állt; a hold változásai vezettek a 4 hétnapos hét kialakításához.”*²⁰ *„Az év 354 nappal állt; a napévhez képest mutatkozó különbséget időnként egy szökőhónap beiktatásával szüntették*

meg.”²¹ „Ők osztották fel először 360 fokra azokat a kisebb nagyobb köröket, amelyekben megfigyelték az égitestek mozgását napnyugtától napnyugtáig és tavasztól tavaszig. Ennek megfelelően a nap időtartamát 12 kettősórával mérték, az évet pedig 12 hónappal. A fokokat és az órákat tovább osztották 60 percre s ezeket 60 másodpercre.”²² „Az újbabilóni korban a napot éjjeltől számították, s azt is tudjuk, hogy azt a tudóst, aki ezt az újdonságot bevezette Kidinnunak (görögül Kidinasznak) nevezték.”²³ Rendelkeztek még földrajzi és alapvető térképészeti ismeretekkel is. Egy megtalált ékírásos szöveg szerint, amely közli az akkád birodalom kiterjedését „„Hizattól Abulahig terül el Akkád. Abbulattól Hallabig terül el Gutium.” Néhány útvonal hosszát is megtudjuk. „Kilencven kettős óráig tart az elami országút, száznyolcvan kettős óráig tart az akkádi országút.” stb.”²⁴

A világ babilóniai térképe (Késő babilóni Kr. e. 700-500) (Dél Irak, valószínűleg Szipparból; British Museum) (Fotók: SG)

Ez az egyedülálló agyagtábla sokkal korábbi idők hagyományait jegyzi fel, sőt még az özönvíztörténetre is utal. A babilóniai világot madártávlatból egy olyan lemezként mutatja be, amelyet egy „keserű – folyó” feliratú gyűrű vesz körül. Az Eufrátesz folyó Babilon városán áthaladva dél felé a mocsarakon keresztül a tengerbe folyik. A feliratos körök Mezopotámiában fekvő városokat és területeket jeleznek. Az ismert világ külső peremén túl 8 háromszög alakú régió található, ahol az idegenek otthonai vannak. Az egyik azonosítható azokkal a hegyekkel, ahol a babilóni bárka kikötött az özönvíz után. Ez a víz túloldalán fekszik, messze túl az Urartu (a bibliai Ararát) hegységen a világ peremén.

A babiloni kereskedelem

Babilóniában azonban nem csak mezőgazdasággal és iparral és különböző művészetekkel és tudományokkal találkozunk, hanem kereskedelemmel is. Méghozzá nem is akármilyen kereskedelemmel! – A Bibliában Ezék.16,19 egyszerűen csak a „**kalmárok földjének**”, Ezék 17,4 pedig az „**árusok városának**” nevezi Babilóniát - Babilont. *„Mezopotámiában több ezer olyan agyagtáblát találtak, melyek egyének vagy közösségek ügyleteiről tanúskodnak, s ezek az ügyletek tárgyukat tekintve lényegében megegyeznek a mai bankok eljárásaival: bizonyos egyének vagy közösségek hitelt nyújtanak, és pénzt – azaz ezüstöt vagy más értéket – fogadnak el letétbe.”*²⁵ *„A kereskedelmi viszonyok fellendülésével a termelés fejlődése nyilvánvalóan megkövetelte az üzemeltetési eszközöket. Így alakultak meg a „bankcégek” melyek hosszú időre (a babilóniai gazdasági élet újbabiloni záró korszakáig, és még a perzsa uralom első évtizedeiben is, amikor a babilóniai termékek előtt már új értékesítési piacok nyíltak) jövedelmező foglalkozást jelentettek.”*²⁶ Az Eufráteszt és a sebesebb folyású Tigrist hajózták. Fő szállítási eszközként a hajót használták mivel ez több árut elvitt, mint egy hatalmas karaván. *„Hammurápi törvényeiben már kilenc rendelet vonatkozik a folyami hajózásra.”*²⁷ A folyami hajózási rend már az eszunnai törvénytárban is megtalálható, mely a tonnatartalom szerint szabja meg a hajó bérleti díját és a hajósok napibérét. *„A mezopotámiai hajóépítés fejlettségét leginkább a hajók sokféle sajátos, a rakomány nagysága és fajtája szerint is eltérő elnevezése bizonyítja: külön hajók készültek a gabona, datolya, fa, téglá, jószág, gyapjú, stb. szállítására... A vízi utak sohasem veszítettek jelentőségükből. Mezopotámia lakói kezdetben csak a folyamokon hajóztak, később azonban megindult a tengeri hajózás is a Perzsa-öbölben és onnan tovább India felé, valamint az Arábia körüli vizeken... A mezopotámiai úthálózat korántsem volt sűrű mivel a lakott területeket hajózható csatornák kötötték össze.”*²⁸ *„A szárazföldi kereskedelmi utak nem fejlődtek úgy, mint a vízi utak, melyek gazdaságosabbak, biztonságosabbak és kevésbé megerőltetőek voltak.”*²⁹ Azonban földrajzi fekvése folytán Mezopotámia a nagy szárazföldi kereskedelmi útvonalak természetes csomópontjává vált Kelet és Nyugat, Észak és Dél között.

A babiloni kereskedelem már a korai sumer-akkád időkben is messze terjedő volt. A sumer irodalmi alkotások többször említik a Meluhha nevű helyet. Meluhhát legtöbbször az Indus-völgyi kultúrával azonosítják mások az afrikai Kússal. Az akkád Sarrukín felirata szerint: *„Meluhha^{*2} hajója, Magan^{*3} hajója, Dilmun^{*4} hajója kikötött Agade rakpartján”. Az egymást követő nevek valószínűleg az Indus- völgyre, Ománra és Bahrein szigetére vonatkoznak.”*³⁰ ***„3. évezredben Meluhha az Indus – civilizációt, Magan Omán térségét és az átellenes partvidéket takarta, az 1. évezredben e két névvel illették az Egyiptomtól délre fekvő vidéket (ez magyarázza a földrajzi határokat érintő bizonytalanságot)”***³¹ Az Indus – völgy és az afrikai Kús adottságai, jellegzetességei nagyon hasonlóak voltak. Szinte ugyanazok a javak

^{*2} a korai évezredekben „a mleccsha szó még csak idegent jelentett, a sumerek számára India lett „mleccsha,” Melucha, Mehuhha vagy Melocco.” (Rohini Prijá dévi - Meluhha és a lapis lazuli út; Bhaktipédia 2008. március 04.)

^{*3} A Sarrukín féle világleírás szerint Magan az Alsó-tengerben (Perzsa-öböl) van. Lehet, hogy egy Omán környéki szigetről van szó. „Ciprus és Kréta országok a Felső Tengerben, Tilmun és Magan országok az Alsó Tengerben” („Sarrukín jósjele, aki a mindenséget uralta” Pálfy Zoltán történész (ELTE Ókortörténeti Tanszék)

^{*4} Dilmun (Tilmun) „(Bahrein, Failaka és a köztes szárazföldi területek)” („Sarrukín jósjele, aki a mindenséget uralta” Pálfy Zoltán történész (ELTE Ókortörténeti Tanszék) A Sarrukín féle világleírás szerint Dilmun (Tilmun) az Alsó tengerben (Perzsa-öböl) van. A későbbi asszír korban is említik. „Sarrukín, Assur-ah- idinna és Assur-bán-apli valamennyien említik Dilmunt, és utalnak királyára vagy „kormányzójára”.” (Nicholas Postgate: Az első birodalmak Helikon Kiadó 90. o.)

jellemezték mindkét vidéket. Mindkét terület gazdag volt a jelentős ásványkincsekben (arany), nemes fáknban (az ébenfa Indiában és Pakisztánban is honos; „*A fénytelen ébent India termeli, tömjénfát a sabaeusok adnak.*”³² (Vergilius)), egzotikus állatvilágban (elefánt, majmok, pávák). Ez a hasonlóság lehet, hogy közrejátszott abban, hogy miért lett az Indus – völgy után az afrikai Kús is Meluhha. Arrianos is India és Etiópia hasonlóságára hívja fel a figyelmet és a természeti adottságokon túl még megemlíti a népeesség hasonlóságát is. „*Másfelől nem valószínűtlen, hogy ezen a vidéken is ugyanakkor esik az eső, mint Indiában, hiszen Aithiopia földje más tekintetben sem különbözik az indek földjétől; az indiai folyók az aithiopiai és egyiptomi Neiloshoz hasonlóan krokodilusokkal vannak telve, és egyes halai és más vízi szörnyetegei is azonosak a Neiloséval – kivéve csupán a vízilovat; bár Onésikritós azt állítja, hogy az indiai folyókban is található vízilovak. India lakóinak külseje sem sokban különbözik az aithiopotokétól. Éspedig a délvidéki indek még inkább hasonlítanak az aithiopotokra, ugyanolyan sötét bőrűek és fekete hajúak, csaknem annyira piszék és göndörhajúak, mint az aithiopotok. Az északi vidékek lakóinak testalkata leginkább az egyiptomiakéra emlékeztet.*”³³ Egy másik leírás a fa-szállítást említi a dél-babilóniai Lagas papkirálya Gudea idején: „*Jöttek az elámiak Elámból a susaniak Susánból; a maganiak, a meluhhabeliek messzi országukból háton hozták a fát, hogy építsék Ningirszu Házát, Gudeához seregelték Girszuba, városába.*”³⁴ „*Az Emmerkar versengése Aratta urával című költeményben már egy olyan sumer uralkodóról olvasunk, aki gabonáért cserébe aranyat, ezüstöt és lazúrkövet hozatott be Iránból*”³⁵ „*Az Enki és a világrend című, másik sumer műben egy hajóról van szó, mely egy rakomány aranyat, ezüstöt és lazúrkövet szállított Meluhhából Nippurba*”.³⁶ A „*mezopotámiai kultúrák kedvelt személyi és vallási építőanyagát, távolsági kereskedelmi úton nagyon messziről – a karneolt (fél-drágakő) az Indus- völgyből, a lazúrt pedig a kelet – iráni bányákból – kellett importálni.*”³⁷ „*Az indiaiak ekkor még szívesen hajóztak, senkinek nem jutott az eszébe, hogy egy tengerentúli utazás beszennyezne, vagy elveszthetné a kasztját. A dzsátakák a buddhizmusnál sokkal régebbi, de nagyon fejlett városi civilizációt ábrázolnak, amelyben a polgárok a kereskedelemről gazdagodnak meg. A kereskedők hajóra szálltak, elhozták a távoli országok áruát. A dzsátakák nagy hajókról beszélnek, amelyek akár 1000 utast is tudtak szállítani. Az egyik dzsátaka elmondja, hogy hajón utaztak Baveruba (Babilonba). Lothalban nagy kikötőt és dokkakat találtak. Az indiai hajók a Perzsa Öblön át jutottak el Mezopotámiába, de aztán Dilmun (Bahrein) monopolizálta a kereskedelmet, és túl magas vámokat vetett ki az indiai árukra.*”³⁸ „*Az árulisták szerint a lapis lazuli Meluhhából érkezett Sumerbe, ami azt jelenti, hogy a meluhhai, főleg harappai kereskedők*⁵ elmentek Pesávarba, átkeltek a Khaibar szoroson, és elmentek*

*⁵ „*Jómódjuk elsődleges forrása a nyersanyag kereskedelem lehetett. Rezet hoztak Beludzsisztánból, aranyat, ezüstöt, lapislazulit Afganisztánból és Közép-Ázsiából. Fa építőanyagot a Himalája (jelentése: „a hó lakhelye”)* hegyvidékéről ökrösszekéren szállítottak ide. Kagylókat, gyöngyöket az Arabtengerben halásztak. Fejlett kézműipar használta fel ezeket az anyagokat. A kovácsok bronzszerszámokat készítettek; bizonyos kőfajta hevítésével szuperkemény fűrófejeket állítottak elő a karneol- (fél-drágakő) gyöngyök átfűrésére; kőkemény agyaghordókat égettek, ezekben tárolták a sört, mert persze a sörkésztés módját is ismerték. Termékeikkel kereskedést folytattak messze tájakkal; sumér ékírásos agyagtáblák tanúsítják, hogy Mezopotámiával is. Rezet, ólmot, aranyat, gyöngyöt, elefántcsontot és más korabeli luxuscikkeket szállítottak a sumér uralkodói udvarnak. Aki vállalkozó kedvű volt - véli Jonathan Mark Kenoyer, a Wisconsin Egyetem antropológusa, a kutatócsoport tagja - , vagyonos ember lehetett Harappában. Virágzott a mezőgazdaság is. A legújabb vizsgálatok arra mutatnak, hogy ...a kisebb-nagyobb földműves telepek fokozatosan nőttek városokká, s e közösségekből lépésről lépésre alakult ki a kereskedő és kézműves társadalom. Richard Meadow (Harvard Egyetem) szerint valószínűleg oligarchákkal, befolyásos klánokkal az élen. Jóllehet a harappai kultúra csúcán a kereskedelem és a kézműipar dominált, az indusi parasztok ugyancsak megtették a magukét: a folyók árterületén termelt gabonával bőven ellátták a városlakókat, nagy rizs-*

akár a Kokcsa völgyéig. A Kabul völgyében egy darabon használhatták a nagy ázsiai kereskedelmi utat,^{*6} de aztán át kellett vágniuk Perzsián, hogy Nippurba vagy Suruppakba érkezenek. A lapis lazuli utat sokan megemlítik, az egyes állomásokat azonban nem; csak elszórt utalásokat találunk: a Helmand völgyéből Sahr-i-Szokhtán át a Perzsa Öböl felé – Damghan (Észak Irán) a Mezopotámiába vezető lapis lazuli út mentén van – Iszfahántól északnyugatra esik Al Mutcs, ahol a lapis lazulit szállító karavánok aranyat vesznek fel – a karavánút érinti Kandahart – a Badaksanból származó lazúrkövet elviszik egészen az Eufráteszig. Elképzelhető az is, hogy csak a Kokcsa-völgy és a Kabul közötti szakaszt nevezték lapis lazuli útnak^{*7} – vagy a halál útjának, mert Afganisztánnak ebben a részében számos vadállat élt, medvék és farkasok.”³⁹ “A Meluhhából Sumerbe szállított áruk listáját természetesen a luxuscikkek vezetik, köztük is kiemelt helyen a lapis lazuli. Gudea említi, hogy Meluhhából is kapott aranyat; a dilmuni kereskedelmi dokumentumok szerint csak a Kr.e. 3-2. évezredben szállítottak Ur-ba meluhhai aranyat.”⁴⁰ Indiában van arany, főleg délen, de a folyókban, pl. az Indus iszapjában is. A lazúrkő még a távoli Egyiptomba is eljutott. Babiloni, asszír és valószínűleg dél-arab közvetítőkön keresztül. “A Halottak Könyve egyik fejezetét lapis lazuli betűkből rakták ki egy vaslapon, Khemennu városában, Menkauré uralkodása alatt. Ani írnok így dicsekszik: „Lapis lazuli barázdák között van az otthonom,” már t.i. a túlvilágon. (British Museum, 10,470, 28. lap)”⁴¹

“...Strabo és Ktesias szerint Mezopotámia Arattából,^{*8} Elamból és Meluhhából kapta az ezüstöt. Az Indus-Szaraszvati civilizáció tárgyi emlékei között viszonylag ritka az ezüst, és annak eredete is a Sumerral folytatott kereskedelem. Ezüstöt és türkizt beszerezhetek Perzsiában, vagy a közeli Afganisztánban is. Az indiai exportcikkek között szerepelhetett radzsaszthani réz, ólom és márvány, dél-indiai ón. Réz, bronz és vas szerszámokat és fegyvereket is szállítottak, bár a vas ritka volt, és a Mahábhárata mindig csodálkozva állapítja meg, ha valamelyik harcos „egészen vasból készült” nyilakat vagy lándzsákat

és gyapotföldet műveltek. A köles termesztését bizonyára afrikai "kirándulásaikor" ismerték meg. Egyszóval, élelemben sem volt hiány az Indus vidékén.” (Nyárády Gábor – Harappa: fegyvertelen őskultúra Magyar Tudomány 1999. június) (*A művészet története/ ÁZSIA – Magyar Könyvklub 18. o.)

^{*6} Ekkor még a selyemút nem, mint selyemút volt aktív.

^{*7} “A lapis lazuli út... A lazúrkő bányákhoz még ma sem vezetnek autóutak. Kabul és Tadzsikisztán között kb. félúton a Kokcsa folyó völgye néhol csak 200 km széles, és jó hatezres hegyek magasodnak a folyó fölé. A lazúrkövet meredek hegyoldalokon találják, több száz méter vastag fekete és fehér márványrétegek között. A kő neve az arab azul-on át a perzsa lazvard-ból származik, ami kéket jelent. A magyar név nem szabályos, mert a lazurit csak az egyik alkotóeleme a lapis lazulinak, a „kék kőnek.” A mélykék változatot értékelik a legjobban, amelyben az apró piritszemcsék úgy csillognak, mint az arany. A sumerek minden pénzt megadtak a szent kőért, amit a menny ajándékának neveztek...A lazúrkő értékét mutatja, hogy amikor az ummaiak bevették Lagasz városát, mindent feldúltak, csak az ezüstöt, a lazúrkövet és a gabonát vitték magukkal. Egy ur-i királyi sírban több, mint 6000 kis lapis lazuli szobrot találtak, amelyek madarakat, őzeket, rágcsálókat ábrázoltak. Istennők és királynők ékszerei közül sem hiányozhatott a lazúrkő.” (Rohini Prijá dévi - Meluhha és a lapis lazuli út; Bhaktipédia 2008. március 04.)

^{*8} főleg Dzsiroft délkelet Iráni várossal azonosítják

A kutatók szerint a Dzsirofti kultúra egykorú lehet a khaldeai Ur városával. „Az itt élő emberek az Indus völgyében lakókkal és a mezopotámiaiakkal kereskedtek, valamint északra és délre is szállítottak árukat” “Az ezen a területen élők nagy becsben tartották az afganisztáni bányákból származó lápisz lazulit, a pakisztáni vörösrezt, az ezüstöt és az aranyat. Kereskedés útján jutottak hozzá ezekhez az értékes nyersanyagokhoz, amelyeket aztán kézműveseik a saját stílusukban megmunkáltak” (Újraírhatják a termékeny félhold történetét 2007. augusztus 17 – Múlt-kor; Megtalálták a sumérok mítikus városát 2007. július 17. – Múlt-kor)

használt. A kuruksetrai háború nem lett volna lehetséges jelentős fegyvergyártás nélkül. De exportáltak ásványokat is, pl. dioritet, vörös okkert, karneolt... A luxuscikkek között említik az elefántcsontot és elefántcsontból készült dísz tárgyakat, kagyló- és csontberakásos használati tárgyakat, fésűket, finom textiliát, szemfestéket, kenőcsöket, és különösen üveggyöngyöket. Siküveget persze nem tudtak készíteni, de Csanhu daroban még a műhelyt is megtalálták, kész és félkész gyöngyökkel, a szükséges szerszámokkal együtt. **A spektrográfiai elemzés megmutatta, hogy a csanhu daroi és harappai gyöngyök egészen Krétáig eljutottak;** az egyiptomi és egyéb származású gyöngyöknek más a kémiai összetételük. Szállítottak karneolgyöngyöket is. Az útviszonyok nem tették lehetővé, hogy gabonát, olajat vagy gyapotot szállítsanak. A háziállatok közül a tyúkot és a pávát ismertették meg a nyugati világgal, említik a díszmadarokat, és a majmot is. Az egyik listán „vörös kutya” szerepel, de talán ez alatt is egy majomfajtát kell érteni.”⁴² Az Indus – völgy -ben nagyon sok amulett pecsétet is találtak, melyeknek anyaga különböző (zsírkő, elefántcsont, agyag, réz). „Ezek különösen azért érdekesek, mert sok pecséten sajátos hieroglifa – jelek láthatók. Néhány fémtárgyon is vannak ilyen írásjelek, melyek a sumerek és más ősi népek legkorábbi írására emlékeztetnek.”⁴³

„Az agadei dinasztia előtti korból már számos adatunk van a lagasi palota és a templom kereskedelméről nemcsak gabonával kereskedtek, hanem hallal és kelmével is. Sőt rabszolgákat is „exportáltak”.⁴⁴ „Iránon”⁹ keresztül érkezett Arméniából az ólom, Badaksánból a lazúrkő, az iráni föld méhe rezet és ónt, Médiáé aranyat rejtett. Erdőségei messze földön híresek voltak, és Babilónia felé vette útját a paloták és templomok építéséhez elengedhetetlenül szükséges sokféle építőkö is.”⁴⁵ „Az ezüstöt leginkább argentitből nyerték, melyet Örményország és Kisázsia bányáiból hoztak be.”⁴⁶ „A gerendákhoz a fát az Amanusz hegységből, Libabonról, Anatóliából és Iránból kellett behozni.”⁴⁷ „A réz Mezopotámiába Kisáziából, Örményországból és Elámból érkezett”⁴⁸ „A vasat Kisáziából, Örményországból és Perziából hozták be.”⁴⁹ A lazúrkövet „az Oxus forrásvidékéről az afganisztáni Badahsánból hozták be Iránon keresztül”.⁵⁰ Arany érkezett Meluhhán kívül a Taurosz hegyvidékről is. „Anatóliából és Iránból ónt importáltak. Bahreinből és az arab partvidékről szerezték be a rezet, az aranyat, az elefántcsontot, a gyöngyöket (melyeket „halszem”-nek hívtak), és a „dilmuni hagymá”-nak nevezett inyencséget. A mai Omán és az Egyesült Arab Emirátusok területéről diorithoz, rézhez, okkerhez (a kozmetikumok egyik alapanyagához), elefántcsonthoz és féldrágakőhöz jutottak. Az afrikai partokról arany, ébenfa, elefántcsont és karneol érkezett, Föníciából (a mai Libanonból) pedig épületfa (főképp cédrus) és illatos olajok.... A távoli Indus – völgy civilizációjával – a karneol és egyéb féldrágakövek elsődleges beszerzőhelyével – is áptak kereskedelmi kapcsolatokat. Afganisztán volt az alapvető lelőhelye a lazúrkőnek, az ékszerek és díszítések készítésére használt egyik ásványnak, mely 1300 mérföldet (2092 kilométert) utazott, amíg megérkezett az utána áhító mezopotámiai piacra.”⁵¹ „Az importált árukért cserébe Mezopotámia gabonát (árpát, tönkebúzát vagy szeszammagot), illetve egyéb mezőgazdasági termékeket ajánlott fel, például datolyát, valamint textilanyagokat és kész ruhákat.”⁵² A Biblia pl. Józsué idejében „egy jó babiloni köntöst” Józs. 7,21 – említ. A mezopotámiai hajóforgalom már nagyon korai időkben megindult a Perzsa – öböl vizeiben és a Vörös tengeren is.

⁹ „Az elsősorban földművelő és állattenyésztő Iránban a föld mélye gazdag és sokféle kincset rejt. Kőbányáiból már az i.e. 3. évezredben is szállítottak márványt és alabástromot a sumer uralkodóknak, épületfához is innen, a ma szinte teljesen kopár hegyeket hajdan dúsan borító erdőkből jutottak. Az őskortól kezdve bányásztak karneolt, türkizt és lazúrkövet.” (Roman Ghirshman: Az Ókori Irán Gondolat 1985. 14. o.)

Jelenések könyve 18. fejezete említi a hatalmas babiloni (Újbabiloni) kereskedelmet, „*amelyben meggazdagodott mindenki, akinek hajói voltak a tengeren*” Jel. 18,19. A Szentírás Jel. 18,12-13-ban említi a kereskedelmi cikkeket: „*Arany és ezüst, és drágakő és gyöngy, és gyolcs és bíbor, és selyem és skárlátczikkeket; és minden thinfát és minden elefántcsontedényt, és drágafából és rézből és vasból és márványkőből csinált minden edényt; És fahajat és illatszereket, és kenetet és tömjént, és bort és olajat, és zsemlyelisztet és gabonát, és barmokat és juhokat, és lovakat és kocsikat, és rabokat és emberek lelkeit.*” Jel. 18,12-13

A felsorolásban lévő thinfát más fordítások tujafaként fordítják, amely egyébként Kínából érkezhett. A selyem az Indus – völgyből^{*10} és Kínából^{*11} a DNY-i selyemút felől érkezhett. A kínai selyem különben már viszonylag egészen korán Egyiptomba is eljutott.^{*12}

^{*10} „Amerikai régészek három olyan rézkarkötőt találtak Harappa ősi indiai városában, amelyek belső oldalához mikroszkopikus textilszálak tapadtak. Az elektronmikroszkópos vizsgálat során kiderült, hogy selyemmaradványokról van szó. A lelet azért meglepő, mert a radiokarbon módszerrel i. e. 2200-2450 évesnek* datált szövetmaradványok a selyem legrégebbi előfordulásai Kínán kívül. Harappa az Indus-völgyi civilizáció (i.e. 2800-1900)* egyik legnagyobb városa volt. Már csaknem egy évszázada folynak itt az ásatások. A vad selyemhernyót, a Bombyx mandarinát csak Kínában házasították Bombyx morivá. Ott fejlesztették ki azt a módszert is, amelynek segítségével a hernyó kokonjának összeragadt szálait le lehet fejteni, és szövés nélkül fel lehet dolgozni. A kokont megfőzik, így a szericin nevű összetapasztó fehérje feloldódik. Ezzel egy időben elpusztul a hernyó is. A harappai fonalak közül kettő az Antheraea assamensis, a harmadik az Antheraea mylitta nevű vad lepkétől származik. Míg előbbi Asszámban és Bengáliában honos, utóbbi elsősorban az indiai szubkontinens nyugati, trópusi részén. A kokonszálak felületükben és keresztmetszetükben különböznek egymástól. Mivel a fonalmaradványok két fajtól származnak, az előállítás is többféle lehetett. Messzemenő következtetéseket lehet levonni ebből a leletből. Eddig az antik világ korai selyemleletei mindig bizonyítékul szolgáltak arra, hogy az adott terület - Európa, Egyiptom vagy Közép-Ázsia - már akkoriban összeköttetésben állt Kínával. Most azonban kézenfekvőbb, hogy az import az Indus-kultúrából származott. Itt ugyanis nyilvánvalóan már az időszámításunk előtti harmadik évezred közepén előállítottak vadselymet, méghozzá két különböző lepkefaj kokonjait felhasználva.” (4500 éves szövetszálak az Indus völgyéből 2009. 02. 24. Index/MTI) (A * csillaggal jelölt magas korokat Kr. e. 2242 felett a Biblia már nem támogatja.)

^{*11} „A Selyemút, mint ismert, az ősrégi kínai civilizáció Nyugat felé terjesztésének fontos csatornája volt, híd szerepet játszott a kínai-nyugati gazdasági és kulturális cserekapcsolatokban. Selyemút néven leggyakrabban azt az utat emlegetjük, amelyet a Nyugati Han-dinasztia által kiküldött Zhang Qian császári megbízott az akkori fővárostól Changantól nyugatra haladva megtett, és amely Rómáig terjedő szárazföldi út volt, két, északi és déli ággal. A déli út Dunhuangtól indult, a Yangguan bástyán, a Kunlun hegylánc mellett a Congling hegygerincen keresztül nyugatra a Dayuezhi-ig (a mai Afganisztán északkeleti részéig), Anxi-ig (a mai Iránig) és Tiaozhi-ig (a mai Arab-félszigetig) terjedt. Az északi út pedig egykor Dunhuangtól indulva a Yumen bástyán, a Tianshan hegylánc mellett a Congling hegygerincen, a Dawan-on, a Kangju-on (ma mindkét helység közép-ázsiai országban található) keresztül délnyugat felé haladt egészen addig, amíg találkozott a déli úttal. Mind a két szomszédos utat „Szárazföldi Selyemút”-nak hívják. **Emellett még ma már kevésbé ismert két Selyemút is volt a történelemben. Az egyik az úgynevezett „Délnyugati Selyemút”. Az út Sichuantól indul, Yunnan-on keresztül a Yiluowadi folyón átjutva a mai Mianmar északi részéig terjedt, majd innen is tovább, az északkelet-indiai Mopiarba vezetett, sőt, tovább, a Gangesz vízgyűjtő területén keresztül az iráni fennsíkig terjedt az út. Ez a selyemút a „Szárazföldi Selyemút”-nál sokkal korábban alakult ki. 1986-ban az archeológusok a sichuani Guanghan városban felfedezték a több mint 3000 éves Sanxingdui emléket, amelyből a nyugat-ázsiai, és a görög kultúrához kapcsolódó egy sor lelet került elő. Köztük egy 142 centiméter hosszú arany bot, egy majdnem 4 méter hosszú „varázsos fa”, és különböző nagyságú bronz emberi szobrok találhatók. Szakértők véleménye szerint ezek a leletek valószínűleg a keletkezési helyszínükről kerültek Kínába kulturális csere útján. Ha így volt, akkor ez a Selyemút igen régen, több mint**

Az északi kereskedelem Babilon központtal, néhány fontosabb árucikkel (Rajz: SG)

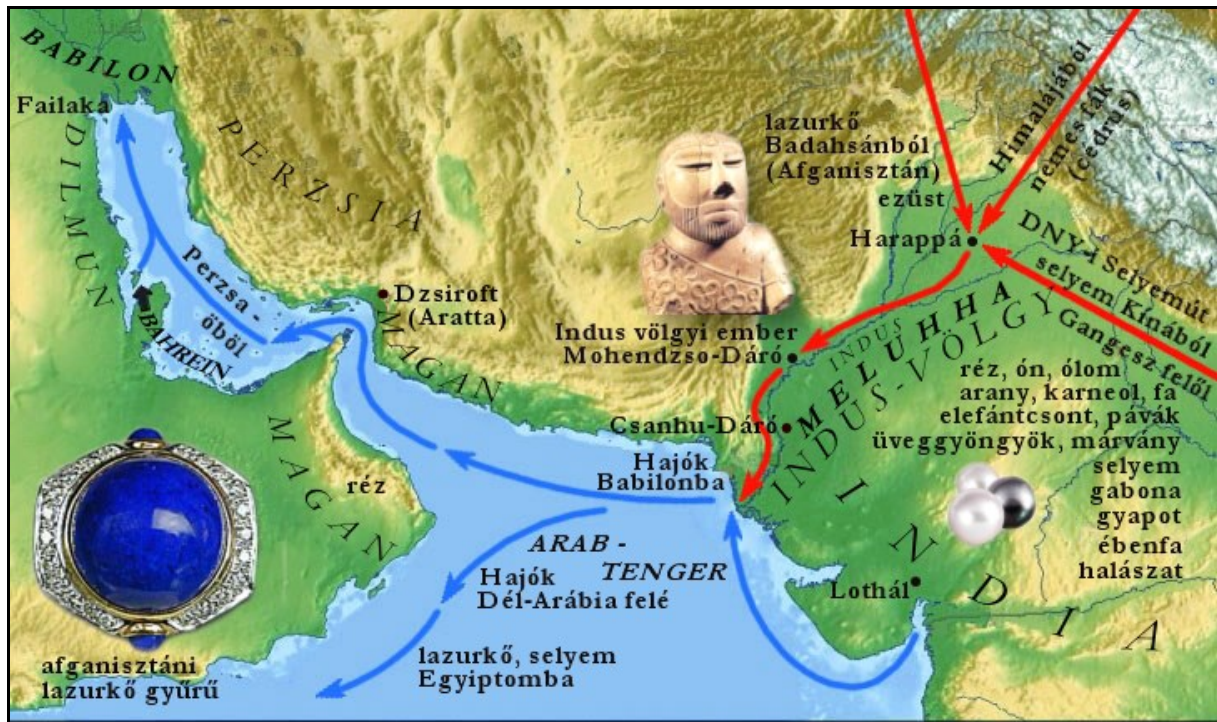
3000 évvel ezelőtt már kialakult. A másik kevésbé ismert Selyemút vízi út volt: Kantontól a Malakaszoroson keresztül Srí Lankáig, Indiáig és Kelet-Afrikáig terjedt. Ez az út nagyjából a Song-dinasztia idején alakult ki. A "Tengeri Selyemút" összekötötte Kínát a világ legtöbb régi civilizációjával és kultúrájával, hozzájárult az érintett területek közötti gazdasági és kulturális cseréhez. Ezt a Selyemutat a "Kelet és Nyugat" közötti párbeszéd csatornájaként is szokták emlegetni. Történelmi feljegyzések szerint Marco Polo egykor a "Tengeri Selyemút"-on jutott Kínába, és visszafelé is a fujiani Quanzhoutól indulva hajóval utazott Itáliába." (CHINA ABC Vajon hány Selyemút van? CRI (China Radio International) Online) „Az ókori Kínában a tengeri hajózás az időszámításunk kezdete körül indult nagy fejlődésnek. Akkoriban létesült a szárazföldi és a tengeri selyemút. **A Han-dinasztiában született könyv, a Földrajz című írás szerint az időszámításunk utáni első században a Handinasztia korában létesült egy selyemút, amely Északnyugat-Kínából indult, a közép-ázsiai országokat érintve érkezett Európába. Ez az úgynevezett szárazföldi selyemút.** A tengeri selyemút pedig a dél-kínai Guangdong tartományban Xu Wen járás tengerparti kikötőből indulva, öthónapos hajóút után Thaiföldet, Burmát, Indiát, Srí Lankát érintette, majd Európába és Afrikába szállították a kínai selymeket, porcelánokat és más árucikkeket.” (A Kínai tengeri hajózás történetéből CRI (China Radio International) Online 2006. 12. 29.) **A Han-dinasztia korszaka Kr. e. 206/202–Kr. u. 220 között volt.** (Ekipédia). **A Song-dinasztia i. sz. 960-1279 között uralkodott Kínában.** (Ekipédia). **Tehát sem a „Szárazföldi” sem pedig a „Tengeri Selyemút” még nem volt a Babiloni korszakban kivéve a „Dél nyugati Selyemút”-at, amely már ebben az időszakban is aktív volt.** Kínában a selyemhernyó tenyésztés kezdetei az ősidőkbe nyúlnak vissza. Eddig a legkorábbi, selyemhernyógubokat Szinc’un falu mellett (Sanszi tartomány) találták. „A csontfeliratokon gyakran látni selyemhernyót ábrázoló jeleket. A jinek tisztelték a selyemlepke hernyóját, szellemének még áldozatot is mutattak be. A jósfeliratokon gyakran találunk olyan jeleket, melyek selyemfonalat (a selyemlepke termékét), ruhát, stb. ábrázolnak.” (Világtörténet I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962. 431. o.)

*12 „A selyem kereskedelmének első nyomaira utalnak egy i. e. 1070-ből származó egyiptomi múmia hajában talált selyemszálak.” (Wikipédia – Selyem) „egy Kr. e. 1000 körüli időből származó egyiptomi múmia vizsgálata során kínai selyem maradványait fedezték fel a bécsi egyetem munkatársai.” (Bálint Csanád - A Selyemút História 1997. 04.)

Újbabiloni időszak: „Babilonia politikai és gazdasági központjai abban az időben Babilon, Sippar, Nippur, Uruk és más nagyvárosok voltak...Az akkori legnagyobb babiloni városok lakossága főleg kereskedelemmel és kézművességgel foglalkozott, ami jól kitűnik a ránk maradt üzleti okiratokból. Az óbabiloni és a kasszita időszak okmányainak többsége a föld adásvételére, bérletére, mezőgazdasági munkások felfogadására, vetőmagkölcsonzésre stb. vonatkozik, ezzel szemben az újbabiloni idők okmányainak legnagyobb részében pénzműveletekről, városi telkek vásárlásáról, kereskedelemről és kézművességről van szó.”⁵³

„Babilónia régóta híres volt fejlett kézműiparáról; egyúttal a közvetítő szerepét játszotta a Szíria és Irán, valamint India és Dél – Arábia közti kereskedelemben. Az asszír konkurensok megsemmisítése után Babiloniának ez a szerepe különösen megnőtt.”⁵⁴ A babiloni kereskedelem nyugat felé is messze terjedő volt és Görögorszáig is elért. Ezt jól bizonyítja az a tény is, hogy a Dániel könyvében leírt zeneszerszámok nevei között több a görög eredetű.

*„Amilyen részletesen felsorolja a Dán az egyes hivatalokat, éppen olyan részletesen leírja azokat a zeneszerszámokat is, amelyek hangjára a szobor előtt kultuszi tiszteletet kellett Nabukadneccar birodalmának lerónia. **A zeneszerszámok nevei nagyrészt görög eredetűek.**”*⁵⁵ (Dán – Dániel könyve 3,1-7) A babiloni források a Kr. e. VI. században *ya-a-ma-na* néven emlegetik a görög kereskedőket. (Asszír forrásokban a *Ia-ma-ni* név általában a Kisázsiaiban és a környező szigeteken lakó lakó görögöket jelölte.)⁵⁶ A „*rab tamkari* „fő kereskedő” tisztsége magas rangú hivatal volt a babiloni királyok udvarában, olyan tisztség, melyet II. Nabú-kudurri-uszur idején egy bizonyos Hanunu, azaz Hanno, egy jellegzetesen föníciai nevű ember töltött be.”⁵⁷ „*A szippari, babiloni és uruki nagy szentélyekből előkerült gazdasági szövegek, amelyek az előttről valók, hogy Kürosz i.e. 539-ben elfoglalta Babilont, olyan kereskedelmi kapcsolatokról tanúskodnak, amelyek a Földközi tengerig (kilikiai vas), sőt Görögorszáig nyúltak.*”⁵⁸

Indus – völgyi kereskedelem (Rajz: SG)

„Az utóbbi években a harappai kultúra területén Mohendzso Daró és Harappa mellett további 1400 lakott helyet fedeztek fel; 918-at Északnyugat-Indiában, 482-t Pakisztánban és egyet Afganisztánban. Csak egy példa a sok közül: nemrég ástak ki az Arab-tenger partján fekvő Lothálnál egy több mint 200 méteres hajódokkot, amelyhez az antik mérnökök legalább egymillió téglát használtak fel; mellette gabonasiló és gyöngyfeldolgozásra szolgáló műhelyek kerültek napvilágra. Ez pedig annyit jelent, hogy a lakosság mozgékony, hajózó, tengerjáró nép volt, s nyilvánvalóan élénk kapcsolatban állt az antik világgal.”⁵⁹ „s a drágakövek ragyogása sem kínál örömet, s fényűző üdvre Boëthus érce se szolgál s Alco serlege sem, ha az indus tengeri gyöngyagyló se becses...”⁶⁰ (Vergilius)

„Az ásatások adatai kirívó vagyoni és társadalmi egyenlőtlenségről tanúskodnak: palotáknak is beillő épületek mellett kaszárnyaszerű házakat tártak fel, melyekben munkások, szolgák vagy rabszolgák százai zsúfolódtak össze. A vagyoni egyenlőtlenségeket mutatja az is, hogy nemcsak raktárak, fényűző ékszerek és fegyverek, hanem egyszerű és igénytelen tárgyak is szép számmal kerültek napvilágra. Az aránylag fejlett kereskedelemre vonatkozó adatok közvetve szintén erre az egyenlőtlenségre utalnak.”⁶¹ Az Indus – völgyi Mohendzso – Dáro nagyon fejlett város volt. Itt víztárolót „Nagy Fürdő” medencét találtak. A lakóházakat rákötötték a szennyvízcsatornára, amely a föld alatt húzódott. Kutakból, szivattyúból és csatornákból álló rendszeren keresztül folyóvizet jutattak el az épületekbe. „Téglából épített lefolyók és cserépcövek gondoskodtak arról, hogy a víz az ugyancsak a téglából épített csatornába folyjék. Ezek olyan tágasak és annyi esőnyelővel vannak ellátva, hogy még a leghevesebb felhőszakadások vizét is le tudták vezetni...A vízelvezető berendezés sok helyütt még ma is megvan. A csatornákat nagyméretű téglákkal vagy kőlapokkal fedték be, így aztán tisztogatásuk sem okozott gondot.”⁶² Mohendzso – Dáronak saját folyami kikötője volt az Indus (indiai nyelven *Szindhu*, *Szindhava* (vagyis a folyó) iráni népeknél *Hindu*)⁶³ partján. (Ma már az Indus – folyó 5km-re van az eredeti medrétől.) Ahol malmokat, raktárakat és magtárakat fedeztek fel. Ebből kifolyólag a város, virágzó (főleg len és gyapot) kereskedelmet folytatott.⁶⁴ „Sok mohenjo – darói téglaház szokatlanul vastag alapfalakra épült. Ez arra mutat, hogy több emeletes épületek lehettek.”⁶⁵ „...Mohenjo – Daró valamikor virágzó nagyvárosi kultúra középpontja volt. Ennek a kultúrának a nyomait azonban nem csak az Indus – völgy őskori településhelyein lehet kimutatni, hanem távolabb: Beludzsisztánban és messze bent Belső – Indiában is.”⁶⁶

Mindezek után elérkeztünk oda, hogy feltegyük a nagy kérdést. Vajon mi volt az, ami összefogta ezt a hatalmas babilóniai gazdaságot és tudományos műveltséget? Milyen ideológia segített ebben? Ez a **babilóniai vallás** volt. Ez volt a babilóniai rendszer legmeghatározóbb eleme. Ezen belül nem kis súlyt kapott a **hatalom** utáni vágy. Amelyet a vallás köntösébe bújtattak bele. „Ahol a mezopotámiai uralkodók fegyverrel nem boldogultak, ott a diplomáciát^{*13} és a propagandát^{*14} vetették be. A tökéletességig fejlesztették az állami propagandát, és ez annál is hatékonyabbnak bizonyult, mert szolgálatában állt a vallás – a kor szellemiségének fontos tényezője. Szokássá vált, hogy úgy terjesztették a nép elé egy-egy hadjárat tervét, mint valamelyik hatalmas isten parancsát.”^{*67} A mezopotámiai vallás az egyik legkonzervatívabb vallás volt.

Babilónia és a hatalom kérdése

„Elmégy és elveszed az ellenség földjét – eljön az ellenség és elveszi a te földedet.” (Sumer – Akkád példabeszéd)^{*68}

Az Ur-i standard egyik nagyobb oldalán a háborút a másik nagyobb oldalán a békét ábrázolták. (Ez a háborús oldal.) Itt láthatók a legkorábbi harciszekér ábrázolások is. Az alsó sorban a diadalmas harci szekerek ábrázolása látható. Az ellenség az állatok lábai alatt eltaposva félholtan, - sebesülten vagy holtan hever. A középsőben a sisakot viselő győztes harcosok. A felső sorban pedig a jelenet bemutatja, ahogy a foglyokat a király elé vezetik. (London, British Museum) (Fotó: SG)

*13 körültekintő, ravasz

*14 valamely eszme terjesztése, hangulatkeltés, tervszerű népszerűsítés, reklám, hírverés

Az Ur-i standard egy – egy harci jelenete kinagyítva. (Fotók: SG)

Babilóniát már a korai sumer időktől fogva a hatalomért való marakodás jellemezte. *„A sík földek további birtokbavétele során a kis sumer államok határai kezdtek összeérni, s az egyes államok között elkeseredett harc indult meg a földért, az öntözőművek közelében levő földterületekért. Ez a harc töltötte ki az i.e. III. évezred első felében a sumer államok egész történetét. Mindegyik állam arra törekedett, hogy megszerezze az egész „Két folyó vidéke” öntözőhálózatának ellenőrzését, ami lényegében a Sumer fölötti hegemoniát jelentette.”*⁶⁹ *„A közösség szabad tagjai és a rabszolgatartó előkelők közötti harc, valamint az uralkodó osztály különféle csoportjai között dúló küzdelem tölti ki a rabszolgatartó sumer államok kialakulásának és fejlődésének egész időszakát. A sumer államok közötti szüntelen marakodás, amelynek súlyos terhei a néptömegeket súlytották, még jobban kiélezték ezt a harcot.”*⁷⁰ Lagasban Lugalanda király idején: *„Az előkelők a hadsereg magvára támaszkodtak, amely most már alapjában véve közülük és a jómódú szabad lakosságból került ki. E kiváltságos katonai alakulat tagjai voltak „a patesi harcosai”, míg a király vagy a templom földjein levő parcellák egyszerű művelőiből szervezett sereg tagjait „alsóknak” nevezték. Az uralkodó osztályhoz tartozók kifosztották az „alsó” harcost vagy annak özvegyét, elvették „a király alárendeltjeinek” jószágát és házát, a magasban fekvő földeken ellenőrizték „a király alárendeltjei” által ásott kút vízelosztását. Az előkelők szabadon önkényeskedtek a néppel: csaltak az adószedésnél, uzsoráskodtak, kiforgatták mindenükből az özvegyeket meg az árvákat, s kíméletlen erőszakot alkalmaztak mindenkivel szemben, aki gazdaságilag gyengébb volt náluk. Még a nyílt rablástól és gyilkosságtól sem riadtak vissza.”*⁷¹ Ezen a helyzeten Lagasban csak a Lugalandát legyőző Urukagina király reformjai változtattak egy ideig, amíg Umma királya Lugalzageszi (Lugalzaggissi) szövetségeseivel le nem győzte. Lugalzageszi a nippuri templomnak ajándékozott néhány edény feliratán azzal dicsekszik, *„hogy egész országokat hódított meg „kezdve az Alsó-tengertől (a Perzsa-öböltől) a Tigris és az Eufrátesz folyókon keresztül egészen a Felső-tengerig (a Földközi-tengerig)”*.⁷² Lugalzageszit az akkád Sarrukín (Szárgón) győzte le, aki már állandó hivatásos hadsereget tartott fenn. *„A nippuri feliratok, valamint a későbbi történelmi hagyományok szerint Sarrukínu számos hadjáratot vezetett az Eufrátesz középső szakaszának vidékére, Szíriába és a Tauros hegyvidékére.”*⁷³ Sarrukín felvette a „Kis királya” cím mellé az „Akkád királya” az „Ország királya” címet és az első címnek megfelelően világhatalmi igénnyel lépett fel. Meghódította a környező államokat felirataiban magát már a „**mindenség királyá**”-nak „Enlil helytartója”-nak nevezte. *„Sarrukín az ország királya akinek Enlil nem adott ellenfelet: a Felső Tengert és az Alsó Tengert neki adta. Az Alsótól a Felső Tengerig akkád fiai lettek a helytartók.”*⁷⁴ Sarrukín unokája Narám-szín „**istennek kijáró tiszteletet követelt magának. A feliratokon neve előtt az isten jel szerepel, képein pedig az istenek koronája díszíti fejét. „A világ négy országának királya” cím, amelyet néha már Sarrukínu feliratain is megtalálhatunk, most elmaradhatatlan kísérője lett a király nevének, mintegy hangsúlyozva, hogy Naramsin uralmi igénnyel lépett fel minden akkor ismert országgal szemben.⁷⁵ Sar-kali-sarri Narám-szín utódja már „**minden királyok királyának**” hívatta magát. *„A III. Ur-i dinasztia „Urnammu és Sulgi – „Sumer és Akkad királyának” nevezték magukat, hangsúlyozva ezzel az ország déli és északi részének egységét. Az egyesült állam hatalma nyugaton (Szíriában) északnyugaton (Kisázsziában) és keleten (Elámban) egyaránt érezhető volt. Már Urnammu azzal dicsekedett, hogy „lábai az Alsó – tengertől a Felső – tengerig jártak”, vagyis a Perzsa – öböltől a Földközi – tengerig.”*⁷⁶ *„Uralkodásának második felében Sulgi felvette „a világ négy országának királya” címet. Naramsin királyhoz hasonlóan ő is arra törekedett, hogy istenként tiszteljék. A valamivel később összeállított királylistában Sulgit és Bursin nevű fiát már egyenesen „istennek” nevezik.”*⁷⁷ Hammurapi (i.e. 1792-1750) uralkodásának idején pedig őt dicsőítő himnuszt írtak róla.**

„Enlil téged bízott meg az uralkodással –
 kire akarsz még várni?
 Szín mindenki felett úrrá tett –
 Kire akarsz még várni?
 Ninurta győzedelmes fegyvereket adott neked –
 Kire akarsz még várni?
 Istár a győzni vágyást adta –
 Kire akarsz még várni?
 Melletted áll Samas és Adad –
 Kire akarsz még várni?
 Mutasd meg hatalmad! Visszhangozza neved a négy világtáj!
 A távolból az emberek hozzád meneküljenek,
 fejüket előtted tisztelettel hajtsák meg,
 s dicsőítsék hősi tetteid, lelkesen zengjék magasztos dicséreted!”⁷⁸

I. Nabu-kudurri-uszur (1126-1105?) pedig az elámi veszély elhárítása után felvette a „**mindenség királya**” büszke címet és kiterjesztette hatalmát Elámra és dél – Mezopotámiára.⁷⁹ Az igazi „**királyok királya**” címmel azonban II. Nabukodonozor a Biblia szerinti első világbirodalom uralkodója dicsekedhetett.

Nabukodonozor (II. Nabu-kudurri-uszur) hatalma

Nabukodonozor gyakorlatilag korlátlan hatalommal rendelkező uralkodó volt, amint ezt Dániel próféta szavai is bizonyítják: „**Te, oh király! királyok királya, kinek az egek Istene birodalmat, hatalmat, erőt és dicsőséget adott; És valahol emberek fiai, mezei állatok és égi madarak lakoznak, a te kezébe adta azokat, és úrrá tett téged mindezenen: Te vagy az arany-fej. Dán. 2,37-38** Az asszír birodalom bukása után a két legnagyobb és legerősebb szövetséges északi hatalom Babilónia és Média osztozott a volt asszír birodalom felett. Küaxarésznek a méd királynak a Tigristől északra és keletre fekvő rész jutott. Küaxarész (Kr.e. 625-584) leigázta „*Manát és Urartut leverte a szkítákat,*¹⁵ sőt a perzsa törzseket is engedelmességre kényszerítette.*”⁸⁰ Legyőzte Kappadokiát „*de a Halys folyó partján azonban a lidiai Alyattes ellenállásába ütközött. Öt évig tartó háborújuk után, az 585. évi napfogyatkozás*¹⁶ hatása alatt Nebukadneccar közbenjárására békét kötöttek. Ennek biztosítékául Küaxarész fia, Astyages feleségül vette Aryenist, Alyattes leányát. Küaxarész – úgy látszik – nemsokára ezután meghalt.*”⁸¹ A határ a Halysz (Halys) folyó lett a lídek (lúdök) és a médek között. Erre az időre Nabukodonozor már jó néhány hódításon túl volt. Valószínűleg a lídek (lúdök) is elismerték Nabukodonozor hatalmát mivel elfogadták a közbenjárói békéltető szerepét. A méd szövetségesek Nabukodonozor uralkodásának idején (i.e. 605-562) a babiloni birodalmat erősítették. A babiloni uralkodó felesége méd királylány volt és egyesek szerint a híres Kárkemisi csatában, amely Nabukodonozor előtt megnyitotta a világhatalmat, a méd szövetségesek segítségével aratott győzelmet.*¹⁷ „*Média, Babilonia és*

*¹⁵ a mai Azerbajdzsán területén lévő szkíta királyságot

*¹⁶ pontosan i.e. 585 május 28. Ezen a napon teljes napfogyatkozás volt „amelyet Thalés (Thálész) a milétozi filozófus előre megjósolt. Mint Hérodotosz írja, „a nappal hirtelen éjszakává változott” (VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 500. o.)

*¹⁷ „i.e. 605-ben a babiloni sereg Nabukudurriusur királyfi vezetése alatt, valószínűleg a médek segítségével, Kargamis (Kárkemis) mellett megverte az egyiptomi sereget...” (VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 576. o.) „Az asszírok segítségére siető egyiptomi szövetségeseket Karkemisnél (i.e. 605-ben) véglegesen legyőzte Nabú-kudduri-uszur, a méd – babiloni koalíció teljes

*Lydia határán valószínűleg Astyagos méd király (585-550) egész uralkodása alatt béke honolt, bár feltehető, hogy Média és Babilónia viszonya egyre feszültebbé vált.*⁸² Nabukodonozor számolt azzal is, hogy szövetségesei egyszer ellenségekké válhatnak és ezért Szippar felett egy védőfalat épített,⁸³ amire a jó kapcsolat miatt életében nem volt szüksége. Xenophón szerint: *„A fal kátránnyal összeerősített égetett téglákból épült, húsz láb széles volt és száz láb magas. Hosszúsága állítólag húsz paraszanga. Babulontól nem messze húzódtott.”*⁸⁴ Nabukodonozor idején minden kétséget kizáróan a világhatalmi vezető szerep a babiloni uralkodó kezében volt.^{*18} Fő szövetségesein keresztül hatalma (befolyása) északon a Fekete és Kaszpi-tengerig nyugaton a Földközi – tengerig délen a Perzsa – öböl és a Vörös-tengerig és azon túl Egyiptomig ért. Nabukodonozor gyors hódító volt és egymás után igázta le a különböző népeket. A Kr.e. 605 –ös Kárkemisi csata győzelme eleve biztosította uralmát Arámban (Szíriában) ahol régóta még csak félig önálló királyság sem volt. Ezután Filisztea (604), Izrael – Júda, Kédár (Arábia 599), Edom, Moáb, Ammon, Fönícia ellen fordult és meghódította őket. Kilikia és Elám szintén uralma alá tartozott. A babiloni birodalom a szövetségeseinek segítségével hatalmasra duzzadt. Nabukodonozor hatalma igen megnövekedett, mint egy fa, amely az égig ér. *„Az én fejem látásai az én ágyamban ezek voltak: **Látám, hogy ímé, egy fa áll a föld közepette, és annak magassága rendkívüli volt. Nagy volt a fa és erős, és magassága az égig ért, és az egész föld széléig volt látható. Levelei szépek és gyümölcse sok, és táplálék vala rajta mindeneknek; alatta árnyékot talála a mező vada, és ágain lakozának az ég madarai, és róla evék minden élő.**” Dán. 4,7-9* *„A fa, a melyet láttál, a mely nagy és erős volt, és a melynek magassága az eget érte és ellátszék az egész földre; És levelei szépek, gyümölcse pedig sok, és táplálék rajta mindeneknek; alatta tartózkodék a mező vada, és ágain az égi madarak lakozának: **Te vagy az, oh király, a ki nagygyá és erőssé lettél, a kinek nagysága megnövekedék és fölé az égig, és hatalmad a föld végéig.**” Dán. 4,17-19* Nabukodonozor megpróbáltatása (hét évi örültsége) után még hatalmasabbá lett. *„Abban az időben visszatérem hozzá az én értelmem, és országom dicsőségére az én ékességem, és méltóságom is visszatérem hozzá, és az én tanácsosaim és főembereim fölkeresének engem, és visszahelyeztettem az én országomba, és **rendkívüli nagyság adatott nékem.**” Dán. 4,33*

sikert aratott.” (Az Óperzsa birodalom tündöklése és bukása – Györfi János Anno kiadó 36. o.) Egyiptom a babiloniak és a médek közös ellenségének számított. „I.e. 616-ban I.Pszammetik rendkívül erős hadsereget küldött, hogy megsegítse az asszíriaiakat, de a médek és a káldok megverték őket.” (Bibliai atlasz Szent Pál Akadémia 2004 120. o.) A Szentírásban találunk példát arra is, hogy mit jelenthetett egy politikai házasság. Salamon feleségül vette az egyiptomi Fáraó lányát (1 Kir. 3,1) és ezzel megnyerte a Fáraó támogatását is. Egyiptommal fegyverkereskedelmet folytatott (1 Kir. 10,28-29) és a Fáraó, hogy lányának kedveskedjen meghódította Gézert a Kananeusoktól majd ajándékba adta lányának (1 Kir. 9,16). „Salamon idejében kánaániak (filiszteusok) voltak a város urai. Egyiptom királya azonban ellenük vonult, városukat elfoglalta és fölperzselte, majd leányának, Salamon feleségének adta nászajándékul.” (Keresztyén bibliai lexikon – virtuális Gézer) A Fáraónak ez a tette elárulja, hogy készen állt arra, hogy ha kell akár hadsereggel is támogatja, erősíti Salamont ellenségeivel szemben. Gézer hadászati és kereskedelmi szempontból fontos helyen feküdt az Egyiptomtól északra vezető karavánút mentén. A terület termékeny volt bővizű forrásokkal. (Lásd Gézer – Haag Lex.) „A várost Salamon újjáépítette, és ez alaposan megerősítette királyságát a Földközi – tenger partvidékén.” (E. G. White: *Próféták és királyok* Advent Kiadó 1995 34. o.)

^{*18} „Média még meglehetősen laza államalakulat volt, s különféle, félig független területeket és törzseket foglalt magában...Kyaxerés és Astyagés államában igen jelentős szerepe volt a törzsi arisztokráciának, az i.e. IX-VIII. századbeli méd vezérek és fejedelmek leszármazottainak, akikből a rabszolgatartó arisztokrácia kialakult. Ez az arisztokrácia nagymértékben korlátozta a királyi hatalmat, s oly erős volt akkoriban, hogy Nabunaid babiloni uralkodó egyik felirata Astyagéssal egyenrangú „királyoknak” nevezi a méd előkelőségeket. A forrásokból arra lehet következtetni, hogy Astyagés igyekezett gyengíteni a rabszolgatartó arisztokrácia hatalmát, de az makacsul szembeszállt minden ilyesfajta törekvéssel.” (VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 584. o.)

Uralkodásának vége felé Nabukodonozor Kr. e. 568-ban meghódította Egyiptomot.*¹⁹ „és magára ölti Égyiptom földét, miképen a pásztor magára ölti ruháját, és kimegy onnan békességgel.” Jer. 43,12 Nabukodonozor a babiloni uralkodó minden elődjét túlszárnyalta a hatalomban. Az égis éró fáról szóló álomot 568 előtt kapta a király. 568-ban és utána már nem kaphatta mivel a látomás magyarázata után egy évvel megőrült (Dán. 4,25-30). Örültsége 7 évig tartott (Dán. 4,22). 568-ban személyesen (Ezék. 30,10-11) elfoglalta Egyiptomot ekkor tehát nem volt örült. 6 év múlva 562-ben pedig meghalt. Vagyis 568 után sem lehetett örült csakis előtte, de 568 –ra már kigyógyult az örültségből. Az égis éró fáról szóló álom idején Nabukodonozor hatalma már „rendkívüli” Dán. 4,7 volt. Erre az időre már bizonyosan túlhaladta az előtte levő királyokat. Amit a médek nélkül nehéz elképzelni, mivel az asszír uralkodók Esárhaddon és Assurbanipál már Egyiptomot is meghódították. Nabukodonozor magát Egyiptomot ekkor még nem hódította meg. Egyiptom, mint megmaradt ellenség nem a médektől hanem elsősorban a babiloni uralkodótól tartott. A királyok királya cím is arra utal, hogy a babiloni uralkodó nagyobb és erősebb volt minden királynál. Kétségkívül Jeruzsálem meghódítása Nabukodonozor korlátlan uralmának egyik jele volt. Nabukodonozor az egyiptomiakra és szövetségeseikre mért vereséggel, Egyiptom meghódításával vetélytárs nélküli uralkodóvá vált.

Nabukodonozor első álmai i.e. 603-tól (uralkodásának 2. évétől Dán. 2,1) jelentkeztek és gyötörték a királyt. Dánielt és társait az első deportációval 605-ben vitték Babilóniába. 3 évig tanították őket (Dán. 1,5; 18) majd kiemelkedő értelmességükért a bölcsek közé számláltattak (Dán. 1,19-20). Miután a héber ifjak már a bölcsek közé számláltattak (Dán. 2,13) akkor akarták őket elpusztítani Nabukodonozor rendeletére, vagyis 602 után. Ekkora esik az első álom magyarázata. Az álom helyes megfejtése után Nabukodonozor felmagasztalta Dánielt és a babiloni tartomány magas rangú tisztségviselőjévé és a bölcsek fejévé tette. Társai szintén a babiloni tartomány tisztviselői lettek Dániel kérésére (Dán. 2,49). Nabukodonozor dacolva Istennel a Dura mezején felállítatott egy arany állóképet. Dániel társai ekkor már tisztviselők voltak (Dán. 3,12). A Septuaginta szerint ez az esemény Nabukodonozor 18. évében történt, vagyis i.e. 587-ben egy évvel Jeruzsálem bukása előtt.*²⁰ Az Isteni csoda hatására megtért Nabukodonozor (héber ifjak a tüzes kemencében) egy darabig nem bízhatta el magát. Tírusz ostroma i.e. 585-572-ig 13 éven át tartott valószínűleg ez az idő alatt örült meg a király. Talán Nabukodonozor örültsége is közrejátszott abban, hogy Tírusz ostroma ilyen sokáig tartott amellet, hogy a város egy szigeterődítmény volt. Egy másik elgondolás szerint a Dura mezején történt esemény i.e. 594-593-ban történt, amikor Jer. 51,59 szerint Sedékiást Babilonba rendelték. „Miért látogatott Cidkijjá Babilonba Kr. e. 594–593-ban? William Shea erős érveket hoz fel amellet, hogy Nebukadneccar minden hűbéruralkodót Babilonba rendelt Kr. e. 594-ben, hogy biztosítsa hűségüket egy lázadási kísérlet után, mely nem egészen egy évvel korábban*²¹ történt Babilonban. Shea azt tartja, hogy a Dániel 3 erről a találkozóról

*¹⁹ „569-ben Egyiptomban trónviszály tört ki, Nabukodurriuszur elhatározta, hogy felhasználja a kedvező alkalmat, s behatol Egyiptomba.” (VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 554. o.)

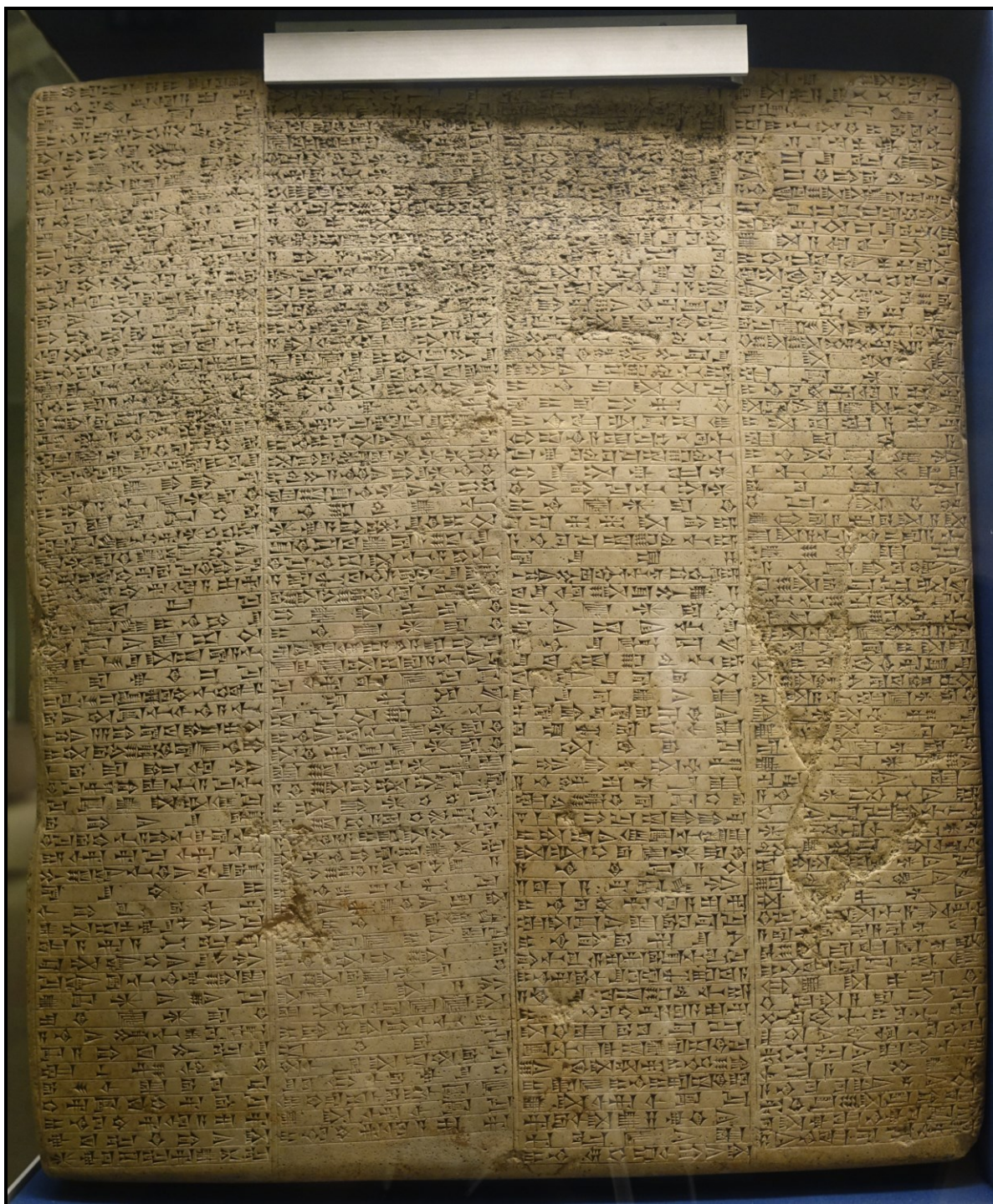
*²⁰ „A Septuaginta hozzáteszi a 3:1-hez, hogy ez az esemény Nebukadneccar tizenharmadik évében történt (587), egy évvel Jeruzsálem bukása előtt (vö. 2Kir 25:8). Jeruzsálem végső pusztulása Nebukadneccar győzelmeinek tetőpontját jelentette, ezért ez az utalás igaz lehet. Mindazonáltal a Dán 3. alaposabb elemzése alapján az itt leírt események Nebukadneccar hosszú uralkodásának még inkább az elején történhettek. A szobor felállításával együtt járó események arra utalnak, hogy a király egészségesíteni akarta birodalmát, és meg akarta szilárdítani uralkodói tekintélyét. A szobor hivatott Nebukadneccar királyságát egységesíteni.” (KIA – virtuális - Dániel könyve)

*²¹ 595-ben a királynak magában Babilónban kellett levernie egy lázadást. (Bibliai atlasz Szent Pál Akadémia 2004 124. o.)

szól.”^{*22} E. G. White szerint a hamis próféta Hanániás fellépése miatt kellett Sedékiásnak Babilonba mennie. „A hamis próféta állítása következtében támadt nyugtalanság Sedékiást az árulás gyanújába keverte, és csak gyors, határozott intézkedése nyomán uralkodhatott tovább hűbéresként. Az alkalom, amelyet erre a lépésre megragadott, nem sokkal az után kínálkozott, hogy a követek Jeruzsálemből visszatértek a környező népekhez. Júda királya elkísérte Seráját, „a szállásmestert”-t (Jer. 51,59), aki fontos megbízatással ment Babilonba. A káldeai udvarban tett látogatásakor Sedékiás megújította Nabukodonozornak tett hűségfogadalmát. Dániel és a többi héber fogoly által a babiloni király megismerte az igaz Isten hatalmát, és mindenek fölötti uralmát. Amikor Sedékiás újra ünnepélyesen hűséget fogadott, Nabukodonozor azt kívánta tőle, hogy az Úrnak, Izráel Istenének nevében esküvel tanúsítsa ígéretét.”⁸⁵ A Bibliai atlasz szerint i.e. 593-ban találkoztak Jeruzsálemben az edomita, moábita, és ammonita követek.⁸⁶ E. G. White szerint nem sokkal hazatérésük után került sor arra, hogy Sedékiás Babilonba ment, vagyis i.e. 593 körül. Ekkor azonban nem a Dura mezei bálványának hódolva kellett Sedékiásnak hűségét bizonyítania, hanem az Úrnak tett esküvéssel. E. G. White szerint a Dura mezei esemény még Sedékiás 593 körüli babiloni látogatása előtt volt. Sedékiás látogatásának idejére a király már tisztában volt a Mindenható Isten erejével, hatalmával (lásd. héber ifjak a tüzes kemencében) ezért Sedékiást is erre eskette fel. Ennek ellenére nem zárható ki, Shea állítása, amely a Dura mezei eseményt az 595-ös babiloni lázadással hozza összefüggésbe. Ha i.e. 594-ben állították fel a bálványt Dura mezején, ahogy W. Shea állítja akkor szintén Tírusz ostroma idején örült meg Nabukodonozor mivel 594 után egy darabig Nabukodonozor nem bízhatta el magát megtérése miatt. 588-ban ostromot kezdett Jeruzsálem ellen 586-ig. Majd a már említett 585-ben megkezdte Tírusz ostromát. **A hosszú elhúzódó ostrom alatt érhetette a királyt a mennyei ítélet, (Dán. 4,22) amelyből aztán 568-ra kigyógyult.**

Az égis erő fa álmának idején Dániel már az „*írastudók elseje*” volt (Dán. 4,6). Az álom magyarázata után egy évvel Nabukodonozor megőrült, miközben önmagát dicsőítette hatalmas építkezései miatt (Dán. 4,25-27). Nabukodonozor „*az 590-es években pedig példátlanul nagyszabású erődítési munkálatokat végeztetett a babiloni fővárosban.*”⁸⁷ „*Hódító hadjáratai közötti fegyverszünetekben sok gondot fordított fővárosa erősítésére és szépítésére, míg végül Babilon városa birodalmának legfőbb ékessége, „az egész föld büszkesége” (Jer 51:41) lett.*”⁸⁸ A már említett esemény tehát az 590-es évek, ill. 586 után történhetett Tírusz ostroma alatt.

^{*22} „(William H. Shea, „Daniel 3: Extra-Biblical Texts and the Convocation on the Plain of Dura,” *Andrews University Seminary Studies* 20. Tavasz 1982:29-52). Bármilyen volt is a pontos ok, annyi bizonyos, hogy Cidkijjának hivatalos látogatást kellett tennie Babilonba, és magával vitte Bárúk testvérét, Szeráját.” (KIA – virtuális - Jeremiás könyve)

„Nem ez-e ama nagy Babilon, amelyet én építettem királyság házának, az én hatalmasságom ereje által és dicsőségem tisztességére?” Dán. 4,27 Ezt a feliratos követ Babilon romjai közt találták. A felirat beszámol II. Nabu-kudurri-uszur (Nabukodonozor) vallási odaadásáról és polgári eredményéről. A hosszú felirat feljegyezi, valamint, a Körmeneti út és az Istár kapu építését, a király díszített kápolnákat és felújított berendezéseket az Újévi ünnepekre, mint pl. Marduk isten hivatásos hajóját. Ő szintén újjáépített templomokat és javította a város falát. (Kelet India Ház Felirat, késő babiloni, (II.) Nabukodonozor uralkodása, Dél-Irak, Babilon; London, British Museum) (Fotó: SG)

Ha megnézzük Nabukodonozor hadjáratait néhány fontosabb eseménnyel, akkor láthatjuk, hogy a király 7 éves őrültségének időszaka csak Tírusz ostroma idején fér bele.

Nabukodonozor jelentősebb hadjáratai néhány fontosabb eseménnyel⁸⁹

605 Kárkemisi csata; Júda - Jeruzsálem ellen az előkelők deportálása Babilonba (Dániel és társai)

604 Askelón (Filisztea ellen)

601 Újabb összeütközés Nékóval mely a babiloni beszámoló szerint döntetlenre végződött

599 Arábia ellen; Júdat káldeus és szolgálatukban álló arámi, moábi, ammoni csapatok zaklatják

598-597 Júda - Jeruzsálem ellen, deportáció (Ezékiel); a deportáció után Edómiak nyomulnak be Júda déli részébe a Negevbe (Délvidékre)⁹⁰

596 a káldeus hadsereget még egyszer kiküldik Levantéba (szűkebb értelemben a mai Szíria, Libanon, Palesztina és Jordánia területe)

595 Nabukodonozor elfolyt egy Babilonban kitörő felkelést

593 Sedékiás Babilonba megy és megújítja hűségesküjét

588-586 Júda - Jeruzsálem ellen, deportáció; Edomiták Jeruzsálem ellen⁹¹

585-572 Tírusz ostroma

582 Ammon és Moáb megsemmisítése; deportáció Júdából

568 Egyiptom ellen

562 az uralkodó halála

Babilon a hatalom megszállottja volt, ahol a hatalmat istenítették. „kinek istene az ő hatalma” mondja róla Hab. 1,11. Önkényuralma a féktelen hatalomvágy örülete volt. **„Rettenetes és iszonyatos ez, maga szerzi törvényét és hatalmát.”** - szól felőle Hab. 1,7. Hab. 2,5-ben pedig ezt olvashatjuk Babilonról: **„és olyan ő, mint a halál: telhetetlen, és magához ragad minden népet és magához csatol minden nemzetet.”** „Hérodotos, az első görög történetíró, aki Kr. e. 450-es években járt Babilonban. Mózes könyvét nem ismerte, de ettől függetlenül ő is hybris-nek (önhittség) nevezte a város fényűzését, a féktelen hatalomvágy örületét, amely „az istenek büntetését vonja magára”.⁹² Babilon, Jer. 4,7-ben a **„népek pusztítója”** Jer. 50,23-ban az **„egész föld pőrölye”** vagyis ami összezúzta az egész földet. Méltán teszi fel tehát Habakuk próféta a Hab. 1,17-ben a kérdést: **Vajjon azért ürítheti-é gyalmát, és szüntelen ölheti-é a nemzeteket kímélet nélkül?! A babiloni uralkodó hatalma olyan nagy volt, hogy egyedül Isten hatalma tudott csak gátat szabni neki! Nem volt olyan földi hatalom, amely szembeszállhatott volna vele! Fegyvereivel szemben a föld népei csak vesztesek lehettek.**⁹³ Dániel próféta szavai hűen tükrözik Nabukodonozor hatalmát: **„Te, oh király! A felséges Isten birodalmat és méltóságot, dicsőséget és tisztességet ada Nabukodonozornak, a te atyádnak; És a méltóság miatt, a melyet ada néki, a népek, nemzetek és nyelvek mind félték és rettegték tőle; megölt, a kit akart; és életben tartott a kit akart; felemelt, a kit akart; és megalázott, a kit akart;” Dán. 5,18-19**

Az Újbabiloni Birodalom királyai

1. Nabopolasszár (Kr. e. 625/626–605)
(Nabu-apal-usur)
2. Nebukadneccar (605–562)
(Nabu-kudurri-usur)
3. Evil-Meróda (562–560)
(Amel-Marduk)

Lánya férjhez ment

4. Neriglisszarhoz
(Nérgal-Szárecer) (560–556)
5. Labasi-Marduk (556)
6. Nitokrisz (lánya) férjhez ment Naboniduszhoz
(Nabu-na'id 556–539)
7. Bélsaccar
(Bél-sar-usur) (550/549 –539 Régensként)

Nabukodonozor hatalma (befolyása) tengertől – tengerig terjedt. Babilónia volt az első világbirodalom: „És négy állat jöve fel a tengerből, egyik különböző a másiktól. Az első olyan, mint az oroszlán, és sas szárnyai valának...” Dán. 7,3-4 Sineár földjének egyik jelentése az „oroszlánok földje”⁹⁴ (Rajz: SG)

A babiloni haderő (Újbabiloni)

A babiloni hadsereg a korabeli kor legmodernebb, legerősebb és legkegyetlenebb hadereje volt (Ezék. 30,11). Hatalmas és félelmetes haderő, amelyről, Jer. 8,16 ezt mondja: **„méneinek nyerítő hangjától reng az egész föld”**. Ezék. 23,23-24 az asszír hadsereggel együtt mutatja be a babiloni haderőt, mint egy olyan hadsereget, amely **„szekereknek és kerekeknek tömegével és népek sokaságával”** támad az ellenségére. Félelmetes ereje abban áll, hogy Istentől kapott hatalma van megtenni, amit akar. **„s adok nékik hatalmat az ítéletre, s megítélnék téged az ő ítéletök szerint” Ez. 23,24** Nabukodonozor hadseregét a legkorszerűbb haditechnika támogatta, mint pl. ostromgépek ide tartozott a faltörő kos is, amelyet a város, ill. várostornál használtak (Ezék. 26,9; 21,22). A műszaki alakulatok ostromsáncokat emeltek (Ezék. 26,8 MBT ford.). Tírusz ostroma ellen Nabukodonozor olyan hatalmas katonasággal ment, hogy a Szentírás csak ezt mondja róla: **„Lovainak sokasága miatt belep téged poruk; a lovagoknak, kerekeknek és szekereknek robogása miatt megrendülnek kőfalaid, mikor bemegy kapuidon, a mint be szoktak menni a megtörött városba.” Ezék. 26,10** „Csak az újbabiloni királyok építettek utakat tisztán katonai okokból, például lázadó területeken a rend helyreállítása céljából. Az utak karbantartását a király kötelezettségének tekintették, és a szükséges robot (corvée) –közmunkát a közeli falvaktól követelték meg. Egy sumér királyhymnus állomásokról beszél az ilyen utak mentén, de úgyanígy az újasszír utikönyvek (marditu) is.”⁹⁵A meghódított területek felett a babiloni hadsereg biztosította az adófizetést és a zavartalan kereskedelmet. Erre a nagy létszámú állandó seregre jellemző volt a lendületes gyorsaság, amelyet, Jer. 4,13 csak így jellemez: **„Ímé! úgy jó fel, mint a felleg, és szekerei olyanok, mint a szélvész, lovai gyorsabbak a saskeselyűknél. Jaj nekünk, mert elvesztünk!” Jer. 4,13.** Jer 4,11-ben az észak felől érkező pusztító veszedelem a babiloni haderő **„szárazító szél”**-ként a kat. ford. szerint **„perzselő szél”** –ként Jer. 4,10-ben pedig **„erős szél”** –ként jelenik meg. A **„szélvész”** szó, amelyet, Jer. 4,13 használ, jól mutatja ennek a seregnek a gyorsaságát és pusztító erejét. Hab. 1,11 –ben a káldeus hadsereg **„viharként”** jelenik meg **„Majd tovaszáll viharként”**. Hab. 1,8 pedig szintén a káld hadsereg gyorsaságát emeli ki. **„És lovai serényebbek a párduczoknál, és gyorsabbak az estveli farkasoknál, és előtörtetnek az ő lovasai; és az ő lovasai messziről jönnek, repülnek, mint a zsákmányra siető keselyű.”** Náh. 2,4 a Ninivét megostromló seregek gyorsaságáról szólva kijelenti **„Az utcákon robognak a szekerek, összeütköznek a piacokon; tekintetök mint a fáklyák, futkosnak mint a villámok.”** Az egyik ostromló a babiloni Nabopolassar volt. Ésa. 5,28 szerint a babiloni (és az asszír) seregnek **„Nyilai élesek, és minden ő kézívei felvonvák, lovai körme, miként a kova, és kerekai mint a forgószél;”** (Vö. Ez. 26,11). Dán 11,40 –ben pedig a babiloni északi király **„mint a forgószél”** úgy megy a déli egyiptomi királyra. Láthattuk, hogy a Szentírás általában **a vihar, szélvész, forgószél** szinonimákkal szimbolizálja a babiloni haderőt. Biblián kívüli forrásban is találunk példát arra, hogy a babiloni hadsereget és szövetségeseit viharként, ill. forgószélként ábrázolják. Szanhérib asszír király például az ellene vonuló káld-arámi-elámi-perzsa koalíciót így jellemezte: **„Mint súlyos vihar, mely erős forgószélé”**⁹⁶ Jer. 8,17 prófétál az eltévelyedett Izraeliták ellen melyben a rájuk törő babiloni haderőt **„vipera – kígyó”** – hoz hasonlítja. A babiloni hadseregben sok zsoldos is szolgált. A Biblia, Jer. 52,14-ben csak úgy utal erre a vegyes haderőre, hogy a **„Káldeusok mindenféle serege”**. Júda ellen Nabukodonozor káldeus szolgálatban álló arámi, moábi, ammóni, edómi csapatokat küldött (2 Kir. 24,2; Abd. 1,11) és elámiakat is Jeruzsálem ellen (Ésa. 22,6). Még ciprusi^{*23} zsoldosok (római vagy görög) is szolgáltak a babiloni seregben. Komoly

^{*23} „„Kitteusok”- valószínűleg ciprusi zsoldosok káldeus szolgálatban – őrzőjártoztak a Negevben, és a Júdeai erődökből, többek között Arádból kaptak utánpótlást” (Bibliai atlasz Szent Pál Akadémia 2004 124.o.) „Adjál a kittimnek....bort...lisztet...” (Arádi osztrakonok) (Bibliai atlasz Szent Pál Akadémia

pirotechnikusok is lehettek a babilóni seregben, hiszen Babilónia bővelkedett nafta (folyékony földi szurok) forrásokban, amelyet, ha meggyújtottak vízzel nem, vagy csak nagyon nagy mennyiséggel lehetett eloltani.⁹⁷

A babiloni rabszolgaság

A rabszolgák helyzete Babilóniában minden korban igen rossz volt már a kezdeti sumer korban is. „A rabszolgák helyzete a legősibb sumer társadalomban rendkívül megalázó volt. A rabszolgát gyakran így nevezték: *igi-nu-du* („szemét fel nem nyitó”), amivel azt jelezték, hogy a rabszolgának mindig le kell sűtnie szemét a szabad emberek előtt. Gyakran áldoztak rabszolgákat isteneknek és elhunyt királyoknak.”⁹⁸ Az akkád uralom időszakában: „Ami a rabszolgamunkát illeti, a múlthoz képest nagyobb méretekben kezdték alkalmazni a kézművesség területén is. Erről tanúskodnak az Ummából, Akkád királyainak dinasztiája idejéből ránk maradt gazdasági elszámolások, melyekből kiderül, hogy az állami – templomi gazdaságokban nagy műhelyek voltak. A műhelyek felszerelése több száz fémszerszámból állt. A rabszolgákkal egyre kegyetlenebbül bántak, az okmányok „szem nélküli”, vagyis nyilván megvakított rabszolgákat is említenek.”⁹⁹ A III. Ur-i dinasztia idején: „A rabszolgák szakadatlanul dolgoztak, egyetlen nap pihenőjük sem volt. A rabnőket csak a hónapnap bizonyos napjain mentették fel a munka alól, amikor az akkori elképzelés szerint tisztátalanok voltak. Az állandóan hajszolt rabszolgák szervezete rendkívül hamar felörlődött, s ezért halálozási arányszámuk nagyon magas volt. Például az egyik királyi – templomi gazdaságban 170 rabnő közül több mint 50 halt meg egyetlen év folyamán, egy 44 főből álló rabszolga – csoportból pedig öt hónap alatt 14 –en pusztultak el.”¹⁰⁰ Hammurapi idején is sanyarú volt a helyzet. „Az akkori idők magánjogi okirataiban az uzoraiügyletek nagyszámú nyomával találkozunk. Maradtak fenn okiratok, amelyekben Samas napisten sippari templomának elkülönült életet élő papnőiről van szó. Ezek a kereszténység kora előtti „apácák” rokonaik – apjuk és testvéreik – révén földet vásároltak és adtak bérbe, pénzkölcsönzéssel foglalkoztak, rabszolgákat vásároltak stb....De az uzoratóke legismertebb képviselői a Sumer déli részén fekvő Urukban és Larsában működtek. Urukban megtalálták egy uzorás testvérpár levéltárának egy részét; ez a két uzorás 20 év alatt úgyszólván garasokért több mint 40 házat és telket vásárolt fel. A larsai ásatások során előkerült okiratokban a rabszolgakereskedő új típusát látjuk, aki abban különbözött az előző idők rabszolgakereskedőitől, hogy nem idegenben, hanem saját szülővárosában vásárolt rabszolgákat; az utóbbiak saját városuk szülöttei, saját polgártársaik voltak. Az okiratokban szó van két rabszolga kereskedőről, akik uzoraiügyletek révén polgártársaikat adórszolgává tették, és bérbeadták őket munkára azoknak, akiknek munkaerőre volt szükségük, elsősorban a saját műhellyel rendelkező gazdag kézműveseknek.”¹⁰¹ „Megdöbbenő méreteket öltött a gyermekrabszolgaság: szülők

2004 124.o. 161 es kép) Az i.e VIII. és VI. században Cipruson görög gyarmatok is voltak (Soloj, Solomis). (Forrás: VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 646. o. kép) „A hagyomány szerint Salamist Telamon salamisi király fia, Teucer alapította s szülő hazája, Salamis sziget nevére nevezte el.” (Ókori Lexikon Pub-Z Könyvértékesítő Vállalat 1985. 687. o.) „A ragyogó zsákmány reményét mellyel Babilónia kecsegtette a szegény görögöket, akik zsoldos szolgálatba szegődtek az ország hadseregébe, és végül jelentősen meggazdagodva tértek haza, találóan fejezi ki Alkaiosz (VI. század eleje) egy híres költeményében, mellyel hazatérő bátyját üdvözlí: A világ végéről érkezel kedves Antimenidasz, arany markolatú kardoddal, amellyel a babilóniakért harcolva, akik négy tenyér hosszúságú házakban laknak, hatalmas tettet hajtottál végre, és megmentetted őket a súlyos bajoktól, mert levágtál egy harcost, akinek a magassága egy tenyér híján öt királyi könyök volt.” (Amélie Kuhrt: Az ókori Közel – Kelet 2008 Pázmány Péter Katolikus Egyetem 314. o.) A levágott harcos magassága kb. 2,32m lehetett (a görög könyök kb. 48cm a tenyér kb. 8cm; lásd Ógörög mértékegységek)

gyermeküket eladták rabszolgának. Még közmondás is keletkezett erről: „Az erős ember saját keze után él, a gyenge pedig gyermekeinek eladásából”.¹⁰² „A babiloni családok többsége nagy nyomorban élt, a babiloni családban állandó vendég volt a koplalás”¹⁰³ „Hammurappi törvényeiben az ókori társadalom jogi gondolkodásának egyik legjelentősebb emlékét kell látnunk. Ez a világtörténelem első ismert részletes törvénygyűjteménye, amely szentesíti a rabszolga tartó rendet, a magántulajdont és a kizsákmányolást.”¹⁰⁴ „A rabszolgák akárcsak a barmok, minden korlátozás nélküli adásvétel tárgyai voltak. A rabszolga családi helyzetére nem voltak tekintettel.”¹⁰⁵ „Az állam szigorú büntetések kirovásával védelmezte a rabszolga tartókat a „nyakas” rabszolgával szemben.”¹⁰⁶ I. Nabukudurriuszur ideje alatt „Babilónia lakosságát rengeteg adó és kötelezettség terhelte.”¹⁰⁷ Az Újbabiloni korban: „A rabszolga tartó a „törvényes” alapon tulajdonában levő rabszolgából igyekezett a lehető legnagyobb jövedelmet húzni. Bár akadtak egyes rabszolgák, akik eléggé meggazdagodtak a kereskedelmen, sőt nekik maguknak is voltak rabszolgáik, és szabadoknak ezüstöt kölcsönözhettek – a rabszolgák többsége munkaterményének igen jelentős részét kénytelen volt „adó” formájában urának átadni. A mellett a rabszolgák kötelesek voltak teljesíteni mindazokat a városi és királyi kötelezettségeket, amelyek urukat terhelték.”¹⁰⁸ A Szentírás ezt mondja a súlyos Újbabiloni elnyomásról: „Fölgerjedtem volt népem ellen; megfertőztettem örökségemet és kezembe adtam azt: **te nem cselekedtél velök irgalmasságot, az öregekre nehéz igát vetted!** Ésa. 47,6

A babiloni bálványimádás

Babilonban számtalan istent imádtak néhány jelentősebbet azért mi is megemlítenek. A főisten *Marduk* volt, felesége *Szarpanitu*, fia *Nabú* volt. Nevezik még *Meródáknak* és *Bélnek* is. *Eának*, az óceánnak és más földi vizek istenének a fia. A kora reggel és a tavasz istene. Neveivel néhányszor a B-ban is találkozunk (Ézs 46,1; Jer 50,2; 51,44). Neve névösszetételekben gyakran szerepelt: *Meródák-Baladán* (Ézs 39,1kk), *Mardokeus* (Meródák tisztelője), *Bélsaccar* (Bél oltalmazza a királyt; Dán 5,1), *Baltazár* (bél-tösa ccar: Bél oltalmazza életét; Dán 1,7) *Marduk* városistenből főistenné akkor lett, amikor Hammurapi Bábelt birodalma fővárosává tette. Erről a Hammurapi-Kódex bevezetése is szól. Az Enuma-elis teremtés-eposz elbeszélése szerint, *Marduk* felemelkedése a következőképpen történt: *Tiamat*, a sós vizek női teremtőprincípiuma, férjét, *Apszu-t* (az édesvizek férfi teremtő princípiumát) a felsőbb istenek megölték. *Tiamat* a mélység hatalmaival fellázad, és bosszút akar állni. Az istenek kétségbeestek a veszedelem láttán. Ekkor *Marduk* vállalta a harcot *Tiamattal*, de kikötötte, hogy ha győz, akkor ő lesz a főisten. Az istenek elfogadták a feltételt. *Marduk* győzött. Az istenek uralkodójuknak kiáltották ki. *Marduk* rendet teremtett a káoszból, megteremtette az embert is. *Marduk* csillagszimbóluma a Jupiter bolygó szept színe a 10 szent állata a **tűzokádó sárkány** kígyófejjel, pikkelyes sárkánytesttel és skorpió farokkal.¹⁰⁹

Babiloni sárkány (Isztambuli régészeti múzeum) (Fotó: SG)

Marduk kultusza: Fényes papi segédlettel történt. Babilon ékessége volt Marduk temploma, amit *Ésagila*-nak (világosság háza,¹¹⁰ menny és föld palotája) neveztek. Ebből egy magas torony emelkedett ki, tetején egy kisebb templommal, aminek *Etemenanki* volt a neve. Hatalmas udvara volt, nagyszabású papi iskolákkal és könyvtárakkal. Kultuszához hozzátartozott az istenség étkeztetése. Az étkezési időben asztalt helyeztek szobra elé. Szépen, ízlésesen megterítették. Egy tálban mosdóvizet hoztak, majd eléje rakták az ételeket. A »maradék« elfogyasztása a király joga volt. Az asszír királyok is büszkén éltek ezzel a kiváltsággal, s királyságuk elismerésének tekintették. Jelentős eleme volt Marduk kultuszának az újév ünnepe. A király, minden királyi jelvényét lerakva, beléphetett Marduk szentélyébe. Körmenetet tartottak, s hangosan kiáltozták: Marduk sarru: Marduk uralkodik. Az ünnephez hozzátartozott a teremtés-mítosz recitálása, vagy dramatizált előadása. Az Ésagila szentélykörzet eredetének ősiségét mutatja, hogy az óbabiloni (Weidmar) – krónika töredékes szövege már feltételezhetően Enmerkár-ral is kapcsolatba hozza, minthogy a töredékes szöveg őt vagy magát Mardukot nevezheti „*az Ésagila elsőszülött fia*” -nak, Hammurapi pl. az egyik feliratában ezt mondja: „*Sin, az Egek Ura, az én nemző Istenem...*” (ÓKTC 1999. 150. o.) tehát itt az uralkodó a bálványisten (Sin) fiaként, gyermekeként határozza meg magát. Ebben az esetben Enmerkár Marduk fia, gyermeke lenne. Az uralkodó így tehát 'Marduk fiaként, örököséként', az ő nevében gyakorolná a hatalmat. De szintén Hammurapi feliratában olyan hasonló kifejezéssel is találkozhatunk amelyből magára a bálványistenre kapunk utalást: „*Zababa, a nagy hős, az Ékur elsőszülött fiúörököse, ...*” (ÓKTC 1999. 150. o.)

„*[...] Enmerkár [...] [...] az országok összeségének királyságát neki adta* [...] az Ésagilában [...] [...] -ja az egek és a föld összeségének, az Ésagila elsőszülött fia.*” (ÓKTC 1999. 104. o.) (* a szöveg többi részéből kiderül, hogy a hatalmat Babilon fő istene Marduk osztogatja)

A szöveg arról szól, hogy az egyes uralkodók, hogyan viszonyulnak Mardukhoz. Ha teljesítik a szertartásokat-áldozatbemutatókat (az Ésagilában) jót tesznek Babilonnal akkor ezzel kivívják Marduk helyeslését, dicséretet, ha viszont nem akkor elveszi tőlük a hatalmat és megbünteti őket. A szöveg mielőtt a következő uralkodót tárgyalná, a király Marduk minősítésével, ítéletével találkozik. Ezután lép tovább egy újabb uralkodó vizsgálatára. A töredékes szövegben Marduk mindig az uralkodót, akit, vagy akiket (pl. Gutium törzs) hatalomra juttat azokat értékeli-minősíti soha nem saját magát! De a szöveg védelmezi Marduk kiváltságos helyzetét a többi bálványistennel szemben. Marduk más isteneket megelőzően kizárólagos jogot formál a számára áldozatként bemutatandó hal-ra. Mardukot a

szöveg „nagy úr”-nak nevezi. Feltehetően a krónika csak a Babilonra ezen belül pedig elsősorban az Ésagilára vonatkozó korábbi történeti hagyományokat rögzíti. Az itt hiányos szövegrészlet tehát eredetileg arról szólhatott, hogy miként végezhette el Enmerkar az Ésagilában Marduk számára a szertartásokat – áldozatbemutatókat, elmulasztotta-e, elhanyagolta-e őket, vagy sem. A töredékes szövegnek ezen része, amely olvasható Enmerkára nézve semmi terhelőt, elítélőt nem tartalmaz, a sor vége pozitív kicsengéssel zárul. A szövegben a hatalmat „*az országok összességének királyságát*” Marduk csak azoknak biztosítja tartósan, akik folyamatosan elnyerik tetszését. Akivel Marduk nem elégedett az vagy meg sem kapja hatalmat, vagy ha korábban mégis megkapta elveszi tőle. A szöveg középpontjában tehát a különböző uralkodók Marduk számára az Ésagilában végzett szertartásainak elvégzése-teljesítése illetve az áldozatok bemutatása áll. Mardukot a szöveg ’Apsu fia’-nak nevezi. Más szövegekben „Ea első fiúörököse”-ként is szerepel (ÓKTC 1999. 124. o.) A tábla olvasható része Enmerkar-ral kezdődik és Sulgi valamelyik utódjáig tart. Enmerkart a szöveg olyan uralkodónak mutatja be, aki hatalmát Marduktól nyeri és a legfőbb hatalmat birtokolja.

„A legnagyobb ünnep melyet minden nagyvárosban a helyi főisten tiszteletére rendeztek, az újév ünnepe – az *akitú* volt. Különösen ünnepélyes volt az a szertartás, amelyet Babilonban tartottak Marduk isten tiszteletére... Az ünnepek majdnem két hétig tartottak. Minden mezopotámiai városból Babilonba özönltek a zarándokok, magukkal hozták helyi isteneik szobraikat, s ezenkívül ajándékaikat és áldozati állataikat is. Az Istár kapun és a Felvonulási úton haladtak végig, míg a fő menet melyet maga a király vezetett, az Eufráteszen úszó bárkákon a *bít akíti*- az „*újévi ünnepek háza*” – elnevezésű templom felé vonult. Az ünnepek negyedik napján adta elő az *urigallu* pap a világ teremtésének az eposzát. Az ötödik napon 4 órával napkelte előtt ez a pap megmosdott az Eufrátesz vizében, belépett az *É-szagila* templomba magára öltötte a lenköntöst, elmondta az imádságokat, és ajtót nyitott a várakozó papságnak; 2 órával napkelte előtt behívta a ráolvasót, aki az Eufrátesz vizével bepermetezte a templomot, megütötte az üstdobot, és meggyújtotta az illatos fáklyát. Ezután szertartásosan levágták az áldozati báránnyt, melynek véréből szimbolikusan megtisztult a szentély, majd a bárány tetemét az Eufráteszbe dobták; kiszáradva megérkezett a bárka Nabú istennek, Marduk fiának a szobrával, melyet az isten kápolnájának előkelő helyén állítottak fel. Ezután színre lép a király, akinek fejéről az *urigallu* pap leveszi a koronát, elveszi tőle a hatalmi jelvényeket, és arcul üti. A királynak könnyező szemmel kell megbánnia vétkeit, különben Marduk megharagudna, haragja nyomán pedig „*feltámadna az ellenség és letaszítaná a királyt trónjáról*”. A király eközben a földön fekszik és fennhangon mondja az imát. „*Nem vétkeztem, földkerekség ura, nem hanyagoltam el isteni magasztosságodat, nem pusztítottam el Babilont, nem rendeltem el lakosságának szételepítését, nem rendítettem meg É-szagilát, nem feledkeztem el szertartásairól...gondoskodom Babilonról, nem döntöttem le a városfalait.*” A király csak ezután kapja vissza hatalmi jelvényeit, és a Mardukot helyettesítő *urigallu* ismét a trónra ülteti. A 8. napon tartották az ünnepi felvonulást; a király „*kezét nyújtotta*” Marduk szobrának,^{*24} hogy meghívja a menetben és a *bít akítiban* rendezett szertartásokra. **Ez a „*kézfogás*” szimbolikusan azt jelentette, hogy a királyt az isten földi helytartójának kell tekinteni.** A „*kézfogás*” szertartása után a király elindult az ünnepi menetben, melyben, díszes arannyal átszőtt köntösben vitték Marduk szobrát isteni hitvesének, Szarpanitúnak, fiának, Nabúnak és más isteneknek szobraival együtt. Útközben

*24 „...a Marduk szobor kezének megérintése nélkül az újévi ünnepeken ugyanis senki sem lehetett Babilon királya – így írta ezt elő a régi hagyomány” (Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 167. o.)

megálltak a „*Sors szentélyében*” ahol kijelölték a következő évre szóló feladatokat. Ez volt a „*sorsok meghatározása*”. Az újévi ünnepségek misztikus befejezését jelentette a „*szent nász*” szertartása, melyet már a sumer idők óta a toronytemplom legfelső szintjén tartottak. A főpap és főpapnő itt az isteni párt, Mardukot és Szarpanitut helyettesítette. A nász az élet titkait szimbolizálta.”¹¹¹ Az ünnepeknek nagy jelentőséget tulajdonítottak Babilonban. „Nabú-kudurri-uszur eseménytörténete elárulja, hogy a király mindig igyekezett befejezni az éppen folyó hadjáratot, hogy még idejében visszaérkezzen Babilónba az ünnepekre. Nabú-naidnak a közvélemény felrótta, hogy nyugati tartózkodásának éve alatt elhanyagolta az újévi ünnepséget.”¹¹²

Mennyire emelhetette az esemény ünnepélyességét a művészi díszített Istár kapu melynek hatalmas falait 575 dombormű ékesítette sárkánykígyókkal és bikák képeivel. A Felvonulási út 1km hosszú volt melynek korlátait színes csempével fedett oroszlánok domborművei díszítették.¹¹³ Nabukodonozor egyik okmánya részletesen beszámol a felvonulási útnak és kapunak a pompájáról: „*Az Imgur – Ellil és Nemetti – Ellil Istar-sakipat-tebisa-ja – mindkét városkapu bejárata – a babiloni út feltöltése folytán túl alacsony lett. Ezeket a városkapukat én lebontattam, és alapjaikat a nedvességtől aszfalttal és égetett téglával védtem meg, (magukat a kapukat pedig) művészi kékmázás téglákból csináltattam, amelyek vadbikát és sárkányokat ábrázolnak. Tetőzetül hatalmas cédrusfákat fektettem föléjük. Cédrusfából*

Az Istár – kapu a berlini Pergamon múzeumban (Fotó: SG)

*készített, rézzel bevont ajtószárnyakat és bronz ajtószarkakat téttem rájuk. Félelmetes bronz vadbikákat és diühös sárkányokat állítottam fel a kapuk küszöbén. Ezeket a városkapukat az egész nép ámulatára készítettem ilyen pompával.”*¹¹⁴ „*A déli udvarban állt Marduk temploma az északiban a hétemeletes torony (Zikkurat). Az ékiratos okmány szerint a torony méretei a következők voltak: Az alsó torony alapterülete 90x90 méter, magassága 33m. A tornyok átmérője fokozatosan kisebbedik fölfelé haladva, úgy, hogy a teraszok szélessége a második emeletől kezdve 9 méter. A második torony magassága 18 m, a következő négy emelet 6-6 méter magas. A hatodik torony tetején áll a 21x24 m alapterületű szentély, amely 15 méter magas. Így az alapkövezettől számítva az építmény teljes magassága 90 m volt,*

mivel azonban a templomcsarnok a város dombjára épült, a legfelső toronyterasz kb.120 m magasan állt a síkság fölött.”¹¹⁵ „A torony úgy tört az ég felé, mint egy középkori székesegyház vagy egy modern felhőkarcoló.”¹¹⁶ „Miután Nabukodonozor befejezte a hetedik torony építését, egyik okmányával megörökítette annak emlékét: „Az Etemenanki csúcsát égetett téglákkal felemeltem és fényes kék kövekkel (lapislazuli) felékesítettem, tetejét bronzal burkolt czédruossal befedtem” mert ez „Marduknak, az istenek mindenható urának lakóhelye””¹¹⁷ „Az eredeti tájolásnak ünnepi célja is volt. A nyári napfordulókor ugyanis egy héten át a nap északi deklinációja átlag 23 fok 26 perc. Ez annyit jelent, hogy delelési magassága kereken 81 fok Babilon zenitjében. (A torony ugyanis 32 fok 30 perc szélességben áll.) Ezekben a napokban ünnepelték a Napisten fiának, Marduknak bevonulását magas szentélyébe. A fölkelő Nap ebben az időben pontosan a Marduk út vonalán haladt és déli 12 órakor a torony fölött állt. Az égszínkép szentély teljes fényben ragyogott és a torony nem vetett árnyékot. Ugyanilyen jelentős volt a Jupiter pályája is: amikor elérte legnagyobb északi deklinációját, pontosan a Marduk torony fölött delelt.”¹¹⁸

Babilon az ünnepek, ünnepségek országa, ill. városa volt, amint egy kis vers is megemlékezik erről:

„Babilon, Enlil alkotása,
 Babilon, mely biztosítja az életet a földön,
 Babilon, a bőség városa,
 Babilon, a város melynek lakói jómódban élnek,
 Babilon, az ünnepségek az öröm és a tánc városa,
 Babilon, a város melynek lakói szüntelen ünnepelnek,
 Babilon, a kiváltságos város mely megszabadítja a raboskodókat,
 Babilon, a szeplőtlen város”¹¹⁹

Babilon Nabukodonozor megtérése idején pozitív szerepet is játszott ezen kívül viszont a babiloni uralkodó a sátáni hatalom földi megszemélyesítője volt. Jer. 51,34 Nabukodonozort a Sátánhoz (jelképesen sárkány) hasonlítja. „Benyelt engem, megemésztett engem **Nabukodonozor, a babiloni király**, üres edénnyé tett engem, **benyelt engem mint a sárkány**, betöltötte a hasát az én csemegéimmal, és kivetett engemet.”

Babilóniában a Napot **Samas**, a Holdat **Szin**, a Jupitert **Marduk**, a Vénuszt **Istár**, a Szaturnuszt **Ninurta**, a Merkurt **Nabu**, a Marsot **Nérgal istennel azonosították - és imádták**. A legősibb ékírásban az istenség jele a csillag volt.

Nabukodonozor Babilonja; A város nagyságáról „Arisztotelész azt írta, hogy „amikor az ellenség elfoglalta, volt olyan része a városnak, hogy még harmadnap sem vett róla tudomást”¹²⁰ A régi nagy vallási központok, mint Babilon, Nippur vagy Szippar a királlyal és annak hatalmával szemben kiváltságokat, és mentességeket élveztek. Ezek a „szabad városok” igényt tartottak arra, hogy mentesüljenek a közmunkáktól, katonai szolgálattól és bizonyos adóktól.¹²¹ (Rajz: SG)

„A város központját az Eufrátesz bal partján belső és külső védőfal vette körül, és hét pilléren álló kőhíd*²⁵ kötötte össze a kisebb városnegyeddal – az „Újvárossal”. A külső erődítés kerülete 18km; a városfalak*²⁶ olyan szélesek voltak, hogy rajtuk két szemben haladó négyes fogat kényelmesen kitérhetett egymás útjából, ami fontos körülmény volt a védelem szempontjából. A külső és belső városfal közötti térség háború idején minden bizonnyal az ellenség veszélyeztette területéről elmenekült emberek menedékéül szolgált. A tulajdonképpeni városi erődítményt, melyet vizesárok*²⁷ vett körül, a belső és külső városfal alkotta, melyeket 7 méter széles sáv választott el egymástól. Mindkét védőfalban kapuk voltak melyeket a babilóniai főistenekről neveztek el.”¹²² – szimbolikusan véve mintha ezeken a kapukon, isteneken keresztül lehetne csak bejutni a mennybe, - Babilibe, Babilonba melynek jelentése „Isten(ek) kapuja”. „A város akkad neve „Bâbilu”, annyit tesz, mint „az istenség kapuja”.¹²³ A név azonban „zűrzavart”¹²⁴ is jelent. „A kapuk 30 méter magasak és 8 méter szélesek voltak.”¹²⁵ „A falakon 1000 bástya és őrtorony maradványai láthatók.”¹²⁶ „A Déli palota alatt a keleti parton egy kisebb csatorna ágazott el az Arahtu / Euphrátesz medréből, a Libil-hégalla, „Hozz bőséget” csatorna, és délkeleti irányban haladt át a városon.”¹²⁷ „A város északi részében külön városnegyedek képeztek a királyi paloták...Az együtteshez két nagy palota tartozott: a Déli palota (*Südburg / Alter Palast / Stadtschloß*), amelynek magját, a későbbi nyugati szárnyat, az Euphrátesz felé eső oldalon, még Nabú-apla-uszur építette, keleti szárnya pedig Nabú-kudurri-uszur új palotája volt, és az Északi palota (*Nord / Hauptburg*), melyet Nabú-kudurri-uszur 590 k. kezdett építeni, valamint több kiegészítő építmény is, többnyire Nabú-apla-uszur által megkezdett építkezések befejezésekként vagy azokat megnagyobbítva, kibővítve, megerősítve...”¹²⁸ „A Déli palota volt az újbabilóni korban a királyok téli palotája és az ország igazgatási központja. Nabú-kudurri-uszur, amikor Babilónban tartózkodott, itt élt, s itt tartotta a kihallgatásokat, fogadásokat, az ünnepeket”¹²⁹ A Déli palotából kerültek elő a zsidó foglyok élelemadagjait tartalmazó listák is.¹³⁰ „A Déli palotához a keleti oldalon sajtószerű építmény csatlakozott, ez mintegy az épület északkeleti sarka volt, az Északi palota közvetlen szomszédságában. Bejárata a Déli palota második udvara felől nyílt. Az ásató régészek arra a következtetésre jutottak, hogy ez az építmény hordozta a legendás Függekert*²⁸...Az építmény fennmaradt

*²⁵ „A folyókon több híd is épült. Az Euphrátesz fölött legalább hat égetett téglapilléren nyugvó, mintegy 120 m hosszú és 9 méternyi széles állandó híd kötötte össze a város két felét. A Libil-hégallát keresztező Felvonulási út gerenda hídon vezetett át a meder fölött.” „...A híd alól időközben a folyómeder elvándorolt, nyugatabbra, s a pillérek feltárt maradványai a szárazon állnak.” (Komoróczy Géza, Babilón az i.e. 6. században (PDF))

*²⁶ „A városnak kezdettől fogva – az óbabilóni kor óta – volt védőfala; építéséről és újjáépítéséről több adat fennmaradt az óbabilóni korból, és későbből is. Szín-ahhé-eriba, aki a város ellen hadjáratot vezetett (689), az ellenséges város falait lerombolta; Babilón barát politikája jegyében Assur-ah-iddina újjáépítette, és Assur-bán-apli is felújította, kapuival együtt. A Nabú-apla-uszur és főként Nabú-kudurri-uszur korában teljesen újjáépült falak minden előzményüket felülmúlták mérnöki tervezésben és kivitelezésben egyaránt. A falak utóbb megromlott részeit Nabú-naid alatt majd még kijavítják, de később, a város önállóságának megszűnte után a városfal már nem maradhatott meg rongálatlanul.” (Komoróczy Géza, Babilón az i.e. 6. században (PDF))

*²⁷ „A falon kívül mintegy 20 m széles töltés, illetve mintegy 50 méter széles vizesárok volt, utóbbi az Euphráteszből ágazott el és a város alatt a folyóba torkollott.” (Komoróczy Géza, Babilón az i.e. 6. században (PDF))

*²⁸ „Újabban felmerült az az elgondolás, hogy a Függekert nem itt hanem inkább a Déli palotától a folyó felé épített erődítmény északi részében állt. Ebben az esetben a Függekert nyugati tájolású lehetett, és az Euphráteszre nézett.” (Komoróczy Géza, Babilón az i.e. 6. században (PDF)) „A „függő” (gör. Kremasztosz, latin pensilis) elnevezés nem más, mint félreértés vagy képes magyarázat;

részei alacsonyabban fekszenek, mint a Déli palota padlója: mintha eleve pincehelység lett volna. Leginkább feltűnő sajátossága a szokatlanul vastag falak és az összesen 14 hatalmas félköríves dongaboltozat amelyeken láthatóan roppant súly nyugodott. A felépítménye lépcsőzetes szerkezetű lehetett: több terrasszal. A terraszt teljes területe legfeljebb 40-50 x 40-50 méter volt, talán kisebb is: palotakertnek azért nem kevés. Három, egymással összekapcsolódó függőleges aknában alighanem valamilyen vízajtó szerkezet kapott helyet. Az Euphratészből föld alatti csatornában vezették oda a kert folyamatos öntözéséhez szükséges vizet, a vízajtó mű folyamatos működéssel egy ciszternába emelte fel, s ebből a ciszternából vezetékek, csatornák segítségével öntözték a kert fáit, növényeit...A kertben bizonyára Babylóniában egzotikusnak számító növényeket ültettek el, a Zagrosz vidékéről, hűvösebb éghajlat alól hozott gyümölcsfákat is. Sztrabón szerint „*a legnagyobb fák is gyökeret tudnak benne eresztetni*”. A kert különlegessége éppen ez lehetett: a mérsékelt égöv vagy a hegyvidék növényzete, mint egzotikum a babylóni forráságban.”¹³¹

„Az Északi vagy Fő-palotát Nabú-kudurri-uszur a két városfalon kívül építette, már hatalmas tetőpontján (586 után): nagy pompával, mely jelezni tudta az általa megteremtett birodalom nagyságát. Feliratában azt mondja, hogy a korábbi királyi rezidenciáján már szűk volt a hely a királyi hatalom kincsei számára. Ezért volt szükség az újabb palotára.”¹³²

Marduk-apla-idinna uralkodása 721-710 és 703, Dél-Irak (Fotó: SG) (British Museum)

Eddig nem találtak még bizonyítékot Nabukodonozor híres függő kertjeire, Babilonban. Csak királyok gyűjthettek maguknak egzotikus növényeket, amelyek az öntözés luxusát igényelték. Ez az agyagtábla felsorolja a növényeket Marduk-apla-idinna (bibliai Merodák Baladán) király kertjében ideértve a hagymát, fokhagymát, póréhagymát, salátát, uborkát, fehérrépat, mentát, zsászt, kakukkfűvet és koriandert. A „rabszolga lány-far” nevű növény azonosítatlan marad.

valójában nem felfüggesztett, hanem alátámasztott, azaz erkély vagy terraszt jellegű kertekről van szó.” (Komoróczy Géza, Babilón az i.e. 6. században (PDF))

Egy Babiloni kalauz ekként sorolja fel Babilon nevezetességeit: „Összesen a nagy istenek 53 kultushelye Babilon belsejében; Marduk 55 szentélye; 2 felvonulási út; *²⁹ 3 csatorna; 8*³⁰ város-kapu; Babilon 24 utcája; az Igugú istenek 300 szentélye és az Anunnakú istenek 600 szentélye; Istár 180 kultushelye; 180 trónja Lugaldingirának (- Adad- „istenek királya”) és Meslamta’ eának (-Nergál- „aki a meslam szentélyből kijön”).¹³³

„A legfőbb templom a városban Marduk temploma volt, az E-szag-ila’ (Magasra) emelt fej templom’. Feliratokban és irodalmi szövegekben az óbabilóni kor óta szinte folyamatosan szerepel...¹³⁴ „Hammurápi felépítette Marduk pompás babilóni templomát, az É-szagilát amely Babilónia lakói számára éppen olyan fontos volt, mint az iszlám világnak a Kába-kő és a katolikus világnak a római Szent-Péter templom.”¹³⁵ „Szín-ahhé-eriba korábbi kíméletlen pusztítása (689) után az E-szag-ila mindenképpen teljes újjáépítésre szorult. Koldowey próbaárkában Assur-ah-iddina és Assur-bán-apli építési felirata bukkant elő, Nabú-apla-uszur és Nabú-kudurri-uszur nagy terjedelemben beszélnek az általuk végzett munkálatokról. Részben még az alapzat földjét is kicserélték, hogy eltüntessék a sacrilegium nyomait. Az újbabilóni korban az E-szag-ilának komoly politikai jelentősége volt, papsága befolyásolni tudta a politikai döntéseket, az ország sorsát.”¹³⁶ „Az E-temen-an-ki épületét hatalmas kettős fal vette körül, mérete ca. 400 x 400 m, és összesen 12 kapuja volt. A fő vagy „szent” kapu a keleti oldalon nyílt, a Felvonulási útról. Ez a kapu, „az isten (istenek)” (sum. ka-dingira, akk. báb-ili / iláni) szerepel a város neveként az óbabilóni kor óta.”¹³⁷

A babiloni teremtésmítosz így számol be az Észagila és a mellette épült zikkurat eredetéről: „Marduk az Annuaki isteneket két csoportba osztotta, felsőkre és alsókra. Háromszázat állított az ég öreinek, Anuhoz osztotta be őket, hogy teljesítsék parancsait. Hasonlóképpen a földön is háromszázat helyezett el, összesen tehát hatszáz volt. A földi Annuaki istenek ily szavakkal hódoltak Marduknak: - Ó, urunk, te megszabadítottál bennünket a pusztulástól, hogyan fejezzük ki hálánkat? Szentélyt szeretnénk építeni számodra. Trónust is szeretnénk benne felállítani neked. És mi is ott laktunk a szentélyben. Mikor Marduk ezt hallotta, arca felderült: - Jól van! Építsétek fel a szentélyt, melynek arányai olyanok legyenek, mint az Apszué, melynek neve legyen Észagila, ahol magasra emelhetem fejemet! Ez legyen Báb-ili magas temploma és a ti székhelyetek! Az Annuaki istenek megfogadták Marduk szavát, és egy egész éven át téglát készítettek. Marduk átadta nekik az Apszu mértékét, és ők a második évben fel is építették az Észagilát. Egy lépcsőzetes tornyot, a zikkuratot is felépítették mellette, magasba nyílt, szinte az égig. Lakhelyet készítettek benne Marduk, Éa és Enlil számára. Maguknak is építettek templomot. Miután művüket befejezték, lakomát rendeztek, és így szóltak Mardukhoz: - Ó urunk, Marduk, ez itt Báb-ili, a te hazád, Báb-ili, a te székhelyed! Ha te kinyitod szádát, szavadat kőbe kell vésni! Te megteremtetted az eget, megformáltad a földet, te vagy az országok ura! Azután felsorolták Marduk ötven nevét, és nem szűntek őt dicsőíteni.” (Mezopotámiai teremtés mítosz; hatodik tábla)¹³⁸

Babilonban több toronytemplommal találkozunk, mint Asszíriában. Ez is mutatja a vallási élet dinamizmusát Babilonban. Nimród uralkodásának idején volt az első nevezetes „Bábel tornya” törekvés, a későbbi uralkodók is javították-építették a tönkrement tornyot, de teljesen kijavítani-újjáépíteni csak Nabukodonozornak sikerült.*³¹ Ez a törekvés az egész

*²⁹ „Egykori neve: „Ne járjon rajta az ellenség” (Aj- ibúr- sápúm)” (Komoróczy Géza, Babilón az i.e. 6. században (PDF))

*³⁰ Valahol feltüntetik a Szín kaput is, így 9 városkapu.

A városkapuknak neveik is voltak pl. Uras-kapu „Az ellenség visszahököl ellőtte”; Zababa-kapu „Szembetalálkozik a támadóval”; Istár-kapu „Istár legyőzi az ellene merészkedőt”; Adad-kapu „Adad övd a katonák életét”; Samas-kapu „Samas, tedd szilárddá a földet a katonák lábai alatt” stb. (Felhasznált forrás: Komoróczy Géza, Babilón az i.e. 6. században (PDF))

*³¹ „Nabú-kudurri-uszur az építkezés során, mint írja, Éa és Marduk tanácsait követte: az alapzatot a korábbinál magasabbra építette, ellenben alapterületét változatlanul hagyta: az óbabilóni alapokra

akkori földön élő embereket kívánta egyesíteni a babiloni bálványimádás hatalma alatt. „Mind az egész földnek pedig egy nyelve és egyféle beszéde vala. És lőn mikor kelet felől elindultak vala, Sineár földén egy síkságot találának és ott letelepedének. És mondának egymásnak: Jertek, vessünk téglát és égessük ki jól; és lőn nekik a téglakő gyanánt, a szurok pedig ragasztó gyanánt. És mondának: Jertek, építsünk magunknak várost és tornyot, melynek teteje az eget érje, és szerezzünk magunknak nevet, hogy el ne széledjünk az egész földnek színén. Az Úr pedig leszálla, hogy lássa a várost és a tornyot, melyet építenek vala az emberek fiai. És monda az Úr: Ímé e nép egy, s az egésznek egy a nyelve, és munkájának ez a kezdete; és bizony semmi sem gátolja, hogy véghez ne vigyenek mindent, a mit elgondolnak magukban. Nosza szálljunk alá, és zavarjuk ott össze nyelvöket, hogy meg ne értsék egymás beszédét. És elszéleszté őket onnan az Úr az egész földnek színére; és megszűnének építeni a várost. Ezért nevezék annak nevét Bábelnek; mert ott zavará össze az Úr az egész föld nyelvét, és onnan széleszté el őket az Úr az egész földnek színére.” 1 Móz. 11,1-9

Egy babiloni uralkodó a bibliai Merodák Baladán (Ésa. 39,1)
(A toronytemplomok helyei Josef Klíma nyomán készültek.) (Rajz: SG)

A fő istenháromság: An, Enlil, és Enki

„An akkádul *Anu* valamiféle „legistenibb isten” volt...*An* az „ég istene”.¹³⁹ Kultusza nem terjedt el különösebben konkrét elképzelésük sem alakult ki róla. *Enlil* a „levegő ura” volt. Akkád szövegekben *Bélu* azaz „úr” vagy „gazda” néven említik. „Fő szentélye az *É-kur*, azaz az „Ország háza” elnevezésű templom, mely Nippurban állt a mezopotámiai

teljesen új építményt emelt, a ziqquratu magját égetett téglából, aszfalt szigeteléssel, új köpennyel vette körül. A munkálatokhoz birodalma egész területéről hozatott munkásokat. A meghódított országok királyai is kézbe vették a szállító-kosarat. Hatti babilóni kormányzói a Libanomból cédrust úsztattak le az Euphráteszen. Az építkezés éveken át tartott. Újabb ásatások (1962) pontos felvételei nyomán értelmezhetővé vált a ziqquratu építésének néhány technikai részlete. Nabú-kudurri-uszur felirata is megerősíti, hogy még Nabú-apla-uszur életében elvégezték a legalsó szint átépítését. Ez minimálisan 30 könyök, azaz mintegy 15 m magas tömör építményt jelentett, amely építménynek a külső burka vagy köpenye égetett téglából, belseje pedig vályogtégla volt. Csak a köpenyhez közel nyolcmillió égetett téglára volt szükség. A belső mag, hasonló számítással, több mint ötmillió napon szárított vályogtégla volt fel.” (Komoróczy Géza, Babilón az i.e. 6. században (PDF))

Rómában¹⁴⁰ Ezt a bálványimádási központot időnként szerencsétlenségek is érték. Egy akkád siralmas ének így szól: „*Nippur tornyát földrengés döntötte le, ellenség dúlta meg Eturkalama téglatemplomát. Földig leromboltatott, alapkövéig leromboltatott.*”¹⁴¹

Enlilt kegyetlen romlást hozó istennek tartották - rossz néven vették tőle, hogy nem akadályozta meg Ur város pusztulását és úgy gondolták ő idézte elő az özönvizet is. De a rendet is védelmezte így jótékony istenségnek is gondolták. Enki a „*Föld ura*” akkád nevén *Éa*. Neve alapján *Enki* a vizek mélyének ura, de elsősorban a bölcsesség isteneként tisztelték, aki megtanította az embereket a mesterségekre, tudományokra, művészetekre.¹⁴² A csillag istenségek nagy szerepet játszottak Mezopotámia panteonjában és a következő hármast alkották, a holdisten sumerul Nanna, akkádul Szín, a napisten sumerul Utu, akkádul Samas és a természeti elemek istene, sumerul Iskur akkádul Adad.¹⁴³ **„A csillag istenségekhez tartozott még a már említett Innin istennő, eredetileg Nin-anna – az „égbolt úrnője”, akkádul Istár. Ahogyan a keresztény kultúrában elzarándokolnak Szűz Mária különböző kegyhelyeihez, úgy imádták Mezopotámiában az uruki (É-ana templomában), az agadei, a kisi, a mári, az arbelai, az assurri és a ninivei Istárt. Nabu-kudurri-uszur Babilonjában neki szentelték a kettős Istár-kaput.”**¹⁴⁴ „Az orvosoknak is voltak isteni oltalmazóik, mint pl. *Gula* istennő férje *Ninurta* isten, aki nemcsak a háború istenének számított, hanem az emberiség megszabadítójának is a csapásoktól és a betegségektől. Ugyancsak az orvosok isteni oltalmazójának tartották *Ereskigalnak*, az alvilág istenének a fiát, a jellemző nevű *Ninaszut* (szó szerinti fordításban „*doktor úr*”), és unokáját *Ningizzidát*, az „*igazi fa urát*”; szimbóluma a botra tekeredő kígyó mindmáig az orvostudomány és gyógyszerészet jelképe.”¹⁴⁵

Az anyaistennő kultuszok

„Jóllehet az istenháromság minden tagjának volt felesége –Anunak Antum később Innin, Enlilnek Ninlil istennő és Enkinek Damgalnunna – a főistenségek listáján a negyedik, sőt olykor még Enkit is megelőzve, a harmadik helyen említik Ninhurszag istennőt - a „*hegy úrnője*”-t. A sumerek őt dicsőítették, mint az „*istenek anyját*” vagy „*minden gyermek anyját*”. Számos uralkodó is őt nevezte anyjának, aki „*szent tejével*” táplálta. Hammurápi törvénykönyvének bevezetőjéből megtudjuk, hogy az uralkodó Adab várost az É-mah (azaz a „*Legnagyobb Magasztos Ház*”) templom miatt kímélte meg, ahol Ninhurszag székhelye volt. Ninhurszagot vagy istennőként ábrázolták gyerekekkel az ölében, vagy különösen határköveken – oltár formájában a görög omega alakú szimbólummal. Az istenek anyját sokféleképpen nevezték: Nin-mah - „*legnagyobb magasztos úrnő*”; Nintu - „*úrnő aki életet ad*”; de Baba is – később Lagas város istennője, Mama vagy Mami.”¹⁴⁶

Papok (papnők) és királyok

„Az asszír királyok belpolitikai téren hol a nagy rabszolgatartó, hol a papi-kereskedő, hol pedig a katonai csoportokra támaszkodtak. Babilóniában viszont nem volt erős katonai csoport, s a királyok teljesen a papság kreatúrái voltak. Erre vallanak a színlelt alázattal megfogalmazott királyi feliratok, melyek egyébről sem beszélnek, mint az óriási arányú templomépítkezésről; a régi templomokat kibővítették és újakat építettek, hogy még jobban növeljék a papság hatalmát és jövedelmét.”¹⁴⁷ „A babilóniai papság a hatalmas lépcsőzetes tornyú (zikkuratu) templomokban pompás szertartásokkal kápráztatta el a néptömegeket. Adataink vannak arra vonatkozóan, hogy a templomokban rengeteg aranyból készült kegytárgyat halmoztak fel, és a templomi oltárokon naponta gazdag áldozatokat mutattak be. A kultusz a királyi hatalom istenítésén és annak hirdetésén alapult, hogy engedelmeskedni kell az isteneknek, és a királynak, a rabszolgatartó

nemesség kreatúrájának és képviselőjének.”¹⁴⁸ „Az újbabiloni királyok minden cselekedetének vezérmotívuma – legalábbis a hivatalos feliratok szerint – az volt, hogy eredeti formájukban állítsák vissza az ősi kultuszokat, szertartásokat és templomokat. Az építészek arra törekedtek, hogy rekonstruálják a régi templomok külső formáit és alaprajzait; az írnokok az i.e. III. és II. évezredre jellemző nyelvet és írást utánozták; a papok felkutatták a szertartások régi leírásait, az áldozatbemutatás rendjét, az istenként tisztelt régi királyok feliratait. A papság erőnek erejével igyekezett növelni Marduknak, Babilon főistenének szerepét, hogy ezzel erősítse a főváros főpapságának helyzetét: tudomásunk van róla, hogy a különféle istenségeket Marduk más-más alakban való megjelenésének próbálta feltüntetni.”¹⁴⁹

*„Nergál a harcban Marduk,
Zababa a csatában Marduk,
Enlil az uralkodásban és a tanácsban Marduk,
Nabú a könyvelésben Marduk,
Szín Marduk, ki az éjszakát megvilágítja,
Samas a jogban Marduk,
Adad az uralkodásban Marduk...”*¹⁵⁰

„A vallás szentnek minősítette a fennálló társadalmi rendet; a városállam fejedelmét az istenek leszármazottjának és a városi védőisten képviselőjének tekintették.”¹⁵¹ „Babilon rabszolgatartó felső rétegének a maga vallási tanaival az volt a célja, hogy ideológiailag igazolja létét és uralmát.”¹⁵²

„Az istenek, istennők és démonok meglehetősen népes világához hozzátartozott a szolgálók szolgálói, papjaik és papnői nem kevésbé népes serege, akik a legkülönfélébb feladatokat látták el az istentiszteletek, az áldozatok bemutatása és a mágikus szertartások alkalmával. Voltak áldozatot bemutató ráolvasók, jövőmondók, álmofejtők, zsoltárokat éneklők és így tovább... **A nagy jövedelem a papságot mind gazdasági, mind politikai szempontból jelentős réteggé emelte... A templom kiterjedt, független birtoka mellett kezében tartotta az összes szakrális és rituális tisztséget, és ezzel befolyása alá vonta az uralkodót és az egész lakosságot... A papság rangsor szerinti piramist alkotott, melynek csúcsán – mégpedig a szó szoros értelmében – a legelső főpap állt. A toronytemplom legfelső teraszán „közvetlenül az istentől” kapta a parancsokat, amelyeket aztán ő hajtott végre. A toronytemplom szemléletesen érzékeltette a néppel, hogy a főpap olyan közel van az istenhez, hogy személyesen beszélhet vele.**”¹⁵³

Ez a kőtábla feljegyzí, ahogyan Nabu-apla-idinna király a 20. évében visszaadta a földeket egy papnak. A király királyi kalapot visel, a pap pedig tisztelettel emeli fel a kezét a király előtt. Ezek felett az istenek 13 szimbóluma védi a jogi nyilatkozatot. (kb. Kr. e. 870-850) (Dél-Irak, Babilonból vagy Szipparból; London, British Museum) (Fotó: SG)

„A papok mellett nagyon jelentős szerepet játszottak a papnők, akik a templom melletti „kolostorban” vagy azon kívül laktak. A papnőknek is meghatározott rangsoruk volt, a legelső főpapnőtől – sumerul nin-dingir-ra „az isten nővére”, „isteni úrnő” akkádul entum a további fokozatokig. A főpapnőnek nem csak magas társadalmi rangja volt, hanem busás jövedelme is, ezért a nagyobb templomokban ezt a tisztséget gyakran a királyi család leányai töltötték be...A főpapnőnek azonban szigorúan óvnia kellett a becsületét (pl. kocsmába be nem tehetette a lábát), ellenkező esetben tűzhalállal büntették. Egyébként el volt zárva mindentől, ami nem fért össze a tisztségével, s ami esetleg veszélyeztette volna vagyónát. Ezért nem lehetett a főpapnőnek gyermeke sem (noha a házasságát nem tiltották), különben nemcsak a tisztségétől, hanem életétől is megfosztották. A papnők tisztségei egyrészt a kolostor és a templom hitéletéhez és szertartásaihoz, másrészt a birtok ügyviteléhez tartoztak. A *naditum* papnők szintén az előkelő körökhöz tartoztak, különösen Marduk babilóni templománál; ők sem szülhettek gyermeket, noha nem volt tilos férjhez menniük. Mivel a férjük nem maradhatott utódok nélkül, alacsonyabb tisztséget betöltő *sugítum* papnőt bocsátottak rendelkezésére, hogy vele nemzzen gyereket. A *sugítum* maga is házasságot köthetett; ebben az esetben gyerekei is lehettek. A *qadistum* és a *kulmasítum* –papnők feladata volt a templomi prostitúció, hasonlóképpen az úgynevezett *zikrum*- papnőké is (e kifejezés értelmezése férfi-nő azaz hermafrodita). Ezek a papnők a templom zárt részében – a háremben éltek... **Mezopotámiában a templomi prostitúciót sohasem tekintették erkölcstelennek, ellenkezőleg, igen nagyra becsült foglalkozásnak számított.**”¹⁵⁴

Babilont a Szentírás több helyen is csak úgy jellemzi, hogy a „nagy parázna” (Jel. 17,4-5; Jel. 19,2).

A babiloni iskolákról

„A mezopotámiai templomokban létrejöttek magasabb szintű képzést nyújtó tanintézetek is, mintegy a középkori kolostori iskolák őseiként, ahol nemcsak sumerul tanultak - noha az már régen holt nyelv volt – hanem az algebrát és a geometriát, a jogalkotás, természettudományok, az orvostudomány, gyógyszerészet és a csillagászat alapjait is elsajátították. Az utóbbi persze inkább csak csillagjóslásból állt. A templomi „főiskola” hallgatóinak nagy gyakorlattal kellett rendelkezniük az istenek ismeretében, a szertartási különösen az áldozati előírásokban, a jövendőmondás mesterségében, a mágia titkaiban, a ráolvasásban, sőt a gonosz szellemek kiűzésében is. A babilóniai papoknak külön épületük volt, a bit mummi, a „tudomány és művészet háza”, ahol együtt laktak tanítványaikkal. A növendékek itt gyakorolták magukat a szobrászatban és az istenszobrok kijavításában, de elsősorban írkokoskodtak.”¹⁵⁵ Fennmaradtak az írkokok listái, apjuk nevének és foglalkozásának feltüntetésével. Az apák túlnyomórészt magas beosztású udvari és templomi tisztségviselők, városatyák vagy a kancellária hivatalnokai voltak. Jóslással kapcsolatos csillagászati megfigyelőállomások működtek Babilonban, Borszippában, Dilbatban, Nippurban és Kutában. A Szeleukida korban, Babilonban és Urukban, Sztrabón szerint még Borszippában, Plinius pedig Szippart is hozzáteszi a felsoroláshoz.¹⁵⁶

A babiloni spiritizmus

„A papság kezében hatalmas eszköz volt a mágia, amellyel befolyást gyakorolt a néptömegekre. A varázsló papok mágikus formulákkal „megmentették” az embereket a rossz szellemek, boszorkányok és bűvös erők okozta betegségektől. A jövendőmondó papok megjósolták az embereknek a rájuk váró bajokat és igyekeztek azokat varázslattal elhárítani. Különféle jelekből jósoltak: a madarak repüléséből, az égitestek felkeltéből és lenyugvásából (asztrológia), a juh májának alakjából stb.”¹⁵⁷ „Babilóniában erősen kifejlődött az elhunyt királyok tisztelete és a királyi hatalom istenítése. A királyokról azt mondták, hogy mérhetetlen magasságban állnak a közönséges halandók felett, és hatalmukat megszentelt hatalomnak tekintették.”¹⁵⁸ Külön osztályt képeztek Babilonban a káldeusok, akik papok voltak és főleg csillagjóslással foglalkoztak. „A görög és római írók többnyire egyértelműen káldeusoknak és mágusoknak nevezik Babilon ősi titkos tudományának beavatottjait.”¹⁵⁹ „Hérodotos a babiloni Bél (Marduk) templom papjait nevezte káldeusoknak.”¹⁶⁰ Berossos Marduk papja is azt állította, hogy a mágusok rendjét káldeusok alapították. Ők voltak a számtan, mértan és építészet mesterei és ismerték a természet rejtett erőit is. Dániel könyvében is külön meg vannak említve a káldeusok, mint olyan osztály, akiket a Biblia Babilon bölcseinek nevez. A káldeusok a káld törzsből valók voltak. Dán. 2,2-10 és Dán. 4,4 továbbá Dán. 5,7 szerint a Káldeusokat hívták akkor is, ha álmokat kellett megfejteni vagy valamilyen megmagyarázhatatlan jelenség értelmét akarta kikutatni a király. „Mezopotámia népei úgy tekintettek az álmokra – vagy inkább papjaik úgy hitették el velük -, mintha az magától az istentől származó üzenet és jeladás lenne. Elsősorban Samasnak tulajdonították a képességet, hogy álmot bocsat az emberekre, ezért az álmofejtés a papok kiváltsága maradt, egyedül ők voltak illetékesek arra, hogy az álmok misztikus, természetfeletti tartalmának hiteles és érthető magyarázatot adjanak.”¹⁶¹ „Mint az állam bölcsei, politikai szerepet is játszottak, közülük vették a királyok főtanácsadóikat, a bírákat, sőt a hadvezéreket is. Az ő soraikból kerültek ki gyakrabban Kháldea (Babilon) királyai is...A káldeusok tanítása szerint az ország ősi vallása egyenesen csillagimádássá változott.”¹⁶²

A mezopotámiai ember **igen babonás volt** és papjaik ördögüzéssel is foglalkoztak: „Az istenek sokaságának és sokféleségének megfelelt a mezopotámiai démonok, az *Utukkuk* nagyszámú tarka serege. Voltak rossz démonok – a „*hét gonosz démon*”, és velük szemben állt a „*hét bölcs démon*”. Mezopotámia lakói buja fantáziájuk táplálta babonás hiszékenységükben minden élethelyzetben inkább a rossz, mint a jó démonok hatalmát látták...Hosszú lenne felsorolni a jóindulatú és vészt hozó démonokat és állat formájú, szörnyszerű ábrázolásaikat. A ráolvasásokban szerepelnek a túlvilági démonok, *Utukkuk* és *Gallúk*, *Lilú* és *Lilitú*, az éjszakai démonok, a betegség démonjai, az *Aszakukk*, *Namtar* isten halál követői, a halott *Etemmu* stb. az *ásipu* azaz a ráolvasó pap el tudta háritani őket.”¹⁶³ Egyik legrettegettebb démonuknak neve Lamastum istennő, aki a szülő nők és az újszülöttek életét tehát magát az élet lényegét fenyegette. Lamastumról az egyik feliratban ez áll: „*Dühöngő, támadó istennő, szörnyszerűség ...Lába mint az Anzu madár karma, keze mocskos, arca, mint a vad oroszláné, a nád közül ziláltan és meztelen mellel emelkedik ki...Bemegy az ablakon, észrevétlen belopakodik, belép a házba, kijön a házból. Ezt mondja: Adjátok nekem fiaitokat, hogy megszoportassam és leányaitokat, hogy gondozzam őket. Szájukhoz akarom tenni emlőimet...*” A szöveg szándékosan kelt fizikai undort¹⁶⁴ „A *Lamastum* elleni ráolvasás szertartás volt: a pap (az úgynevezett *masmásu*) legelőször a szülő nő testének bizonyos helyeire mágikus köveket kötözött, aztán fennhangon ezt mondogatta: „*A bekötözött asszony, a bekötözött, akinek feje be van kötve...Az embertől, istene fiától távozzék, jöjjön ki, testemhez ne közeledjék, előttem rosszat ne tegyen, utánam ne járjon, házamba be ne lépjen, tetőmre ne másszék, szobámba ahol vagyok, be ne jöjjön. Könyörgök az égre és a földre Enlilre, a föld urára...*”¹⁶⁵ A másik rettegett démon volt Pazúzu a Mezopotámiába betegséget és rossz termést hozó, pusztító déli szél megszemélyesítője.¹⁶⁶

Az álmoskönyvekről

„Az álomfejtések jegyzékei voltak a legolvasottabbak, melyek közül a *Káld álmoskönyv* a Babilóniát idéző kevés, maradandó emlék egyikeként maradt fenn.”¹⁶⁷ Ezekben a könyvekben mindenféle álmokra volt magyarázat. Házasságot kötni – „*bánatot és betegséget*”,¹⁶⁸ szüzzel álmodni „*szerencsét és boldogságot*”¹⁶⁹ jelent. Magyarázták az evéssel - ivással, mesterségekkel, munkával kapcsolatos álmokat is. De nem maradtak ki a nemi jellegű témák és a túlvilágról szóló álmok magyarázatai sem. Az álomra úgy tekintettek mintha közvetlenül Istentől származó üzenet és jeladás lenne. Az álomfejtés a papok kiváltsága volt. „*Az álomfejtés a papok bizonyos kategóriájára tartozott, akik egyben ráolvasók és jövendőmondók is voltak. Az álmoskönyv nekik készült, hogy megtalálják benne azokat az eseteket, melyeket a gyakorlatban magyarázniuk kellett- ugyanúgy, ahogy a törvénykönyvek a bírák számára, hogy konkrét előírásokkal vagy eligazítással szolgáljanak az ítélet meghozatalához.*”¹⁷⁰ Idézet egy álmoskönyvből: „*Hosszú kar – erős és daliás leszel; kitárt kar- könyörületesség; párnás kar- újra gazdag leszel; levágott kar- meghal egy férfi rokonod; levágott bal kar – egy nő rokonod hal meg; sok ilyet látni- kellemetlenség ér.*”¹⁷¹ „A máj jóslást a babilóniaiak az istenek ajándékának tartották, azt hitték, hogy a napisten „*maga írta bele az áldozati bárány testébe a jövendőt*”...Azért jövendöltek a májból, mert azt az érzékek központjának, az ember jövendő sorsa tükörképének tekintették... A májat több részre osztották fel s mindegyiknek külön nevet adtak: ujj, száj, szeméremtest, út, megálló, palota, trón”.¹⁷² A veséből is jövendöltek „*Ha a jobb vese fekete meghal a király fia, ha a bal vese fekete, meghal az ellenséges országban a királyfi*”.¹⁷³ „Megszámlálhatatlanul sok jövendölés alakult ki az égbolton észlelt jelenségek, a csillagok konstellációja, a hold és napfogyatkozás s az időjárás változásai különösen a Babilóniában ritkán előforduló vihar és heves zápor alapján.”¹⁷⁴ „*Ha a gyermek Hold felkeltekor születik, élete nyugodt, boldog, igaz és hosszú lesz; ha a gyermek a Jupiter felkeltekor és a Vénusz*

lenyugtakor születik, szerencsés lesz, de elhagyja feleségét; ha a gyermek a Jupiter felkeltekor és a Mars lenyugtakor születik, szerencsés lesz és megéri ellensége pusztulását."¹⁷⁵

„Így született meg a csillagjósítás – az asztrológia, amely megőrizte a babilóniaiak hírnevét még a görögök és rómaiak idejében is.”¹⁷⁶ Az égnak vizsgálóiról a Biblia is tanúságot tesz: **„no álljanak elő és tartsanak meg az égnak vizsgálói, a kik a csillagokat nézik, a kik megjelentik az újholdak napján, hogy mi jövend reád.”** Ézs.47,13 - szól a Babilon elleni jövendölés. „Az antik szerzők azt állítják, hogy a ziqurratu tetején a káldeusok csillagmegfigyeléseket végeztek ti. a csillagok felkelését és lenyugvását a magas pontról jobban láthatták”.¹⁷⁷ **A spiritizmus szerves része volt a Babilóniai rendszernek.** Egy másik szintén Babilónia elleni jövendölés így hangzik a Szentírásból: **„No állj elő hát igéző szózatiddal és varázslásodnak sokaságával, a melyekkel ifjúságodtól fogva vesződtél, talán segíthetsz valamit, talán visszariaszthatod a veszedelmet.”** Ésa. 47,12 Eckhard Unger professzor megállapítja, hogy a város trapéz alakú alaprajza, utcáinak és templomainak fekvése a csillagképek alakját tükrözi: „„Az ókortól kezdve napjainkig annyira híres babiloni asztrológia és asztronómia ékesenszólo kifejezést talál Babilon városképében is.” Világosan felismerhetők benne a Bika és a Kos állócsillagait összekötő vonalak.”¹⁷⁸ „A mezopotámiai csillagászok többnyire papok voltak, tehát nem csupán az égitestek és mozgásuk tudományos megfigyelésével foglalkoztak. A gyakorlatban az asztronómiánál jóval fontosabb volt az asztrológia, a csillagjósítás, mivel az utóbbi a jövendőmondás és a mágia egyéb fajtáival együtt az istenek oltalma alatt álló **„titkos tudományok”** közé tartozott...Így keveredtek a csillagászati megfigyelések a tudománytalan csillagjósítással. Ez utóbbi a hagyományokra támaszkodva szilárd rendszerré vált, a műveltség korabeli szintjének és vallási képzeteknek megfelelően.”¹⁷⁹ „A jövendőmondók és az álomfejtők tapasztalatai alapján összeírták a kedvező és a kedvezőtlen napokat, például olyan kiegészítéssel, hogy bizonyos nap különösen alkalmas a per megkezdésére, vagy nem alkalmas a házasságkötésre vagy a rabszolgavásárlásra. Bizonyos napokon nem szabad átmenni a folyón, más napokon pedig tilos halat enni, nehogy az ember megbetegedjék. Ez már szinte Erbenre emlékeztet: *„És a péntek nem hoz jót soha, ne menj, leányom a tóra ma!”*¹⁸⁰ Babilonban gyakorolták az ordáliát („istenítélet”) is ilyenkor az ember bűnössége vagy ártatlansága nem a földi bíraktól függött, hanem a Folyamistentől. Pl. a megvádolt nőt bedobták a folyóba, ha sikerült túlélnie a megrázkódtatást, akkor felmentették, mint ártatlant, ellenben, ha lehúzta a Folyamisten, akkor bűnösnek tekintették, mint akin a Folyamisten végrehajtotta az ítéletet.¹⁸¹ Babilóniában tisztelték a túlvilág isteneit is Nergált és Ereskigált bár konkrét elképzeléseik nem alakultak ki a túlvilágról. „A mezopotámiai ember lényegében arra törekedett, hogy vágyai e világon nem pedig a túlvilágon teljesüljenek. A túlvilág – „a hét fallal körülvett ország, ahonnan nincs visszatérés”- a bolyongó árnyak helye volt, ahol port és agyagot esznek, és mérhetetlen szomjúság kínozza őket... a holtak birodalmában való lét elviselhetetlen gyötrelm volt csupán.”¹⁸² „A babilóniai varázslatok és jóslások igen nagy befolyással voltak a szomszédos országok vallására, és a hettiták közvetítésével a görögök vallására is hatottak. Az antik világ viszont a babilóniai mágia sok elemét tovább adta a középkori Európának.”¹⁸³

A jelkép azonosítása

Bibliai próféciamagyarázók már régóta azonosították Babilon jelképét, amelyet elsősorban Rómára és az őt követő hitehagyó egyházakra alkalmaztak. Végigolvasva ezt a fejezetet aligha csodálkozhatunk azon, ha a Biblia a Római Katolikus Egyházat úgy mutatja be nekünk, mint a nagy Babilon (Jel. 17,4-6). Vagyis mindaz, ami az ókori Babilonban megtalálható volt a Római Katolikus Egyház tanaiban, szervezetében megint újjáéledt. A hatalom bálványozása, ez valamikor álcázva propaganda és diplomáciai hadjáratokkal, a hagyományok, szertartások, babonák, démonüzések, a VICARIUS FILII DEI= Isten Fiának helytartója, az ordália

(istenítélet) amelyet a középkori egyház is gyakorolt, hasonló párhuzamot vonhatunk a babilóniai túlvilági élet és a Katolikus Egyház túlvilági - pokol tana között, ahol mindkettőben a holtak birodalmában való lét mérhetetlen szenvedést és elviselhetetlen gyötrelmet jelentett. (Lásd még NK 475-477.o.) Folytathatjuk a sort az Anyaistennő kultusz-szal Ninhurszaggal ill. Istárral aki már a korabeli időben olyan tiszteletnek örvendett, hogy sokszor még a legfőbb isteneket is megelőzte ma pedig Szűz Mária kultusza foglalja el ugyanezt a helyet. A modern Bábel tornya törekvés sem hiányzik napjainkban, melyet az ökumenizmusban (az egész lakott föld) láthatunk és tapasztalhatunk meg. A korabeli egyházi iskolák a maihoz hasonlóan gondoskodtak a felnövekvő következő nemzedékről. Hagyományaikat, elveiket, szertartásaikat különböző tudományokkal együtt tanították, hogy később is fenntarthassák a már meglévő rendszert. A *sumér* nyelv idővel „holt nyelv”-é lett azonban később is tanították éppen úgy, mint napjainkban a *latint*, amely már jó ideje szintén „holt nyelv”-nek számít. A hierarchikus berendezkedés és a vezető papi réteg tehetősége, gazdagsága ma is jelen van a vezető egyházakban. A hamis vallás mindig igyekezett megtévesztően hasonlítani az igazira. Az újévi ünnepen elhangzó királyi bűnbánat, sokkal inkább a Katolikus Egyház vezekléséhez (jajgat – jajveszékkel) hasonlít, mint az igazi bibliai bűnbánathoz. Amelyben nagy szerepet kap az Egyház által felállított rend, ill. rendszer védelme, melyhez való hűséget bizonyítani kell. A babiloni uralkodók hatalmukat istentől származtatták öröknek és megváltoztathatatlanak tekintették a fennálló rendet. Jó példa erre Nabukodonozor aranyból készült állószobra, hiszen ezzel a tettevel igyekezett dacolni a Menny Istene ellen, noha pontosan tudta, hogy az ő birodalmának is el kell múlnia. (Lásd Nabukodonozor álmát Dán. 2. fejezetében). Babilonban a számos isten kultusza mellett a főisten Marduk kultusza volt a legjelentősebb. A történelem végi Babilonban, amikor a babiloni rendszer teljesen feláll az egész világ felett (az utolsó óra idején) az ókori Babilonhoz hasonlóan a sok vallás között a legjelentősebb a Római Katolikus Egyházé lesz. A Katolikus Egyház zenéjének és általában véve a mai vallásos zenének, társadalmi küldetése van, mint hajdan a babiloni zenének. »*A katolikus egyház zenéje megnyerő, áhitatot kelt a lélekben, de meggyőződés nélkül.*« – írja egy helyen E. G. White. Az Újbabiloni időszakban egy valóságos reformáció ment végbe Babilonban. A babiloni ideológiát és rendszert újból felfrissítették, megújították azáltal, hogy az Újbabiloni uralkodók visszatértek az ősi babiloni alapokra. Utánozták a régi nyelvet és írást, kultuszokat, szertartásokat stb. A végidőben, amikor Róma teljhatalomra jut, hasonlóképpen cselekszik. Visszahozza, felfrissíti, megújítja mindazt, amit a középkorban képviselt. Az egyház lelki haderejét képezi az egyházszerkezet (ezen belül, papok, - püspökök stb.; szerte a világban 400 000 papja van a Katolikus Egyháznak)¹⁸⁴ és mind azok a tagok, akik bíznak benne, és ideológiáját elfogadják. Azonban az egyház, amikor egy politikai hatalom teljes támogatását megnyeri, úgy valóságos haderőre is szert tesz. Amely szintén kiszolgálójává válik az egyháznak és ideológiájának. (Mint a középkorban az egyház irányított az állam végrehajtott). A politikai életben a jobboldal az, aki a hatalmi, vallásos babiloni ideológiát igyekszik megvalósítani. „*A jobboldal elnevezés eredetileg a nagy francia forradalomra vezethető vissza, ahol a Nemzeti Konventben az elnöktől jobbra foglaltak helyet a monarchiát és a nemesi előjogokat (a status quo-t) támogató és a radikális változásokat elutasító képviselők, vagyis az ancien régime hívei.*”¹⁸⁵ A jobboldal a Római értékrendre alapoz, ami nem más valójában, mint a babiloni. A babiloni ember az álvallásos emberek széles tömegét mutatja be képletesen. A Szentírásban ezt olvassuk: „**Mert ahogyan (az ember) gondolkodik szívében, olyan ő” Péld. 23,7 (King James ford.)** A babiloni ember éppen olyan volt, mint a babiloni rendszer, hatalomközpontú. Ahogyan az egyiptomi ember is olyan volt, mint az egyiptomi rendszer, jólétközpontú. Éppen így az igazán izraelita is az Isten-i rendszert tükrözte vissza. Ha viszont elhajolt, akkor olyanná vált, mint Babilon - Assíria vagy Egyiptom.

Babilon ideje, bukása

Az Újbabiloni birodalom fennállása rövid életű volt alig száz év. (Egészen pontosan 87 év.) Jer. 51,8 ezt mondja: „**Hamar elesett Babilon és összeomlott**”. Más Igehelyek szintén utalnak a babiloni birodalom rövid életére és hirtelen bukására. Jer. 51,63-64 ezt mondja: „**És mikor e könyv olvasását elvégzed, köss reá követ, és hajtsd be az Eufrátes közepébe. És ezt mondd: Így merül el Babilon, és meg nem menekedik a veszedelemtől, a melyet én hozok reá, akár mint fáradjanak. Eddig vannak a Jeremiás beszédei.**” Babilon meglepetésszerű eleséséről szól Ésa. 47,11 „**Azért jő te reád a gonosz, a melynek keletkezését nem tudod, és romlás sújt le rád, a melyet meg nem engesztelhetsz, és hirtelen jő pusztulás reád, nem is tudod!**” Szintén Babilon váratlan bukásáról szól Hab. 2,7 „**Avagy nem támadnak-é hirtelen, a kik téged mardossanak, és nem serkennek-é fel, a kik háborgassanak téged? És zsákmányul esel nékik.**” A Szentírás párhuzamba állítja az ókori Babilon rövid idejét és gyors meglepetésszerű bukását a végidei Babiloni korszak rövid idejével és bukásával. A már említett Igehelyek a végidei Babilon bukásáról is szólnak. Jel. 18,21 pedig ezt mondja „**És egy erős angyal egy nagy malomkőhöz hasonló követ felvön és a tengerbe veté, ezt mondván: Ilyen módon nagy sebességgel vettetik el Babilon, ama nagy város, és többé meg nem találhatik.**” **A Szentírás a végidei Babilon egész világ felett való teljhatalmú fennállását a jelképes „egy órában” adja meg, amely a jelképes Kárkemisi csatától számítható.** Az „egy órát” Jelenések könyve 4 –szer említi meg Jel. 17,12-ben: „**A tíz szarv pedig, a melyet láttál, tíz király, olyanok, a kik még birodalmat nem kaptak; de hatalmat kapnak mint királyok egy óráig a fenevaddal.**” Jel. 18,10-ben: „**Nagy távol állva az ő kinjától való félelem miatt, mondván: Jaj! jaj! te nagy város, Babilon, te hatalmas város, hogy egy órában jött el ítéleted!**” Jel. 18,16-ban: „**És ezt mondván: Jaj! jaj! a nagy város, a mely öltözött gyolcsba és bíborba és skarlátba, és megékesítettett arannyal, drágakövekkel és gyöngyökkel; hogy elpusztult egy órában annyi gazdagság!**” Jel. 18,19-ben: „**És port hányván az ő fejökre, kiáltának sírván és jajgatván, és ezt mondván: Jaj! jaj! az a nagy város, a melyben meggazdagodott mindenki, a kinek hajói voltak a tengeren, annak drágaságaiból, hogy elpusztult egy órában!**” Jel. 17,10-ben is van szó a végidei Babilonról a 7 király közül ő az egyik amelyik „**mikor eljő, kevés ideig**” marad meg. Jelképesen „**egy óráig**”. (Részletesebben lásd a „**A hét hegy**”-ről szóló fejezetet!)

Az „**utolsó óráról**” (ez a babiloni rendszer teljhatalmú ideje) 1 Ján. 2,18 is ír, amelyben elmondja, hogy ebben az időben feltámadnak az antikrisztusi erők. Ezek azok az erők, akik Jel. 17, 14 szerint: „**a Bárány ellen viaskodnak**” tehát a tíz szarv (Európa) és a fenevad (és leányai; Róma és a vele szövetséges egyházak) (Jel, 17,12-13) és Jel. 13. fejezetének hamis prófétája (földből feljövő fenevad = Amerika) is ide tartozik. Elsősorban ők alkotják majd a nagy Babilon gerincét. „**Fiacskáim, itt az utolsó óra; és a mint hallottátok, hogy az antikrisztus eljő, így most sok antikrisztus támadt; a honnan tudjuk, hogy itt az utolsó óra.**” **1 Ján. 2,18** A történelem végső órája hasonló lesz Jézus Krisztus elárultatásának és szenvedéseinek utolsó óráihoz. Ebben az „**órában**” a démoni, sátáni erők a sötétség erői hatalmat kapnak Isten népe felett, mint, ahogy Krisztus felett is hatalmat kaptak. „**Mikor minden nap veletek voltam a templomban, a ti kezeiteket nem vetétek én reám; de ez a ti órátok, és a sötétségnek hatalma.**” Luk.22,53 Ez az időszak volt Krisztus elárulásának az ideje is. A történelem utolsó órájában jelenik meg (lép színre) a Babilonra jellemző teljhatalommal az áruló apostol „**a veszedelemnek fia**” amely Jel. 17,12 szerint Júdas, a végidőben pedig jelképesen a hamis egyházat, Rómát jelenti (2 Thessz. 2,3). Babilon elesése bibliai idő szerint „**hirtelen**” következik majd be. Amikor a Babiloni birodalom elbukott Belsazárnál a király és alattvalói részegsége közben Isten meghirdette az ítéletet. „**Abban az órában emberi kéznek ujjai tűnének fel, és írának a gyertyatartóval szemben a király palotájának meszelt falán, és a király nézé azt a kézfejet, a mely ír vala.**” A történelem végén

az utolsó órában Isten szintén megítéli a jelképes Babilont. Szintén szimbolikus értelemmel bír a végidőre nézve a magát elbízó babiloni király Nabukodonozor bukása is, amelynek következményeképpen a „*a birodalom elvétett tőle*”. „*Még a szó a király szájában volt, a mikor szót szálla le az égből: Néked szól, oh Nabukodonozor király, a birodalom elvétett tőled...Abban az órában betelék a beszéd Nabukodonozoron...*” Dán. 4,28;30 A babiloni királyt ebben az esetben is váratlanul érte az ítélet.

Babilon bukása

Babilon a korábbi Asszíriához hasonlóan (Sof. 2,15) rendkívül felfuvalkodott és magát istenítette: „*Gonoszságodban bíztál, és ezt mondád: Nem lát senki engem! Bölcseséged és tudományod csalt meg téged, és ezt mondád szívedben: Én vagyok és nincs senki több.*” Ésa. 47,10 – szól a Babilon elleni jövendölés. Babilon szembezállt az Örökkévalóval és ez lett a végzete.

„Negyvenhárom évi uralom után Nebukadneccar Kr. e. 562-ben meghalt. Babilónia történelmének következő évei egészen addig, amikor Círus Kr. e. 539-ben átvette a hatalmat, a hanyatlás, cselszövés és gyilkosság évei voltak. Nebukadneccar fia, Evil-Meróda követte, aki két évig uralkodott (Kr. e. 562–560, 2Kir 25:27-30; Jer 52:31-34). Evil-Meródat 560 augusztusában meggyilkolta Neriglisszar, Nebukadneccar veje és Evil-Meróda sógora. Neriglisszar négy éven át uralkodott (Kr. e. 560–556). Ő a Jer 39:3;13-ban említett Nérgal-Szárecer.”¹⁸⁶ Halála után fiatal fia, Labasi-Marduk³² követte a trónon, aki rövid ideig uralkodott (556) mielőtt meggyilkolta Nabonidusz, aki tizenhét évig volt hatalmon (Kr. e. 556–539). „Nabonidusz sokat tett, hogy helyreállítsa Babilon egykori dicsőségét, amely Nebukadneccar uralkodása idején jellemezte a birodalmat. Nabonidusz anyja a holdisten háráni főpapnője volt. Talán az ő hatására a király igyekezett helyreállítani és terjeszteni a babiloni vallást, és sokat tett az elhagyott templomok rendbehozataláért. Uralkodásának tizenhét évéből tíz évet Babilon városától távol töltött (554–545-ig), Háránban helyreállította Sin holdisten templomát, aztán megtámadta Edómot, és meghódította Arábia egy részét, ahol aztán egy darabig élt. Bélsaccar Nabonidusz legidősebb fia volt, akit apja társuralkodóvá tett. (A szöveg úgy utal Nebukadneccarra, mint Bélsaccar apjára, Dán. 5:2, 11, 13, 18; vö. 22. v. Ez olyan értemben igaz, hogy az utódja volt.) Ez a közös uralkodás magyarázatot ad arra, hogy miért nevezték Bélsaccart királynak (1. v.), és miért gyakorolt királyi hatalmat annak ellenére, hogy valójában Nabonidusz ült a trónon. **5:1.** Babilont éppen ostromolta a perzsa hadsereg, melyet Ugbaru, Gutium kormányzója vezetett, mialatt **Bélsaccar** a városban **nagy lakomát rendezett ezer főrangú emberének.**³³ Bélsaccar nevének jelentése: „*Bél (Marduk isten másik neve) megvédi a királyt*”. Bélsaccar talán azért rendezett lakomát, hogy kimutassa, mennyire lenézi a perzsákat, és eloszlassa emberei félelmét. A régészek feltárták egy hatalmas termet Babilonban, amelynek közel 20 m széles és több mint 50 m hosszú bevakolt falai voltak. Egy ilyen terem elég nagy lehetett egy ekkora összejövetelhez. Bélsaccar a hatalmas városfalak miatt biztonságosnak tartotta városát. A városban 20 évre elegendő élelmet halmoztak fel. Ezért a **király** úgy gondolta, nincs oka az aggodalomra.”¹⁸⁷

³² „Utóda megvetően azt mondta róla, hogy „nem tudott uralkodni”. (VILÁGTÖRTÉNET Kossuth Könyvkiadó 1962 558. o.)

³³ „A régészek véleménye szerint alighanem a Déli palota trónterme volt a színhelye Bélsaccar legendás lakomájának” (Komoróczy Géza, Babylón az i.e. 6. században (PDF)) „Dán. 5. – Asszíriában a király által adott nagyobb fogadások, lakomák színtere általában a trónterem volt, nincs okunk fölteni, hogy Babylóniában más szokások uralkodtak.” (Komoróczy Géza, Babylón az i.e. 6. században (PDF))

Babilon bukásakor: „A néptömegek közömbösen szemlélték, hogy mi lesz annak a rabszolgatartó államnak a sorsa, amely elviselhetetlen terheket, tönkremenéssel járó kötelezettségeket és szakadatlan adószedést jelentett számukra”.¹⁸⁸

Belsaccár és a Biblia – Ezt a közigazgatási dokumentumot keltezték Kislimu 24. napján Babilon királyának Nabonidusznak 11. évében. Megemlíti Bel-sharra-usur (Belsaccár), a király fiának szolgáját. Habár Belsaccár kormányzóként viselkedik, a formális dátum azt mutatja, hogy Nabonidusz még mindig királyként uralkodik. (Dél- Irak, Borszipa; British Museum) (Fotó: SG)

Babilon bukásának leírását több forrásból ismerjük. Nézzük meg most őket egyenként.

Babilon eleste a Nagy Képes Világtörténet szerint:

«Az istenek királyát mélyen bántotta a megalázás, és a Bábel templomaiban lakó istenek mind elhagyták szent helyeiket; a kalannai körmeneteken nem lehetett többé látni Mardukot és szövetséges isteneit, mert olyan városokba menekültek, a hol tisztelték őket. Sumir és Akkad fajtája azonban gyászban kérte mardukot, hogy térjen vissza; az isten visszajött kérésökre és megörvendeztette az országot, olyan királyt választván számára, a ki a népet az ő akarata szerint fogja kormányozni. **Az egész világ királyává kiáltotta ki az Ansánból való Kurust^{*34} és e címet az összes nemzeteknek hirül adta. Saját városa, Bábel ellen indította és a perzsa hadsereget mint barát és jóltevő vezette. A csapatok, melyeket ép úgy nem lehet megszámlálni, mint az Euphrates habjait, és a kardok csak pusztá diszül szolgáltak, mert az isten csata és ellentállás nélkül vezette a perzsákat egész Kalannáig, aztán saját városába. Nabunáhid királyt, ki őt megvetette, Kurus kezébe szolgáltatta. Bábelnek egész népe, közöttük sokan a Sumir és Akkad nemzetekből a nemesek és a papok föltámadtak ellene és sokáig nem akarták megszókolni lábát; most örültek az új úrnak, és megmásították hűségesküjüket, mert az Isten, ki megeleveníti a halottakat és segítő minden bajban, reájuk bocsátotta kegyelmét».¹⁸⁹**

*³⁴ Kürosz; óperzsa Kurus

Ennél a feliratnál árulással is találkozunk. A Szentírás Jer. 51,42 –ben a felirathoz hasonlóan mutatja be a sok népet, amely Babilon ellen vonult. „*Feljött Babilonra a tenger, habjainak özönével elborított.*” Jer. 51,42 „546 után a perzsák lassanként megindították támadásaikat Babilon ellen, amelyet még Nabukudurriusur király hatalmas erőddé épített ki. Megnyerték maguknak a babiloni papokat és kereskedőket, s az ő árulásuk lehetővé tette Babilónia meghódítását”.¹⁹⁰ (De teszik ezt az időpontot 547-re is. (Lásd Az emberiség krónikája Officina Nova 92-93. o.))

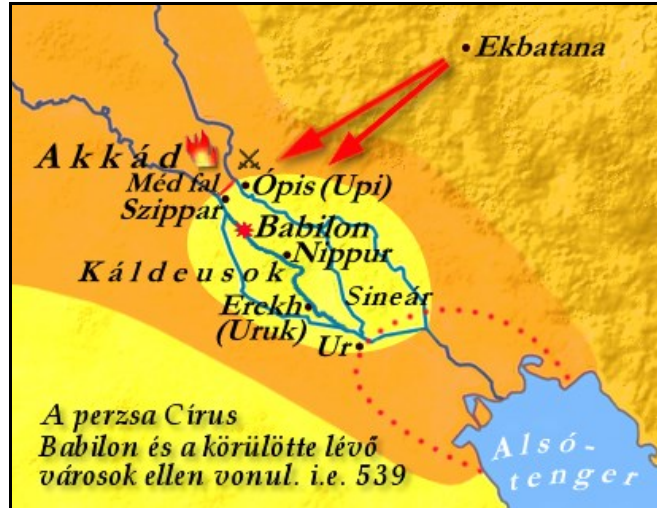
Nabunaid krónika:

„*Tasritu hónapban Kuras Akkad seregei ellen ütközetet vívott Upi városnál, amely az Idiglat mellett (fekszik); Akkad lakosságát tűzzel égette fel, a lakosságot gyilkolta. A 14. napon Sippar város harc nélkül elesett. Nabunaid elmenekült. A 16. napon Ugbaru,*³⁵ Gutium ország tartománykormányzója és Kuras seregei harc nélkül bevonultak Babil városba, foglyul esett. A hónap végéig Gutium ország pajzsai zárták körül az Ésagila kapuit.*”¹⁹¹

A médek és a perzsák i.e. 539-ben „indították meg támadásukat, s a Diyala-folyó völgyében hatoltak előre. Az első csatát Ópis (görög névalak) alatt vívták, ott, ahol a Diyala beömlik a

³⁵ Gubaru, Gobrias, Gobruasz egy köpönyegforgató helytartó, aki csatlakozott Küroszhoz Gutium-ot azonosítják Médiával ill. a bibliai Kutával

Tigrisbe, utána harc nélkül megkerülték Nabukudurriusur „Méd falát”, és elfoglalták Sippart.”¹⁹² Jer. 50,32 –tő a Nabunaid krónikához hasonlóan elmondja, hogy a Babilon körüli városok meg fognak semmisülni. „És megbotlik a kevély és elesik, és senki nem lesz, a ki felköltse őt, és tüzet gyújtok az ő városaiban, hogy megemészsze azokat, a kik körülte vannak.” Jer. 50,32

Babilon megtámadása (Rajz: SG)

A Nabonidus sztélé (Dél – Irak, valószínűleg Babilonból; British Museum) (Fotó: SG)
Itt Nabunaid a hagyományos babiloni királyi öltözetet viseli, és az igazságosságot és hatalmat szimbolizáló tárgyakat tart a kezében. Előtte van Istár csillaga, Samas szárnyas korongja és Szín holdistennek a félholdja, akihez Nabonaid személyesen is elkötelezett volt.

II. (Nagy) Kyros agyaghenger felirata:

„Megparancsolta neki, (mármint Marduk Kürosznak) hogy városába Babilónba vonuljon, elindította útján, mint barát és társ ment az oldalán. Nagyszámú csapatai, amelyeknek, akár a folyó vizének nem tudni a számát, fegyvereiket felöltve meneteltek az oldalán. **Harc és küzdelem nélkül nyitotta meg az utat Babilónba.**”¹⁹³

A fenti részekből kitűnik, hogy a médek és a perzsák könnyűszerrel elfoglalták a babiloni városokat (erődöket) és utána Babilont is.

Kürosz henger (London, British Museum) (Fotó: SG)

Leírja Babilon bevételeét és azt, hogy Kürosz megengedte az elhurcolt népeknek (mint a zsidóknak), hogy hazatérjenek. A Biblia szerint ez Círus első uralkodási évében kb. Kr. e. 535-ben vált valóra.

„Az összes embert összegyűjtöttem, lakóhelyükre visszatelepítettem...” (ÓKTC 1999. 307-308. o.) (Részlet az agyaghenger feliratból.)

„Círus persa király első esztendejében, hogy [2 Krón. 36,22. Jer. 29,10. 25,11-12.] beteljesednék az Úrnak Jeremiás szája által mondott beszéde, felindítá az Úr Círus persa király lelkét, és ő kihirdette az ő egész birodalmában, élőszóval és írásban is, mondván: Így szól Círus, a persa király: Az Úr, a mennynek Istene e föld minden országait nékem adta, és Ő parancsolta meg nékem, [Ésa. 41,25. 44,28. 45,1. 2 Krón. 2,11.] hogy építsek néki házat Jeruzsálemben, mely Júdában van; Valaki azért ti köztetek az ő népe közül való, legyen vele az ő Istene, és menjen fel Jeruzsálembe, mely Júdában van, és építse az Úrnak, Izráel Istenének házat, ő az Isten, ki Jeruzsálemben lakozik.” Ezsdr. 1,1-3

**Babilon pusztulása Xenophónnál (ókori görög író; perzsa szemszögből nézve)
(részlet Kürosz nevelkedése című munkájából)**

"Babülön ellen vezető útján leigázta a phrügöket nagy Phrugiában, leigázta a kappadokiaiakat, és hatalma alá gyűrte az arabokat. A tőlük zsákmányolt lovakkal nem kevesebbre, mint negyvenezerre egészítette ki a perzsa lovasságot. A foglyoktól elvett rengeteg lovat temérdek szövetségese között osztotta szét. Nagy tömeg lovassal, íjással, dárdással meg számtalan parittyással érkezett Babülön alá... Letáborozás után Kürosz összehívatta a parancsnokokat, és így szólt hozzájuk: - Harcostársaim, körüljártuk a várost. Én magam a magam részéről elképzelhetetlennek tartom, miként lehetne ezeket az erős és magas falakat ostrommal bevenni. De azt hiszem, minél többen vannak a városban, annál hamarabb válnak az éhség martalékává, hiszen nem jönnek ki harcolni. Ha másvalaki jobbat nem tud, azt mondom, így kell ostrom alá vennünk a várost. Khrüszantasz így szólt: - De hát ez a folyó nem a város kellős közepén folyik keresztül, több mint kétszadtadionnyi szélességben? - Így van bizony - szólt közbe Gobrüasz -, csakhogy nagyon mély, és még akkor is elnyelne, ha valaki a vállára venne. **Úgyhogy ez a folyó jobban erősíti a várost, mint maguk a falak.** - Hagyjuk, Khrüszantasz - mondta Kürosz -, ez meghaladja erőinket. Hanem mihamarabb osszuk fel magunk között az ostromgyűrűt, és ássunk egy olyan széles és olyan mély árkot, amelyet csak tudunk, hogy minél kevesebb őrésre legyen szükségünk. Felosztották az ostromgyűrűt a fal körül, annyi távolságot hagyva a folyótól, amennyi az óriási tornyok alapzata számára szükséges, és innen is, onnan is hatalmas árkot ástak a falak köré. A földet a maguk felé eső oldalra hányták. Aztán először is tornyokat emeltek a folyóparton. Alapvázukat nem kisebb, mint száz láb hosszúságú pálmatorzsekből rakták le. (Vannak ezeknél még magasabb pálmatorzsek is.) Ezek a pálmafák felfelé görbülnek a súly alatt, akár a teherhordó szamarak. Éppen ezért rakták le az alapot ezekből: ha kilépne is a folyó az árokba, a tornyokat ne sodorja el. Szép számmal emeltek tornyokat a földhányáson is, hogy minél több őrhelyük legyen. Míg ezek így dolgoztak a falakon belül csak nevettek az ostromot, hiszen több mint húsz évre való élelemmel rendelkeztek. Kürosz erre tizenkét részre osztotta a sereget, hogy az év minden hónapjában más lássa el az őrseget. Ennek a hírére még jobban nevettek a babülóniak: elgondolták, hogy a phrügök, a lüdek, az arabok és a kappadokiaiak fogják őket őrizni, akik véleményük szerint, inkább hozzájuk húznak, mint a perzsákhoz. **Eközben elkészültek az árkok. Kürosz megtudta, hogy Babülönban ünnepet ülnek, és hogy ivással, vigadozással töltik majd az egész éjjelt. Erre még aznap éjjel nagy csomó munkással átvágatta a csatornát és a folyót elválasztó töltést. Ennek következtében a víz nyomban kilépett az árokba, és a várost átszelő folyómeder járhatóvá lett. Ezután megparancsolta a perzsa gyalogság és lovasság ezredeinek, sorakoztassák fel ezredeiket kettes oszlopban, és jöjjenek hozzá a többi szövetséges pedig csatlakozzon mögéjük, az eddigi rendben. Így is történt.** Kürosz felszólította segédtsíjtjeit, ereszkedjenek le a folyó száraz medrébe, lovakkal is, gyalogosan is, és nézzék meg járható-e. Miután jelentették, hogy járható összehívatta a gyalogosok és a lovasok parancsnokait, és a következőket mondta: - Barátaim, a folyó szabaddá tette előttünk az utat a városba. Vonuljunk be bátran, félelem nélkül. Gondoljunk arra, hogy azok ellen vonulunk, akiket egyszer már legyőztünk, méghozzá szövetségeseikkel együtt, pedig akkor józanok és éberek voltak mindannyian és fegyveresen, rendezett csatasorokban álltak velünk szemben. **Most, amikor rájuk törünk, sokan aludni fognak, sokan pedig részegek lesznek, és senki nem áll csatarendben.** Amikor meg észreveszik, hogy már benn vagyunk, az ijedségtől még használhatatlanabbak lesznek, mint most. De ha arra gondoltátok, amit gyakran mondogatnak, hogy milyen szörnyű, amikor a tetőkre kapaszkodó lakosok innen is, onnan is hajigálják a benyomuló katonaságot, ettől aztán ne féljetek egy cseppet sem. Ha egyesek felhágnak is a házak tetejére, a tűz istene a mi szövetségeseünk lesz. Előcsarnokaik gyúlékonyak, és a pálmafa kapuik kátránnyal, azaz

gyújtószerrel vannak bekenve. Nekünk pedig van elég szurokfenyőnk, ez gyorsan tüzet csinál, van gyantánk is, kócunk is sok, ezek hamar és hathatósan táplálják a tüzet. Úgyhogy vagy azonnal elmenekülnek házaikból, vagy rögvest ott égnék. Rajta, fogjatok hát fegyvert, vezérek én leszek az istenek segítségével. Az utat ti mutassátok, Gadatasz és Gobrüasz, hiszen ismeritek. Ha beértünk, tüstént vezessetek a királyi palotához. - **Nem lenne csoda - mondta Gobrüasz és Gadatasz - ha a palota kapuit nyitva találnánk, hiszen valószínűleg az egész város vigad ezen az éjjelen. Őrséggel azonban találkozunk, mindig ott áll. - Nem szabad késlekednünk - mondta Kürosz - menjünk, hogy minél váratlanabban lepjük meg őket.** Ezután a sereg megindult. Az útjukba akadókat nagyrészt leszúrták; egyesek a házakba menekültek, mások ordítani kezdtek. Gobrüaszék velük ordítottak, mintha ők is vigadnának. Siettek, ahogy csak tudtak, és egykettőre odaértek a királyi palotához. A Gobrüasz és Gadatasz mellé beosztott csapat zárva találta a kapukat, az őrség ellen rendelt csapat a lámpafénynél iszogató őrségre vetette magát, és lemészárolta őket. Kibálás, zaj hallatszott, bent is meghallották a lármát, és a király megparancsolta, nézzék meg, mi történik kint. Erre néhányan kinyitották a kapukat, és kirohantak. Gadatasz emberei a feltáruzó kapukon betódultak a király befelé menekülő emberei után, kardjukkal kaszabolva törtek utat a királyhoz, aki már ott állt, kezében tőrrel. Gadatasz és Gobrüasz emberei leterítették. Elpusztultak a körülötte lévők is: az egyik megpróbált elrejtőzni, a másik menekülni, a harmadik pedig úgy védekezett, ahogy tudott. Kürosz lovasosztagokat küldött szét az utcákon. Megparancsolta, hogy akiket kinn találnak, öljék meg, a házakban tartózkodóknak meg a szírius tudók adják értésükre, hogy maradjanak benn, mert akit kinn kapnak, halál fia. Míg ezek végrehajtották a parancsot, megérkezett Gadatasz és Gobrüasz. Először földre borulva hódoltak az isteneknek, hogy a gonosz király elnyerte büntetését ..."¹⁹⁴

A babilóniaiak az ostrom idején részegek voltak. Jer. 51,39-ben és 51,57-ben ezt olvassuk: „Az ő kedvöknek idején készítek nekik lakomát, és megrészegítem őket, hogy vigadjanak...” „És megrészegítem az ő fejedelmeit, bölcseit, tisztartóit és vitézeit...” A városba meglepetésszerűen betóduló médek-perzsák és szövetségeseik komolyabb ellenállással ugyan nem találkoztak, de a város elfoglalását öldöklés kísérte. Jer. 51,3-4-ben ezt így olvassuk: „A kézivesre kézives vonja fel iját, és arra, aki páncéljába öltözik. Ne kedvezetek ifjainak, öldössétek le egész seregét: És essenek el megöletve a Káldeusok földén, és átverve az ő utcáin.” Kürosznak és csapatainak „a város különlegesen megerősített központja amelyet Bélsarusur válogatott katonasággal szállt meg, állt ellen neki egy ideig.”¹⁹⁵

Babilon pusztulása Hérodotosznál:

"Megindulván Babülon ellen, Kürosz elérte a Gündész folyót, amely Matiéné hegyeiből ered, átszeli a dardanok földjét, majd egy másik folyóba, a Tigrisbe ömlik...Amikor ezen a hajózható folyón át akart kelni, szent lovai, a "fehér lovak" közül az egyik megbokrosodott, beleugrott a vízbe, s át akart úszni, a sebes ár azonban magával ragadta. Kürosz nagyon megharagudott a féktelen folyóra, s megfenyegette: majd megszelídíti ő, de úgy, hogy még az asszonyok is könnyűszerrel átkelhetnek rajta anélkül, hogy akár a térdüket víz érné. Ezért, hogy szavának álljon, elhalasztotta a Babülon elleni hadjáratot. Seregét két részre osztotta, és a Gündész mindkét partján száznolcvan, minden irányban elágazó egyenes árkot jelölt ki, s miután beosztotta a csapatokat, parancsot adott, hogy kezdjék meg az ásást. Bár hatalmas tömeg dolgozott, s a munkát nem akadályozta semmi, mégis ráment az egész nyár...Amikor pedig újra beköszöntött a tavasz, megindult Babülon ellen. A babülóniak kivonultak elé, és a város közelében csatára került sor, amelyben a babülóniak vereséget szenvedtek és beszorultak a városba. Mivel már tudták jól, hogy Kürosz soha nem tágít feltett szándékától,

és sorban igázza le a népeket, több évre ellátták magukat bőséges étellel. Így aztán nem sok bajuk származott az ostromból. Kürosz azonban, akinek vállalkozása hosszú időre megakadt, nemigen tudta, mitévő legyen. Végül aztán, lehet, hogy másnak a tanácsára, de lehet, hogy maga talált rá a megoldásra, a következőképpen cselekedett. Serege egyik részét ott állította fel, ahol a folyó eléri a várost, másik részét pedig oda, ahol elhagyja. A katonáknak meghagyta, hogyha majd a folyó vize kellőképpen lepad, gázoljanak át rajta, és úgy hatoljanak be a városba. Ezután felsorakoztatta őket, lelkesítő beszédet intézett hozzájuk, serege gyengébb részével elvonult. A tóhoz ment, és ugyanazt tette, mint annakidején a királynő. Vagyis a folyó vizét csatornával az akkor már elmocsarasodott tóba vezettette, minek következtében a vízszint egyre apadt, és a folyó átgázolhatóvá vált. **Mikor a víz oly sekély lett, hogy az embernek csak a combja közepéig ért, a folyó mellé rendelt katonák behatoltak a városba. Ha a babilóniak tudták volna, vagy akár csak megneszelték volna Kürosz tervét, bizonyára megállítják a városba benyomuló perzsákat, és egy szálig lemészárolják őket. Elegendő lett volna ugyanis, ha bezárják a folyóra nyíló kapukat, és elhelyezkednek a víz partján húzódó bástyafalakon, és akkor úgy elfogják őket, mint hálóval a halat. Így azonban a perzsák megjelenése teljesen váratlanul érte őket. Annál is inkább, mert mint maguk az itteniek mesélik, e roppant kiterjedésű városban a belső részeken lakók nem vették észre, hogy a város külső részei az ellenség kezébe kerültek. Ráadásul éppen ünnepet ültek, tánccal és mulattságokkal töltötték az időt, amíg meg nem tudták a rémítő valóságot. Így foglalták el első ízben Babilont.”¹⁹⁶**

Mindkét író arról számol be (Xenophon és Hérodotosz), hogy Kürosz elvezette a Babilont védő Eufrátesz vizét melynek következtében a folyó kiszáradt. Mindkét író szerint a Babilonban maradt emberek elbizakodottak voltak. Mindkét író szerint a városban ünnepség és részegség folyt. Az Eufrátesz kiszáradása jelképezi a végidei Babilon tömegbázisának elvesztését (lásd az Eufrátesz és Nílus című fejezetet).

Babilon bukása a babiloni király számára váratlanul következett be amint erről Dániel könyvének 5. fejezete is tudósít bennünket. A hatalmas tivornya közben megjelenő kéznek ujjai visszavonhatatlanul jelentették meg a meglepetésszerű ítéletet, amely után a babiloni uralkodót rettenetes félelem fogta el. Ezek után a mérhetetlenül gazdag Babilont elfoglalták a médek és a perzsák. Jer. 51,13 –ban ezt így olvassuk: „*Oh te, aki lakozol a nagy vizek mellett, akinek kincsöd temérdek, eljött a te véged és a te rablásod határa!*”

Rembrandt: Belsaccár lakomája (1635) (Rejtélyes írás a királyi palota meszelt falán).
(National Gallery, London) (Fotó: SG)

Babilon bukása előképe a végidei Róma bukásának.

A fontosabb párhuzamok Babilon bukása és a végidei Róma (végidei Babilon) bukása között:

- Babilon igen gazdag volt, ahogy Róma is az
 - A város azt gondolja magáról, hogy ő bevehetetlen
 - A babiloni király számára Babilon bukása váratlanul következik be éjszaka (sötétségben)
 - A várost könnyen el fogják foglalni az ellene feltámadók, elfoglalásakor árulással is találkozunk
 - A főváros körüli városok (erődök; jelképesen egyházszervezet, hatóságok) könnyen megsemmisülnek (ezek a városok Babilon kiszolgálói voltak)
 - A babiloni király és szolgálói bukásukkor „részegek” lesznek
 - A város elfoglalását öldöklés is kíséri komolyabb ellenállás nélkül „harc nélkül”
 - A várost védő tömegek, népek „kiapadnak” az Eufráteszhez hasonlóan
 - Babilon bálványimádó volt
 - A végidei Babilonnak a bukásakor bálványainak is vége lesz
- „Azért ímé, eljönnek a napok, és meglátogatom Babilon faragott képeit, és egész földje megszégyenül, és minden ő megöltjei elhullanak ő közötté.” Jer. 51,47*

- A végidei Babilont tűz pusztítja el pusztulása végleges lesz. Utána már csak a démoni világ „lakhelyévé” válik. „A mint felforgatta Isten Sodomát és Gomorát és az ő szomszéd városait, azt mondja az Úr, ép úgy nem lakik ott egy ember sem, és embernek fia sem lakja azt.” Jer. 50,40

„És olyan lesz Babilon, a királyságok ékessége, a Kchaldeusok dicsekvésének díszé, mint a hogyan elpusztítá Isten Sodomát és Gomorát;” Ésa. 13,19

„És Babilon kőrakássá lesz, sárkányok lakhelyévé, csudává, csúfsággá és lakatlanná lesz.” Jer. 51,37

„A várost Círus ostromolta, és az emberek hosszú ostromra számítva húsz évre elegendő készleteket halmoztak fel. Az Eufrátesz a várost észak-déli irányban átszelte, így a lakosoknak elegendő víz állt rendelkezésükre. Bélsaccar hamis biztonságba ringatta magát, csak mert az Ugbaru vezette perzsa hadsereg még a városfalon kívül tartózkodott. A sereg kettéoszlott, egy része ott állomásozott, ahol a folyó északon belépett a városba, a másik fele pedig ott, ahol a folyó délen elhagyta a várost. A hadsereg ásott egy csatornát a várostól északra, mely egy közeli tóba vezetett, és így elterelte a vizet. A víz elterelésével a vízszint a folyómederben leapadt, és a katonák be tudtak hatolni a városba a zsilipkapu alatt. A falakat nem őrizték, ezért amint a perzsák bejutottak a városba, harc nélkül elfoglalták. Babilon veresége nemcsak Dániel próféciáját (5:28) teljesítette be, mely aznap este hangzott el, hanem Ézsaiás egyik próféciáját is (Ézs 47:1-5). Babilon Tisri 16-án éjjel bukkott el (Kr. e. 539. október 12-én).”¹⁹⁷

A perzsa Círus a méd Dáriusznak (Dán. 5,31; 9,1) a hadvezére meghódítja Babilont (Ésa. 45,1-3; 13,17; Jer. 50,31;37;51,30;58; E. G. White Próféták és Királyok 346. o.) (Círus a méd Dárius király halála után lett csak király az egész birodalom felett (Dán. 6,1; 6,6; 6,9; 6,25; 6,28;) (Rajz: SG) (Dán. 11,1 említi a méd Dáriusz első uralkodási évét.) Círus 1. uralkodási éve (II Krón. 36,20-23; Ezsdrás 1,1-2) a Perzsa birodalom felett kb. Kr. e. 535 körül lehetett. (Ez a birodalom már magába foglalta a korábbi méd birodalmat.) A Nabunaid krónika Círuszt „Perzsa ország királya” -ként említi „Kuras, Parsu ország királya” (ÓKTC 1999. 237.o.). Ez abban az értelemben lehet igaz, hogy Círus eredetileg az Ansan királyságnak és a városnak a királya volt. Ugyancsak így szerepel a Nabunaid krónikában is: „Kuras, Ansan ország királya” (ÓKTC 1999. 236. o.) „Kr. e. 550 körül a perzsa Círus került a kis Ansan királyság trónjára.”¹⁹⁸ Mások szerint ez már Kr. e. 559-ben vagy 558-ban bekövetkezett.¹⁹⁹ Josephus Flavius szerint Círus szintén a perzsák királya volt Babilon bukásának az idején. „...Cyrus perzsa király és Darius a médek királya, és mikor ezek éppen Babilont ostromolták...”²⁰⁰ A méd király említése mutatja, hogy Círus itt még szintén nem az egész birodalom fölött uralkodott. Hanem csak az Ansan királyság felett. (Ami ekkor már jelentette a korábbi Pársza és Parszumas királyságot.) ill. Lídia ura is volt, ha ugyan nem a méd uralkodó számára hódította meg az országot. Ugyanez igaz a KisÁzsiai görögök által lakott nyugati partvidék, Fönícia és Palesztina meghódítására is.²⁰¹ „...I. Kambüész Média királyának, Asztüagésznek a lányát vette el feleségül, ezzel megnövelte ennek az akhaimenida ágaknak a jelentőségét, és egy korona alatt egyesítette a két királyságot. Ebből a házasságból született Nagy (II.) CÍRUS....”²⁰²

A Nabunaid krónika töredékes szövege szerint Asztüagész (Istumegu) és Kürosz között háborús összetűzésre került sor de Asztüagész serege fellázadt ellene elfogták és Kürosznak adták át. Kürosz ezután elzsákmányolta az ország ezüstjét és aranyát majd Ansanba vitte a kincseket. Sokan ezért ezt úgy értelmezik, hogy Kürosz Asztüagész megdöntésével létrehozta a perzsa birodalmat így a „Perzsák királya” már Nabunaid krónikájában a perzsa világbirodalomra vonatkozna. „...a seregek [...] mozgósítván, Kuras, Ansan ország királya ellen ment, hogy le[győzze őt]. Istumegut – a serege fellázadt ellene, elfogták és Kurasnak adták át. Kuras Agamtanu országban, fővárosban (=Ekbatana) elzsákmányolta Agamtu ország ezüstjét, aranyát, kincsét, vagonát, és Ansan országba vitte; a kincset és vagyont, amely [...]” (ÓKTC 1999. 236. o.) Azonban éppen Nabunaid Harráni szteléje említi még egy méd királyt Asztüagész után. (Lásd Steven D. Anderson A méd Dáriusz: újraértékelés című művét) Hérodotosz szerint Kürosz fellázadt a méd uralom ellen és mivel Asztüagész csapatai elpártoltak így könnyedén legyőzte és elfoglalta Ekbatanát a médek fővárosát. Hérodotosz tudósítása hasonlóságot mutat Nabunaid beszámolójával. A Larousse Enciklopédia szerint: II. Kürosz „550 k., miután felszabadította országát a médek hűbéri fennhatósága alól, a médek és perzsák királyának kiáltotta ki magát.”²⁰³ – Ezek a híradások, értelmezések azonban ellenkeznek a Biblia-i kronológiával és a tartalmával is!

Ezek a beszámolók így ugyanis azt állítják, hogy Kürosz már Kr. e. 550-ben a birodalom feletti uralkodóvá vált! Még jóval Babilon bukása előtt. Míg a Biblia szerint ez csak kb. 15 év múlva történt meg! (II. Krónikák és Ezsdrás könyve kronológiailag mond ellent ennek!) Ha Hérodotosz szerint értelmezzük az eseményeket akkor az kiiktatja a Biblia szerinti utolsó méd uralkodót a „méd Dáriusz”-t a történelemből (bárki legyen is az!), és a Perzsa birodalom fennállását is időben korábbra helyezi. Egy ilyen irányú elcsuszás azonban a jól megalapozott bibliai kronológián katasztrofális következményekkel járna hiszen ezidáig biztos adatokat tenne egészen bizonytalanná! Nemcsak a következő királyok uralkodási idejének az idejét csúsztatná el, hanem a hozzájuk kapcsolódó eseményeknek az idejét is! Ez pedig ahhoz vezetne, hogy más eddig ismert Biblián kívüli források adataival, amelyek eddig a Bibliával összhangban álltak sem lennének továbbra összeegyeztethetőek! Ez tehát szükségszerűen ahhoz vezet, hogy megkérdőjelezzük Hérodotosz tudósítását ezzel az eseménnyel

kapcsolatban! Ezt pedig nemcsak a kronológiai, hanem a tartalmi szempontok is indokolják! Kürosz agyaghengere szorosan kapcsolódik Kürosznak a birodalom feletti első uralkodási évéhez. Ha Hérodotosz állítása igaz lenne miszerint már 550 körül létrejött a Perzsa birodalom ez azt jelentené, hogy akkor magának a Kürosz agyaghengernek is beszámolójával együtt korábbinak kellene lennie mint, ahogy az a Bibliából következik! Hiszen az szorosan kapcsolódik Kürosznak a birodalom felett való első uralkodási évéhez! Ez viszont azt a paradox helyzetet szülné, hogy Babilon bukását Kürosz agyaghengerén mint egy próféciaát már az előtt leírták mielőtt megtörtént volna! (A Kürosz agyaghenger pedig nem egy előre megjelentett prófécia!) Ugyancsak korábbra kerülne a Júdabeli foglyok hazatérése is! Méghozzá olyan időre amikor Babilont a médek és a perzsák még el sem foglalták! (Mivel Babilon i. e 539-ben bekövetkezett bukását azt hiszem semelyik oldal sem kérdőjelezné meg...) Ugyanis a Biblia szerint Círusnak a Perzsa birodalom feletti (amely már a méd birodalmat magába foglalja) 1. uralkodási éve egybeesett azzal az eseménnyel amikor megengedte az elhurcolt népeknek (úgy mint a zsidóknak) a hazatérését! Tehát a bibliai beszámoló azt állítja, hogy a médó – perzsa világbirodalom csak a korábbi babiloni világbirodalom bukását követően jött létre, míg a Hérodotosz alapján írt történetírás szerint a perzsa világbirodalom már Babilon bukását megelőzően létrejött! (Az óperzsa birodalmat Kr. e. 550-től számítják – lásd Wikipédia Óperzsa birodalom) A zsidók 70 éves babiloni fogsága, amely az első Kr. e. 605-ben végbement deportációtól a perzsa birodalom feltámadásáig Círusnak a birodalom feletti első uralkodási évéig tehát Kr. e. 535-ig tartott (605-70=535). Ennél korábbi időpontja a babiloni fogságnak Kr. e. 609 csak abban az esetben lenne számítható, ha azt feltételeznénk, hogy a II. Nékó által megvert Jósiási Júdai megmaradt seregből Nékó magával vitt zsidó embereket Kárkemishez és a babiloniak elleni csatákban ezek az emberek már babiloni hadifogságba estek! De a 605-től való számítás hitelesebbnek tekinthető! (Jer. 25,11-14; Jer. 29,10; Dán. 9,2; Ezsdr. 1,1; 2 Krón. 36,22). A 70 év letelte előtt a zsidók nem térhettek haza! (2 Krón. 36, 20-23) Pedig, ha a perzsa birodalom korábban támadt fel akkor a zsidóknak is korábban kellett volna hazatérniük!

A méd Dáriusz a Dán. 6,1 szerint 120 tisztartót (kormányzót) rendelt Babilon bukása után a birodalom igazgatására. Ebből következtethető, hogy minden tartomány kapott egy – egy kormányzót. Vagyis a méd birodalom 120 tartományra oszolhatott. Ez azonban így csak 7 tartománnyal marad el az Eszter könyvében említett Xerxész (Ahasvérus) idejéhez képest (ahol 127 tartományt említ az Írás (Eszter 1,1)), amit a korábbi babiloni birodalom tartományai nélkül nehéz volna elképzelni! A Babilon-i birodalom bukása után a méd uralkodónak szükségszerű volt, hogy újjászervezze a méd birodalom kormányzatát! (Dán. 6,1) Dániel könyvének bemutatásában a babiloni világbirodalmat a médó – perzsa világbirodalom követi (Dán. 7,4-5). Dániel pedig amikor megfejtette Nabukodonozornak a szobor látomásról szóló álmát a következőt mondta a babiloni uralkodónak: „*És utánad más birodalom támad, alábbvaló mint te;*” (Dán. 2,39). Ez az „*utánad*” pedig a babiloni birodalom bukását jelentette szemben azzal, amit ma a Hérodotoszra alapozott történetírás állít miszerint a Perzsa világbirodalom még a babiloni birodalom bukása előtt és a babiloni birodalom fennállása idején létrejött!

E. G. White szerint a méd Dárius és Círus között rokoni kapcsolat állt fenn. „Círus a méd Dárius unokaöccse”²⁰⁴ volt. A bibliai beszámoló után Círus még a méd uralkodónak Dáriusznak a szolgálója lehetett és csak Dáriusz halála után válhatott meg teljesen az, hogy a médeket Círus egészen a Perzsa birodalomba olvasztotta. Így a médek veszítettek ugyan jelentőségükből, de nem veszítették el azt teljesen. Míg korábban a perzsák előtt (Dán. 6,8;12;15) most már a perzsák után következtek (Eszter. 1,3; 14; 18-19) de továbbra is fontos

szerepet tölthettek be a birodalomban. A médek formailag ugyanazokat a jogokat élvezték, mint a perzsák.²⁰⁵

A Bibliában említett méd Dáriusz (megtartó, győző, tulajdonos, király (Dárius - B. n. f.)) a méd uralkodónak Asztüagésznek (Asvérus; Dán. 9,1) a fia Küaxarész, (III. (II.) Küaxarész) lehetett. Xenophón szerint Asztüagész halála után „*Küaxarész, Kürosz anyai nagybátyja lett a médek királya.*” * Asvérus azt jelenti: „*a birodalom szeme, nagykirály, oroszlánc király, nagyfejedelem; nagyhatalmú.*”²⁰⁶ (Mindkét név: Dáriusz, Asvérus urakodói cím-rang, trónnév lehetett.) „*Média fővárosa Ekbatana (a mai Hamadan) volt.*”²⁰⁷ A Szentírásban a város Akhméta (Ezsd. 6,2) néven szerepel. Asztüagész idejében a méd birodalom területileg már nagy volt, de még eléggé megosztott. A nemesség korlátozta a királyi hatalmat, és szembeszállt a király minden olyan törekvésével, amely arra irányult, hogy az ő hatalmukat gyengítse. Nabunaid egyik felirata a méd nemeseket Asztüagésszel egyenrangú királyoknak nevezi.²⁰⁸ Apja halála után tehát Küaxarész egy területileg nagy, de politikailag megosztott birodalmat örökölt. (Dániel példáján láthatjuk, hogy a méd-perzsa birodalomban a későbbiekben is erősen jelen volt az elsőségért való versengés (Dán. 6. fej.)) Xenophón szerint a méd Küaxarész kérésére Kürosz, mint hadvezér a méd király szolgálatába állt. „*Küaxarész, Asztüagész fia, értesülvén az asszír király alattomos szándékáról és az ellene szövetkezett népek készülődéséről, azonnal megtette a szükséges ellenintézkedéseket. Egyebek között követeket küldött Perzsiába a nép elöljáróihoz és sógorához, Kambüszész perzsa királyhoz. De követeket küldött Küroszhoz is: ha a perzsa nép katonákat bocsát a médek rendelkezésére, legyen rajta, hogy ő vezesse majd a csapatokat. Kürosz, miután letöltötte a maga tíz évét a fiatalok között, ekkor már a felnőtt férfiak csoportjába tartozott. És minthogy Kürosz vállalta a vezetést, az öregek tanácsa őt állította a Médiába induló sereg élére, és felhatalmazták, hogy válasszon magának kétszáz előkelő perzsa férfit, és a kétszáz kiválasztottnak is engedélyt adtak, hogy négy-négy ugyancsak előkelő férfiút vegyenek maguk mellé.*”²⁰⁹ A méd uralkodó és a méd birodalom jól járt a perzsa Kürosz szolgálatával mert a birodalom általa egyre csak erősödött. (Vö. Dán. 6,1; 26) Xenophón szerint Kürosz a következőt mondta Küaxarésznek: „*S nem köztudomású-e, mit tettünk azután, hogy kivonultunk? Talán bizony nem vettük be az ellenség táborát? Nem pusztultak-e tömegesen, akik ellened törtek? Akik életben maradtak, azok közül is sokan elvesztették fegyverüket vagy lovukat. A kincseket pedig, mint tudod, a szövetségesek szerezték meg és hozták részint neked, részint alattvalóidnak; ugyanazoknak a kincseit, akik korábban a tiedet vitték és hajtották el. És ami a legfontosabb és a legszebb, láthatod, hogy birodalmad megnövekedett, az ellenség földje kisebb lett; az ellenség erődjei kezekben vannak, a tieid pedig, amelyeket korábban a szírek foglaltak el, ismét birtokodba kerültek. Hogy ebben neked mi a rossz, vagy mi az, ami nem jó, nos, igazán szeretném megtudni, el sem mondhatom, mennyire. Szerencsére semmi akadály, hogy meghallgassam. Mondd hát, mi erről a véleményed? Kürosz ezzel elhallgatott. Küaxarész pedig így válaszolt: - Igazad van, Kürosz, nem is tudom, mondhatná-e valaki, hogy rossz az, amit tettél, de értsd meg: olyanfajta jó ez, hogy minél nagyobb, annál jobban nyomaszt. Jobban örülnék, ha én növeltem volna naggyá a te országodat az én hatalmammal, mint hogy az enyémet lássam így megnövekedve általad. Hiszen amit tettél, rád dicsőséget, rám valamiképpen szégyent hoz! És ugyanígy a kincseket is szívesebben adnám én neked, mint hogy így fogadjam el, ahogy most ideajándékozod.*”²¹⁰

Babilon elfoglalásakor Kürosz Küaxarész hadvezére vezette a méd és perzsa seregeket Babilon ellen. Csapataival csatlakozott hozzá egy helytartó is Gobruász (akkádul Ugbaru). (Nabunaid krónika) Ő volt az egyesített méd – perzsa csapatoknak az egyik parancsnoka, míg egy másik ilyen fontos parancsnok Gاداتasz volt. Kürosz, mint hadvezér elfoglalta Babilont, Belsazárt megölték az ország pedig az ekkor már idős* méd uralkodóé Küaxarészé lett, akit Kürosz szolgált. „*Ugyanazon az éjszakán megöleték Belsazár, a Káldeusok királya. És a méd*

Dárius foglalá el az országot mintegy hatvankét esztendőös korában.” Dán. 5,30-31 „Dáriusnak, az Asvérus fiának első esztendejében, a ki a Médiabeliek nemzetségéből vala, a ki királylyá tétetett vala a Káldeusok országán;” Dán. 9,1 „Ímé, én feltámasztom ellenök a Médiabelieket, a kik ezüsttel nem gondolnak, és aranyban nem gyönyörködnek;” Ésa. 13,17 „Peresz, azaz elosztatott a te országod és adatott a médeknek és persáknak.” Dán. 5,28 Kürosz, akit a Biblia mindig következetesen perzsának nevez a méd Küaxarész néhány évvel Babilon bukása után bekövetkezett halála után lett a Perzsa birodalom királya. „És ennek a Dánielnek jó szerencsés lőn dolga a Dárius országában és a persa Czirus országában.” Dán. 6,28 „Czirus persa király első esztendejében, hogy beteljesednék az Úrnak Jeremiás szája által mondott beszéde, felindítá az Úr Czirus persa király lelkét, és ő kihirdetteté az ő egész birodalmában, élőszóval és írásban is, mondván: Így szól Czirus, a persa király: Az Úr, a mennynek Istene e föld minden országait nékem adta, és Ő parancsolta meg nékem, hogy építsek néki házat Jeruzsálemben, mely Júdában van;” Ezsdr. 1,1-2

* Dáriusz személyét illetően hasonló véleményen van Josephus Flavius is. „Darius, aki rokonával, Cyrusszal együtt elpusztította a babyloni birodalmat, hatvankét éves volt, mikor Babylont elfoglalta; Astyages fia volt, de a görögök más néven emlegették.” (J. F. A zsidók története Európa Könyvkiadó 238. o.)

** *„Ekkor megjelent Küaxarész ünnepi díszben, és helyet foglalt a méd trónon. Amint mindnyájan együtt voltak a hivatalosak, csend lett, és Küaxarész megszólalt:- Szövetségesek, mivel közöttetek vagyok, meg idősebb is vagyok Kürosznál, nyilván úgy illik, hogy én nyissam meg a tanácskozást...” (Xenophón Kürosz nevelkedése) (Kiemelés tőlem)*

(A méd Dáriusszal kapcsolatban Xenophón beszámolója összhangban van a Bibliával és az E. G. White irodalommal is. A méd Dáriusszal kapcsolatban lásd még: Steven D. Anderson: A méd Dáriusz: újraértékelés című könyvét. Anderson főként arra mutat rá, hogy a meglévő források egy részéből is kimutatható az utolsó méd királynak a „méd Dáriusz” -nak és királyságának a létezése mindannak ellenére is, hogy ellenérvek is léteznek.) Ami a részleteket illeti azok azonban még tisztázatlanok mivel maguk a Biblián kívüli források sem egységesek a kérdésben! A médiából származó régészeti leletek még nagyon szegényesek ez pedig rámutat arra, hogy itt az ókortudományi régészeti tudásunk még nagyon hiányos!

„Az első ismert iráni állam a ® médeké, de erről is csak asszír és gör. (Hérodotosz, Ktésziász) forrásokból tudunk, hazai adatokra és ezeknek megfelelő, feltárások során felszínre került leletekre alig támaszkodhatunk.” (Haag Lexikon - perzsák)

A végidei babiloni korszak (utolsó óra) főbb jellemzői:

- **a hatalom központú gondolkodás miatt a hatalom istenítése a vallás leple alatt**
- **a gazdaság eltolódik a kereskedelem javára a többi tevékenység kárára – a kereskedelem a visszaélések miatt mélyen elfajul**
- **irtózatoss társadalmi egyenlőtlenségek**
- **a Katolikus Egyház elveszített teljhatalmát újból visszanyerve felfrissíti a régi hagyományokat, babonákat**
- **a spiritizmus rendkívül dinamikus ebben az időben (nagy részét az egyházi tevékenységekhez köthető pl. Mária jelenések stb.)**
- **az egész föld egységesítése a Katolikus bálványimádás hatalma alatt**
- **a zene társadalmi küldetése (vallásos motívumokkal átszőve), hogy az egyház fensőbbiségét hirdesse és magasztalja**

- **vonzó külsőségek és kápráztató szertartások, ünnepsorozatokat melyek az egyházat dicsőítik (pl. Vasárnapünnepelés) „A belsőleg legromlottabb hatalom fogja a legszemkápráztatóbb külsőségeket bemutatni s a hatalom legkifejezőbb jelével fogja körülvenni magát”²¹¹**
- **papkirályok uralma**
- **hatalmas építkezések, amelyek a papság hatalmát dicsőítik**
- **tönkremenéssel járó kötelezettségek (terhek) az emberek babiloni rabszolgaságba kerülnek**
- **rendkívül dinamikus vallási élet (a gonoszok esetében álvallásos élet)**

A Római Katolikus Egyház és a babiloni szerep

A Pápaság minden korban amennyire csak lehetséges volt igyekezett a hatalmát kiterjeszteni mindenkire. Hatalmát a világban a bal-liberális ideológiák és politikai irányzataik korlátozzák. A Katolikus Egyház tudja ezt ezért sorozatosan, támadja az ellenoldalt. (Időnként jogosan, pl. amikor a melegházasságok ellen szólal fel – azonban az egyházat ekkor sem a tiszta Krisztusi indíték hajtja, hanem a hatalmi érdek). Pl. 2007. - decemberében Spanyolországban „Egymásnak ugrott a spanyol kormánypárt és az egyház” „Elutasította a spanyol főpapoknak a kormánnyal szembeni bírálatait, és szavaik „helyesbítésére” szólította fel a katolikus vezetőket a kormányzó Spanyol Szocialista Munkáspárt (PSOE)...A katolikus egyház korábban is több alkalommal bírálta José Luis Rodríguez Zapatero spanyol miniszterelnök kormányát a melegházasságok elismerése és a válások megkönnyítése miatt.”¹

Az egyház a hatalmi előrenyomulásban több – kevesebb sikert ér el. Vannak területek (és országok) ahol sikeresen tud előrehaladni máshol viszont meg kell hátrálnia és vissza kell vonulnia. Így járt pl. 2007-ben Braziliában, ahol „Lula da Silva elnök megerősítette XVI. Benedeknek, hogy Brazília világi állam marad”² 2005-ben pedig Csehországban kellett elszenvednie egy vereséget: „Az egyházaknak nem tetszik az a paragrafus, amely szerint az egyházi intézményeknek és szervezeteknek ugyanolyan a jogi státusa, mint bármely más civil szervezetnek. Az egyház azt szerette volna elérni, hogy az állam ne ellenőrizhesse a belső szabályok szerint alapított egyházi iskolákat, karitatív szervezeteket, kórházakat és más hasonló intézményeket, illetve szervezeteket. Az érintettek ezt az egyházi autonómia megsértésének és korlátozásának tekintik. A vita már több éve folyik, s két éve az alkotmánybíróság az egyházaknak adott igazat. A szociáldemokrata kormányzat azonban újra a parlament elé vitte az ügyet, s a múlt héten a szociáldemokraták az ellenzéki kommunistákkal együtt elfogadtatták a módosítást. Az egyházak ezután az államfőhöz fordultak, hogy ne írja alá a módosítást, de Klaus nem tett eleget kérésüknek. Várható, hogy az ügy ismét az alkotmánybíróságon köt ki. "Az egész egyházi törvény úgy született meg, hogy az egyházzal nem konzultáltak, s véleményét nem vették figyelembe" - olvasható az egyházak ökumenikus tanácsának nyilatkozatában. Jan Graubner, a Cseh Püspöki Konferencia elnöke kijelentette, hogy a mai cseh egyházi törvény nagymértékben hasonlít a kommunista időszak csehszlovák egyházi törvényéhez. A szociáldemokraták által vezetett kulturális minisztérium szerint elfogadhatatlan, hogy az egyház állam legyen az államban.”³ Csehországban egy 2007-es módosítás szerint csak az állami esküvő számít hivatalosnak az egyházi nem.⁴

Magyarországon 2005-ben az SZDSZ állította, hogy „meg kell szüntetni az egyházaknak nyújtott „feudális privilégiumokat” és ennek értelmében felül kell vizsgálni a vatikáni szerződést – közölte Gusztos Péter ügyvivő...A politikus a felszámolandó egyházi kiváltságok közül kiemelte a gépjárműadó és az építmények utáni helyi adó alóli mentességet, a perselypénz, az egyházfenntartói járulék és a különböző adományok adómentességét, valamint, hogy az egyházak ugyanazokért a szociális feladatokért másfélszer akkora támogatást kapnak, mint az állami vagy az önkormányzati intézmények.”⁵ Spanyolországban

2006-ban a baloldalnak sikerült elérnie, hogy a Katolikus egyház áfát fizessen: *„A privilégiumok megszüntetését a madridi kormány jelentette be. Az egyházzal kötött megállapodást több hónapos vita előzte meg. A klérusnak kompenzációként azzal kell beérnie, hogy a spanyol állampolgárok jövedelemadójukból az eddigi 0,52 százalék helyett 0,7 százalékot juttathatnak az egyházaknak. (Az egyház 0,8 százalékot szeretett volna elérni.) Ez a megoldás nem jelent megnyugtató finanszírozást az egyház számára, mert minden évben csökken az adójából hozzájárulásról rendelkező spanyolok száma, 1993-ban az adófizetők 42 százaléka, 2004-ben már csak 33 százalék tartozott ebbe a körbe. A támogatás megszüntetése nem vonatkozik az iskolai hitoktatáshoz és a nagy katedrálisok fenntartásához nyújtott állami hozzájárulásra.”*⁶ A Vatikán Kínával is szívesen rendezné a kapcsolatait, hogy hatalmát növelhesse az ázsiai országban, de az ateista állam ennek egyelőre ellenáll. *„Pekingben a külügyi szóvivő közölte, Kína szívesen lép diplomáciai kapcsolatra a Vatikánnal és megismételte a már sokat hangoztatott két alapelvet, amelyek betartását ennek feltételül szabják. Eszerint a Vatikánnak meg kell szüntetnie az úgynevezett diplomáciai viszonyát Tajvannal és el kell ismernie, hogy Kína egyetlen törvényes képviselője a kínai kormány, Tajvan pedig Kína elválaszthatatlan része. Továbbá, a Vatikán nem avatkozhat be Kína belügyeibe „egyházi ügyek” címén sem.”*⁷ Néhány kudarca ellenére azonban a Vatikán nem mond le a világhatalmi igényeiről, ahogy Babilon sem mondott le róla és az Újbabiloni birodalom idején vágyálma valóra is vált. A Vatikán az Európai Unióban a terrorizmus veszélyére hivatkozva kér védelmet az Uniótól és igyekszik növelni hatalmát a schengeni térségbe lépve. *„A Vatikánt Schengenből elsősorban az európai hatóságok közötti információcsere érdekli, az operatív munka, a bűnmegelőzés és a biztonságpolitika. A pápai biztonsági szolgálatot vezető Domenico Giani első alkalommal részt vett az EBESZ, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet rendőrkapitányainak értekezletén. A Vatikán segítséget kér az európai rendőrségektől az iszlám terrorizmus veszélyével szemben, ezért akar Schengenhez csatlakozni, hozzá akar férni az európai rendőrségek adatbankjaihoz. Természetesen az együttműködés kétirányú, és a schengeni feltételeket a Vatikánnak nem nehéz teljesíteni, a pápai állam technikai háttere és adatbázisa a világ élvonalához tartozik.”*⁸ Nos, ha a Pápai állam beleláthat az európai rendőrségi adatbankba, úgy könnyen ellenőrizheti is azt.

Fel kell tennünk azt a kérdést is, hogy a Vatikán megváltozott e napjainkban? Vagy ugyanaz, aki volt is a régi időkben? Egy 2007.07.11. –ei cikk szerint a *„Vatikán csak a katolikus egyházat tartja igaznak”*,⁹ akárcsak a régi időkben. Egy másik 2007-es cikk szerint *„Felháborodást váltott ki az amerikai indiánok körében a pápának az a kijelentése, hogy a katolicizmust nem kényszerrel terjesztették el az Újvilágban. A kolumbiai bennszülöttek országos szervezetének igazgatója, Luis Evelis Andrade, XVI. Benedek braziliai megnyilatkozásával kapcsolatban kijelentette: aki tagadja, hogy a katolikus vallást nem a bennszülött népek elnyomásának eszközeként használták fel, az el akarja homályosítani a történelmet.”*¹⁰ A babiloni kereskedelem egy hatalmas kereskedelem volt a pápai kereskedelem, amely az egész világot behálózta hasonlóan nagy, de ennek részletes szemléltetését egy másik jelképpel fogjuk bemutatni a későbbiekben. Egy igen találó jelképpel...

Babilon leányai

„A Bussines Standard pénzügyi szakemberei szerint az ortodox egyház Románia egyik legjobban virágzó *„vállalkozásának”* számít. Évi bevétele mintegy 90 millió euró körül mozog. Ennek jelentős részét az állam biztosítja, illetve az egyház saját gazdasági tevékenységei által teremti elő. Az erdészek és ingatlanszakértők csupán a visszakapott 40

ezer hektár erdőt több mint 400 millió euróra becsülik, míg a szántóföldeket 20 millió euróra értékelik... Meglepőnek tűnhet, de szinte valamennyi egyházközség a gyertyák eladásából teremti meg nyereségének legnagyobb részét.... Statisztikai becslések szerint az egyház évi 14 millió eurós nyereséget termel a jellegzetes sárga gyertyák eladásából... Jelentős összegek folynak be a különböző vállalatokban birtokolt részvényekből is. Az országos cégbíróság (ONRC) adatai szerint Moldova és Bukovina Metropoliája egy turisztikai cég résztulajdonosa, a iași-i érsekség egy építkezési vállalatban birtokolja a részvények 95 százalékát, de tulajdonát képezi egy hotel és egy borlerakat is. A moldvai kolostorok is aktív résztvevői az üzleti életnek, mezőgazdasággal, fafeldolgozással foglalkoznak. A 2006-os adóbevallása szerint az olténiai egyház csaknem 250 ezer eurót nyert. A Nagyszebenben székelő Erdélyi Metropólia pedig peres úton megszerezte a város központjában fekvő, háromcsillagos Boulevard Szállodát, mely a Continental láncsoport tagjává vált. A gyulafehérvári érsekség öt százalékos részesedést vásárolt a tőzsdén a segesvári edénygyárból. A Pátriárkia 2001-től a bukaresti Lebăda Szálloda tulajdonosa, mely Constantin Stoica szerint évi egy millió eurót termel az egyháznak... Szintén az egyházat és papságát virágoztató tevékenységnek számít a különböző ingatlanok – és újabban ingóságok – megszentelése. Az ország több, főként regáti kolostoraiban az udvaron sorban állnak azok a gépkocsivezetők, akiknek a pápa mintegy 50 lejes díjért megszenteli az autójukat. A szentelt vízből nem csak a külsőre jut, hanem a kormányra, az ülésekre és a csomagtartóba is. Szintén a kolostorok kútjai is mágnesként vonzzák a pénzt. Az aprópénz leértékelődése és a „papírpénz” műanyagosítása következtében a látogatók többsége már nem is jelképes banisokat, hanem nagyobb címletű bankókat dob a kútba... Az egyház adatai szerint a tavaly országsszerte 207 templom építését fejezték be és újabb 105-nek láttak neki. Közben további, korábban megkezdett 919 templom felhúzása folytatódott. Ezzel egy időben 547 templomot renováltak és 362-ben kezdték el festeni az ikonokat.”¹¹ Babilon leányai közé persze nem csak az ortodox egyház tartozik ez csak egy példa a sok közül. Számos protestáns egyház is ide tartozik. A katolikus egyház a hitehagyás vezetője és mindazok az egyházak, amelyek követik őt a hitehagyásban a „leányai”. „A különböző egymásnak ellentmondó hitvallások és vallásközösségek közötti zűrzavarra rendkívül találó a »Babilon« elnevezés, amelyet a prófécia alkalmaz az utolsó napok elvilágiasodott egyházaira (Jel. 14:8; 18:2).” (E. G. White: *Pátriárkák és Próféták Bibliaiskolák Közössége 115. o.*) „A »Babilon« – zűrzavar - elnevezés jól ráillik ezekre a közösségekre. Mind azt vallja, hogy tanításait a Bibliából veszi, mégis szinte megszámlálhatatlan, hitvallásban és elméletekben egymásnak élesen ellentmondó felekezetekre oszlanak.” (E. G. White: *Nagy Küzdelem Advent Kiadó Bp. 1991. 342. o.*) „A Babilon szó a Bábel szóból ered, és zűrzavart jelent. Babilon a Szentírásban a hamis vagy hitehagyó vallások különböző formáit jelöli.” (E. G. White: *Nagy Küzdelem Advent Kiadó Bp. 1991. 340. o.*) Bábel „Neve az amoriták nyugatsémi nyelvén Babili azaz »Isten kapuja« (a szentíró játékos összefüggésbe hozza a h. balal »összezavarni, összekeverni« igéjével).” (Bábel – tornya - *Keresztyén Bibliai Lexikon (virtuális)*) Babilónia: „Az elnevezés a birodalmi székhely, Babilon nevéből származik, melynek jelentése: Isten(ek) kapuja.” (Babilónia - *Keresztyén Bibliai Lexikon (virtuális)*) „Bábel, Babilon (héb. 'isten kapuja'): Babilónia fővárosa. Nevét a Ter 11,9 a héb. balal 'összezavar' szóval hozza kapcsolatba (népetimológia). Az ÚSz-ben Rómát szimbolizálja (1Pét 5,13; Jel 14,8; 16,19; 17,5; 18,2.10.21). Néhány romokat takaró halom még mutatja, hol feküdt; közülük a legészakabbra esőt még babilnak is hívják.” (Haag Lexikon (virtuális)) „BÁBEL TORNYA (Bábel = Isten

kapuja; zűrzavar).” (Bibliai nevek és fogalmak – Babel tornya) „BABILON (zűrzavar; Isten kapuja). Babel görög neve. Egyaránt jelenti a birodalmat és annak fővárosát.” (Bibliai nevek és fogalmak – Babilon)

Az Egyesült Államok és a babiloni szerep

Az Egyesült Államok ismert jelképe a Jelenések 13. fejezetében említett **földből feljövő fenevad** vagy más néven **hamis próféta**. A **tengerből feljövő fenevad** ismert jelképe pedig Rómát jelenti. De a Szentírás több jelképen keresztül szemlélteti a Római Katolikus Egyházat, mint ahogy láthattuk is a szintén ismert Babilon jelképet. **Jelenések 13,11-12 szerint a politikai hatalmak közül az USA lesz az első, aki elsőként fogja képviselni (teljesen lemásolni) a Római Katolikus Egyház rendszerét, ideológiáját. Ez valódi rendszerváltozást jelent majd Amerikában. S mivel a Szentírás a Római Katolikus Egyházat Babilonnak tartja, ebből következik, hogy az egyházat elsőként képviselő politikai hatalom, vagyis az USA is Babilonná válik, a babiloni rendszer részévé.** „*És láttam, hogy a földből feljön egy másik fenevad; két szarva volt, amely hasonló volt a Bárányéhoz, de úgy beszélt, mint a sárkány. Ez gyakorolja az első fenevad teljes hatalmát az ő nevében, és rábírtja a földet és lakóit, hogy imádják az első fenevadat, amelynek meggyógyult a halálos sebe.*” Jel. 13,11-12 (MBT ford.) **Károli fordítású Bibliánk úgy mutatja be a „Babiloni” – Római rendszert, mint a „fenevadnak képét”. Ezt veszi át Amerika és így maga is a fenevad képévé válik.** „*És elhíveti a földnek lakosait a jelekkel, a melyek adatának néki, hogy cselekedje a fenevad előtt; azt mondván a föld lakosainak, hogy csinálják meg a fenevadnak képét, a ki fegyverrel megsebesítettet vala, de megelevenedett.*” Jel. 13,14 „*És adaték néki, hogy a fenevad képébe lelket adjon, hogy a fenevad képe szóljon is,*” Jel. 13,15 E. G. White a protestáns Amerikáról szólva Babilonnal kapcsolatban, felteszi a kérdést: „*Mi adja Babilon uralkodásának az erejét? A protestantizmus, mely, miközben vallja, hogy a bárány természete és szelleme lakik benne, és a mennyel áll szövetségben, a sárkány hangján szól. Alulról jövő hatalom mozgatja őt. (1899, 232. levél)*”¹² (Jel. 13,11)

Nézzünk meg néhány E. G. White idézetet a fenevad képéről: „*De mi a "fenevad képe"? És hogyan fogják megformálni? A fenevad képe az lesz, amelyet a kétszarvú fenevad "csinál meg". Ahhoz, hogy megtudjuk, milyen is ez a kép, és miként fogják megformálni, tanulmányoznunk kell magának a fenevadnak - a pápaságnak - az ismertetőjeleit.*

Amikor az ősegyház megromlott, mert feladta evangéliumi egyszerűségét és pogány rítusokat és szokásokat fogadott el, elvesztette Isten Lelkét és erejét. Mivel azonban az emberek lelkiismeretét irányítani akarta, a világi hatalom támogatását igényelte. Így jött létre a pápaság, egy olyan egyház, amely az államhatalmat irányította, és felhasználta saját céljainak előmozdítására, főképpen az "eretnység" megbüntetésére. Hogy az Egyesült Államok megformálhassa a fenevad képét, ahhoz a vallási hatalomnak úgy kell a polgári hatalmat irányítania, hogy az egyház az államhatalmat is saját céljainak szolgálatába állítsa.”¹³ „*A "fenevad képe" a hitehagyó protestantizmusnak azt a formáját ábrázolja, amely akkor alakul ki, amikor a protestáns egyházak dogmáik megtartásához a polgári hatalom segítségét igénylik.*”¹⁴ „*Amikor az Egyesült Államok legjelentősebb egyházai a közösen vallott tantételekben egységre jutva arra befolyásolják az államot, hogy tegye kötelezővé rendelkezéseiket, és tartsa fenn létesítményeiket, akkor már a protestáns Amerika megreformálta a római hierarchia hasonmását, aminek elkerülhetetlen következménye, hogy a polgári hatóság büntetést ró azokra, akik eltérő véleményt vallanak.*”¹⁵

Most nézzük meg mit jelent Amerikában egy rendszerváltás. Amerikát becsületes, istenfélő emberek alapították meg kezdetben. „*Amikor a puritánok első ízben kényszerültek arra, hogy elszakadjanak az anglikán egyháztól, az Úr szabad népeként szent fogadalmat tettek, hogy*

»Isten már megismert és a jövőben megismerendő útján fognak járni.« (Brown, 74.) Ilyen volt az igazi reformációs lelkület, a protestantizmus ékesen szóló elve. A zarándokatyák azért hagyták el Hollandiát, hogy az Újvilágban otthonra találjanak.”¹⁶ „A lelkiismereti szabadság utáni vágy sarkalta a zarándokokat arra, hogy bátran szembenézzenek a hosszú tengeri út veszélyeivel; hogy elviseljék a pusztaság nehézségeit és veszedelmeit, és Isten áldásával Amerika partjain lerakják egy hatalmas nemzet alapjait.”¹⁷ Különböző nehézségek árán, de végül is létrejött az Amerikai Alkotmány, amely tartalmazta a rendszer alapvető értékeit. Mint pl. a lelkiismereti szabadságot, egyenlőséget. Ezt az értékrendet megtaláljuk a nagy francia forradalomban (ateizmusban) is, de egy alapvető különbség van a kettő között. Az amerikai értékrend egy egészen más lelkületből fakadt, mint az Európai. Amerikában az igazi keresztények, bibliai szóhasználattal élve „izraeliták” kívánták megvalósítani ezt az értékrendet, Istennel egy Krisztusi lelkületből. Ezért maga az amerikai rendszer is egy alapvetően „Izraelita” rendszer. **„Hermann Melville ismert író (1850) ezt írja: „Mi amerikaiak – különleges nép vagyunk, modern Izrael, korunk választott népe, amely arra hivatott, hogy a szabadságot elvigye az egész világnak ...Isten választott ki bennünket erre, az emberek pedig elvárják, hogy eljátsszuk fontos szerepünket. Ez a tudat magasztos érzéssel tölti be lelkünket!”**¹⁸ Az Európai ateizmus mögött viszont egy egészen más indítékból való lelkület állt. Európában a francia forradalom idején viszont ezt az értékrendet Isten nélkül kívánták megvalósítani. A két rendszer látszatra tehát hasonló mégis gyökereiben viszont egészen más. „Roger Williams kolóniájában az volt az alapelv, »hogy minden embernek joga van Istent saját lelkiismeretének világossága szerint imádni« Kicsiny állama, Rhode Island, az elnyomottak menedéke lett, és addig fejlődött és virágzott, mígnem alapelve a polgári és vallásszabadság- az Amerikai Köztársaság sarokpillérévé lett. Abban a fontos régi okiratban – a Függetlenségi Nyilatkozatban – amely elődeink alaptörvénye volt, kijelentették: »Vitathatatlanak és nyilvánvalónak tartjuk a következő igazságokat: Minden ember egyenlőnek születik. A Teremtő elidegeníthetetlen jogokkal ruházta fel őket; ezek között első sorban szerepel az élet, a szabadság, és a boldogság joga.« Az Alkotmány félreérthetetlenül szavatolja a lelkiismeret sérthetetlenségét: »Az Egyesült Államokban soha semmilyen vallás nem lehet semmilyen közhivatal betöltésének feltétele« A kongresszus nem hozhat semmilyen törvényt vallás alapítására vagy a szabad vallásgyakorlás megtiltására. «”¹⁹ Amerika úgy indult, mint a hajdani Izrael. Istent tette királyává. Kezdetben „a Bárányhoz hasonló” (Jel.13,11) volt. „A gyenge és elszigetelt kolóniák erős államok szövetségévé fejlődtek, és a világ csodálkozva látta »a pápa nélküli egyház és a király nélküli állam« békéjét és jólétét.”²⁰ Később ugyanaz történt Amerikában, mint az ősi Izraelben. A nép, amely valamikor Istent választotta és kereste, lezüllött. Amikor Izrael lezüllött akkor vagy egyiptomi hatás, vagy asszír-babiloni hatás formálta őket. Bizalmukat sem Istenbe vetették már, hanem ezekhez, a hatalmakhoz bíztak. Amerikát is érte az Egyiptomi (ateista) ill. a Babiloni (álvallásos) befolyás. A nép ezek a hatások szerint formálódott. Amerikában azonban maga a rendszer soha nem volt ateista. „A republikanizmus és protestantizmus lett a nemzet létének alapja”²¹ Az amerikai kereszténység torzulásai ellenére az Amerikai Alkotmány még mindig őrzi a régi „Izraelita” értékeket, amelyek még valamikor egy Krisztusi indítékból fakadtak és egy jó kezdetről tesznek bizonyosságot. Amikor Amerikában az Alkotmány a benne foglalt értékrenddel megváltozik, és az „Izraelita” értékrendet felcseréli majd a Római értékrend, akkor Amerika a jelképes Izraelből – a jelképes Babilonba lép majd át, ahol majd Róma szándékai teljességében megvalósulhatnak. Teljhatalommal Róma először Amerikában fog rendelkezni. „Amikor országunk lemond kormányja elveiről, törvénybe iktatja a vasárnap-törvényt, a protestantizmus e tétével kezét nyújt a pápaságnak. - 5T 712 (1889). A protestantizmus egész befolyását és idejét a pápaság mellett veti latba, országos rendelet által kierőszakolja a hamis szombatot, életet és erőt ad Róma romlott hitének, feléleszti zsarnokságát és a lelkiismeret elnyomását. - Mar 179 (1893).”²²

E. G. White szerint is egy **jobboldali párt** fog teljes szövetségre lépni a Római Katolikus Egyházzal. „Amikor a protestantizmus a szakadékon át kinyújtja karját, hogy megragadja a római hatalom kezét; amikor a mélység felett eléri, és kezét szorít a spiritizmussal, amikor e hármasság befolyása alatt országunk, **mint protestáns és republikánus kormány** megtagadja alkotmányának elveit és gondoskodik a pápai hamisság és csalás terjesztéséről, akkor tudhatjuk, elérkezett Sátán csodás működésének ideje, és a vég közel van. - 5T 451 (1885).”²³ Néhány olyan érdekes adatot olvashatunk a Republikánus Pártról a Wikipediában, amelyek összhangban állnak a babiloni északi ideológiával. „A párt szavazóbázisa”: „Gazdaságilag: a republikánusokra hagyományosan a kereskedelemben dolgozó, és abból megélő emberek szavaznak. Ez alatt értjük a nagyvállalatoktól a kis kereskedelemig az összes egységet.... Családi szempontból: A republikánusokra szavazó fehérek nagy része családos, és van legalább egy gyereke. A meg nem házasodottak, illetve az elvált nők jellegzetesen demokrata – szavazók...Megélhetési szempontból: A szegény réteg hagyományosan a demokratákra szavaz. A republikánusokra hagyományosan a középréteg, és a felsőréteg többsége szavaz, a szegény rétegek közt csak kevés republikánus van... Katonaság: A fegyveres erők többsége republikánus szavazó. A katonák 57%-a, míg a tisztek 66%-a a Republikánus Pártra szokott szavazni.”²⁴ „A Világpolitikai Intézet szerint a huszonöt fegyverexportáló cég rekord nagyságú összeggel, 10,8 millió dollárral, járult hozzá az 1995-96-os általános választásokhoz az Egyesült Államokban. (..) Az adományok többségét a katonasághoz jobban vonzó Republikánus Párt kapta.”²⁵ A vallásosok nagyobb része is a Republikánus Pártot támogatja. Pl. „2004-ben George W. Bushra a minden héten templomba járók 61%-a, a néhai templomba járók 47%-a, míg a soha templomba nem járók 36%-a szavazott. A protestánsok 59%-a szavazott Bushra, együtt a katolikusok 52%-ával (annak ellenére, hogy a demokrata jelölt is katolikus vallású volt.) A zsidó vallásúak 70-80%-a hagyományosan a Demokrata Pártra adja szavazatát. A mormon vallásúak 90%-a is Republikánus Pártra szokott szavazni.”²⁶ „Az amerikai Republikánus Párt híveinek többsége nem hisz az evolúcióban, úgy gondolja, nem igaz az az elmélet, hogy az ember az évmilliók során fejlődött ki az élet alacsonyabb rendű formáiból – derült ki a Gallup intézet felméréséből,....A republikánusok nagyobb része, 68 százaléka és az amerikai társadalomnak is több mint a fele az úgynevezett kreacionizmust véli igaznak, vagyis azt a teóriát, hogy Isten teremtette az embert jelenlegi formájában mintegy tízezer évvel ezelőtt. Az amerikaiak 39 százaléka szerint ez az elmélet "biztosan igaz", 27 százalék szerint "valószínűleg igaz".

A Gallup azt is kiderítette, hogy a Demokrata Párt szavazói és a függetlenek a republikánusoknál nagyobb arányban fogadják el Darwin fejlődéseméletét, az ő körükben is van azonban egy jelentős, 40, illetve 37 százaléknyi kisebbség, amelyik kételkedik abban, hogy az evolúció megmagyarázza az ember eredetét. A Gallup elemzése szerint így nem véletlen, hogy a Republikánus Párt elnökjelölt-aspiránsai közül egy májusi televíziós vitában hárman is közölték: nem hisznek az evolúcióban. A közvélemény-kutató intézet szerint az evolúciót nagyjából a templomba járó amerikaiak utasítják el. A republikánusok hívei többnyire rendszeresen járnak templomba, szemben a demokratákkal, akiknek a többsége soha nem jár templomba, vagy csak nagyon ritkán. A helyzetet bonyolítja az az ellentmondásnak tűnő tény, hogy az amerikai lakosság egynegyede egyszerre tartja elfogadhatónak az evolúciót és a kreacionizmus elméletét. Miközben a felsőbbrendű teremtőben hívők aránya eléri a 66 százalékot, a fejlődéseméletet 53 százalék fogadja el.

A Gallup egy korábbi, árnyaltabb felmérése szerint az amerikaiak 43 százaléka abban hisz, hogy Isten tízezer éve az embert mai formájában alkotta meg. A megkérdezettek 38 százaléka nem tagadja az emberiség fejlődését, de hisz abban, hogy ezt a fejlődést Isten irányította, 14 százalék pedig nem látja Isten kezét az emberi fejlődésben.”²⁷

Egyiptom – Babilon

Végezetül, ha összehasonlítjuk Egyiptomot és Babilont egy különösen fontos alapvető különbséggel, találkozunk. **Míg az Egyiptomi rendszerben a jólét, a Babiloni rendszerben a hatalom volt a központi elem.** Egyiptomban a hatalom eszköz volt a jólét megteremtéséhez, Babilonban a hatalom viszont nem eszköz volt, hanem egyenesen maga a cél, amelyet mindenáron el kellett érni. *„Az I. dinasztia kezdetén létrejött erős, központosított monarchiának köszönhetően nem volt szükség fallal megerősített városokra, a sivatag és a hegyek pedig megvédték az embereket a külső fenyegetéstől. Így hát Egyiptom az erőforrásai nagy részét a megerősített városok helyett sírok és templomok építésére (különösen a király halotti műemlékére) fordíthatta. Ez szöges ellentétben állt a párhuzamos korai mezopotámiai civilizációval, ahol a városállam volt a társadalom legfontosabb, uralkodó eleme, és ahol ezek a városállamok folyamatos konfliktusban álltak egymással.”*²⁸ Az északi népeknél, uralkodóknál (Sém és Jáfet fiai) a központi elem a **hatalom** volt. Az azonos ideológián belül azonban minden korban kiemelkedett egy ország vagy hatalom, amely nagyobb és erősebb volt saját társainál. Így például az **északi népek, hatalmak** közül kiemelkedő ország ill. hatalom az **északi király** nevet kapja a Bibliában. Egy kétpólusú világban övé lesz az egyik vezető szerep és a többiekhez képest lényegesen nagyobb súlyt, képvisel mindenben. Az egy pólusú világban pedig övé a vezető szerep.

Ha egy ideológiaváltást akarunk szemléltetni az Európai Unióban (ez jelenti a valódi rendszerváltást) akkor példánkon szemléltetve Egyiptomból-Babilonba, vagyis a jóléti ideológiából a hatalom központú ideológiába vezet az út. Ez azt jelenti, hogy a váltás miatt okvetlenül megváltozik az irányítás is. Az Egyiptomi példán a jólét elve hatja át a társadalmat és a gazdaságot így ennek megfelelően azok a területek erősödnek fel, amelyek elsősorban ezért felelősek és közvetlenül ezt szolgálják ki. pl. hivatali rendszer, termelés, kereskedelem stb. A babiloni minta szerint viszont azok az ágak kapnak nagyobb súlyt elsősorban, amelyek közvetlenül a hatalom fenntartásához szükségesek. - (pl. katonai erő) (Vannak közös ágak is, azok az ágak, amire mindkét ideológiának szüksége van (pl. kereskedelem). Sőt a jólét nevében is lehet tekintélyes katonai erőt fenntartani, de a hatalomközpontú gondolkodásban ez létkérdés). - Ezért Babilonban még nagyobb és jelentősebb súlyt kap a kereskedelem, mint Egyiptomban. Az egy pólusú világban majd, amelyet a Biblia csak Babilonnak nevez, mivel ez a rendszer érvényesül, kibontakozhat majd teljesen a hatalomközpontú Nagy Babilon. Ahol a hatalom irányít, ott a világ még szélsőségesebbé válik, még jobban felerősödik a gazdagok és a szegények közötti ellentét. Még jobban növekszik a korrupció, mint a jóléti Egyiptomban. Az emberi életet még inkább semmibe veszik. Az elnyomók dalolnak, az elnyomottak pedig nyögnek az iga alatt. *„Babilon folyóvizéinél, ott ültünk és sírtunk, mikor a Sionról megemlékezünk. A fűzfákra, közepette, oda függesztettük hárfáinkat, Mert énekszóra nógattak ott elfogóink, kínzóink pedig víg dalra, mondván: Énekeljetez nekünk a Sion énekei közül!”* Zsolt. 137,1-3

Nabukodonozor a babiloni király nem csak a korabeli kor szereplője, hanem a végidők babiloni hatalmának is jelképes szereplője. **A babiloni király Nabukodonozor a végidőben Rómát szimbolizálja, ő lesz a végidők babiloni királya,** akiről E. G. White (egy amerikai író) ezt írta: *„Lopva és alig észrevehetően növeli erejét, hogy készenlétben legyen, amikor ütésre emelheti kezét.”*²⁹ Jelenleg Babilon még csak épül, a babiloni korszak még nem jött el, csak akkor jön el, amikor a Pápaság teljhatalomra jut majd az egész föld felett. Ekkor már számos politikai hatalom fogja támogatni az egyházat. Babilon nem csak vallási de politikai hatalom is volt a végidei Babilon ehhez hasonlóan nemcsak vallási, hanem politikai hatalom is (maga Róma is) (lásd. Jel. 18,7; Ésa. 47,8). **Nabukodonozor** egyik jelentése **„titkos**

király”,³⁰ ez a jelentés jól ráillik a Pápaságra, amelynek rejtve nem nyilvánvalóan van királysága a föld királyai felett (lásd. Jel. 17, 18).

A Biblia vázlatosan a Nabukodonozori hadjáraton szemlélteti a végidő eseményeit, amely Nabukodonozor, a babiloni király teljhatalomra jutásával kezdődik (*jelképes Kárkemisi ütközet Dán. 11,40*) majd Jeruzsálem (*hívő nép*) ellen fordul (*és bemegy a dicső földre, és sokan elesnek Dán. 11,41*). Nabukodonozor volt az, aki felállította a nagy bálványt az arany állóképet (*Dán. 3,1*), - jelképesen a történelem végi hamis Szombatot. Az ő idejében történt a nagy „összegyűjtés” (*de ezek megszabadulnak az ő kezéből Edom, Moáb és az Ammon fiainak színe java Dán. 11,41*) - Gedáliás idejében, (Jer. 40,11-12) jelképesen a történelem végi utolsó nagy evangéliumhirdetés. Nabukodonozor a végén bement Egyiptomba (*Dán. 11,42*). Belsazár idejében pedig a babiloni birodalom elbukott - „*végére jut és senki sem segít rajta*” (*Dán. 11,45*). Nabukodonozor idejében állították utoljára helyre Bábel tornyát (*jelképesen az utolsó ökumenikus mozgalom*). Ő volt Babilon utolsó újjáépítője. Babilon Belsazárnál végleg elbukott majd később már csak romváros,³⁶ a démoni világ nyughelye lett „*És találkozik vadmacska a vadebbel, és a kísértet társára talál, csak ott nyugszik meg az éji boszorkány és ott lel nyughelyet magának. Ézs. 34,14 „Ott vesz menedéket Lilit*³⁷ is magának ott talál nyugvóhelyet*” (*Kat. Ford.*) A végidei Babilon bukása után is a föld kietlen, sivár lesz. Hosszú időre Sátán és démonai lakóhelyévé válik (Jel.20,1-3; 18,2). A Nabukodonozori hadjárat vázlatát a könyvben szereplő egyes anyagok részletesen kifejtik.

© Sipos Gábor

*³⁶ „Tudelai Benjámín, aki beutazta a Földközi-tenger környéki országok zsidó közösségeit, 1165 k. járt itt, és azt mondja, hogy „még megvannak Nebukhadneccar palotájának romjai, de senki sem meri felkeresni őket a kígyók és a skorpiók miatt.” (Komoróczy Géza, Babilón az i.e. 6. században (PDF))

*³⁷ Lilit: női démon, a babilóniai lilitu megfelelője. A pusztában, az elhagyott romok közt (Iz 34,14), v. Jób 18,15 szerint a „gonosz” elhagyott sátrában tanyázik. A népies etimológia a lajil ’éj’ szóval kapcsolta össze, így éjszakai kísértetnek tartották. (Haag Lexikon virtuális – Lilit; Arcanum)

Idézetek jegyzéke

-
- ¹ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 121. o.
- ² Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 215. o.
- ³ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 216. o.
- ⁴ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 218. o.
- ⁵ Biblia és Asztronómia Teres Ágoston Springer Orvosi Kiadó 1999. 59. o.
- ⁶ Biblia és Asztronómia Teres Ágoston Springer Orvosi Kiadó 1999. 59. o.
- ⁷ Biblia és Asztronómia Teres Ágoston Springer Orvosi Kiadó 1999. 59. o.
- ⁸ Az Óperzsa birodalom tündöklése és bukása Györfi János Anno kiadó 49. o.
- ⁹ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 219. o.
- ¹⁰ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 219-220. o.
- ¹¹ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 239. o.
- ¹² Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 241. o.
- ¹³ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 241. o.
- ¹⁴ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 284. o.
- ¹⁵ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 243. o.
- ¹⁶ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 246. o.
- ¹⁷ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 245. o.
- ¹⁸ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 247. o.
- ¹⁹ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 248. o.
- ²⁰ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 248. o.
- ²¹ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 249. o.
- ²² Biblia és Asztronómia Teres Ágoston Springer Orvosi Kiadó 1999. 63-64. o.
- ²³ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 245. o.
- ²⁴ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 244. o.
- ²⁵ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 141. o.
- ²⁶ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 142. o.
- ²⁷ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 132. o.
- ²⁸ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 133. o.
- ²⁹ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 133. o.
- ³⁰ Sumer: Az Éden városai Athaneum 2000 Kiadó 123. o.
- ³¹ „Sarrukín jósjele, aki a mindenséget uralta” (PDF) Pálffy Zoltán történész (ELTE Ókortörténeti Tanszék)
- ³² Vergilius összes művei (Fordította: Lakatos István)
<http://mek.niif.hu/06500/06540/06540.htm>
- ³³ Ókori Keleti Történetei Chrestomathia Nemzeti Tankönyvkiadó 367. o.
- ³⁴ Sumer: Az Éden városai Athaneum 2000 Kiadó 139. o.
- ³⁵ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 132. o.
- ³⁶ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 132. o.
- ³⁷ Sumer: Az Éden városai Athaneum 2000 Kiadó 84. o.
- ³⁸ Rohini Prijá dévi - Meluhha és a lapis lazuli út; Bhaktipédia 2008. március 04.
- ³⁹ Rohini Prijá dévi - Meluhha és a lapis lazuli út; Bhaktipédia 2008. március 04.
- ⁴⁰ Rohini Prijá dévi - Meluhha és a lapis lazuli út; Bhaktipédia 2008. március 04.
- ⁴¹ Rohini Prijá dévi - Meluhha és a lapis lazuli út; Bhaktipédia 2008. március 04.
- ⁴² Rohini Prijá dévi - Meluhha és a lapis lazuli út; Bhaktipédia 2008. március 04.
- ⁴³ VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 421. o.
- ⁴⁴ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 132. o.
- ⁴⁵ Roman Ghirshman: Az Ókori Irán Gondolat 1985. 44. o.
- ⁴⁶ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 251. o.

-
- 47 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 215. o.
- 48 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 128. o.
- 49 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 128. o.
- 50 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 132. o.
- 51 Élet az Ókori Mezopotámiában - Stephen Bertman Gold Book 2003 336. o.
- 52 Élet az Ókori Mezopotámiában - Stephen Bertman Gold Book 2003 336. o.
- 53 VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 554-55. o.
- 54 VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 555. o.
- 55 Jubileumi kommentár – virtuális
- 56 Hegyi Dolores: Az iónok Kisásziában Akadémia Kiadó 1981. 49. o.
- 57 A. Leo Oppenheim: Az ókori Mezopotámia Gondolat Bp. 1982. 131. o.
- 58 A. Leo Oppenheim: Az ókori Mezopotámia Gondolat Bp. 1982. 97. o.
- 59 Nyárády Gábor – Harappa: fegyvertelen őskultúra Magyar Tudomány 1999. június
- 60 Vergilius összes művei (Fordította: Lakatos István)
<http://mek.niif.hu/06500/06540/06540.htm>
- 61 VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962; 422. o.
- 62 Siegfried Oertwig: Elsüllyedt városok Gondolat Bp. 1963. 43. o.
- 63 Ókori Lexikon Dem-L Könyvértékesítő Vállalat 1985. 977. o.
- 64 A művészet története – Magyar Könyvklub 2001. 24-26. o.
- 65 Siegfried Oertwig: Elsüllyedt városok Gondolat Bp. 1963. 43. o.
- 66 Siegfried Oertwig: Elsüllyedt városok Gondolat Bp. 1963. 46. o.
- 67 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 155. o.
- 68 Rákos Sándor: Gilgames - Agyagtáblák üzenete Szépirodalmi Könyvkiadó Bp. 1985. 243. o.
- 69 VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 197. o.
- 70 VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 200. o.
- 71 VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 201. o.
- 72 VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 204. o.
- 73 VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 206. o.
- 74 „Sarrukín jósjele, aki a mindenséget uralta” – Pálfi Zoltán történész ELTE BTK
 Ókortörténeti Tanszék (PDF)
- 75 VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 207. o.
- 76 VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 210. o.
- 77 VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 210. o.
- 78 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 92. o.
- 79 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 95. o.
- 80 VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 583. o.
- 81 Keresztyén bibliai lexikon (virtuális – Küaxarész; Arcanum)
- 82 VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 554. o.
- 83 Wikipedia – Mezopotámiai nomád fal
- 84 Xenophón: Kürosz nevelkedése, Anabázis Európa Könyvkiadó 1979. 366. o. Fordította:
 Fein Judit
- 85 E. G. White: Próféták és királyok Advent kiadó 1995. 278. o.
- 86 Bibliai atlasz Szent Pál Akadémia 2004 124. o. 161-es kép
- 87 VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 553. o.
- 88 E. G. White: Próféták és királyok Advent kiadó 1995. 319. o.
- 89 Bibliai atlasz Szent Pál Akadémia 2004 123-126. o.
- 90 Keresztyén bibliai lexikon – virtuális Edómiak
- 91 Keresztyén bibliai lexikon – virtuális Edómiak
- 92 Biblia és Asztronómia Teres Ágoston Springer Orvosi Kiadó 1999. 55. o.

-
- ⁹³ E. G. White: Próféták és királyok Advent kiadó 1995. 313. o.
- ⁹⁴ Bibliai nevek és fogalmak Sineár – virtuális
- ⁹⁵ A. Leo Oppenheim: Az ókori Mezopotámia Gondolat Bp. 1982. 159-160. o.
- ⁹⁶ ÓKTCh Hetedik Kiadás 175. o.
- ⁹⁷ Strabón: Geógraphika Gondolat 1977. 770. o.
- ⁹⁸ VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 190. o.
- ⁹⁹ VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 208. o.
- ¹⁰⁰ VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 212. o.
- ¹⁰¹ VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 286-87. o.
- ¹⁰² VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 287. o.
- ¹⁰³ VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 287. o.
- ¹⁰⁴ VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 289. o.
- ¹⁰⁵ VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 289. o.
- ¹⁰⁶ VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 289. o.
- ¹⁰⁷ VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 296. o.
- ¹⁰⁸ VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 556. o.
- ¹⁰⁹ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 167. o.
- ¹¹⁰ Biblia és Asztronómia Teres Ágoston Springer Orvosi Kiadó 1999. 59. o.
- ¹¹¹ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 183-184. o.
- ¹¹² Komoróczy Géza Babylón az i.e. 6. században (PDF)
- ¹¹³ Biblia és Asztronómia Teres Ágoston Springer Orvosi Kiadó 1999. 59. o.
- ¹¹⁴ Siegfried Oertwig: Elsüllyedt városok Gondolat Bp. 1963. 39. o.
- ¹¹⁵ Biblia és Asztronómia Teres Ágoston Springer Orvosi Kiadó 1999. 61-62. o.
- ¹¹⁶ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 68. o.
- ¹¹⁷ Biblia és Asztronómia Teres Ágoston Springer Orvosi Kiadó 1999. 62. o.
- ¹¹⁸ Biblia és Asztronómia Teres Ágoston Springer Orvosi Kiadó 1999. 63. o.
- ¹¹⁹ Mezopotámia Gwendolyn Leick 2001 Gold Book
- ¹²⁰ Komoróczy Géza Babylón az i.e. 6. században (PDF) /Arisztotelész Politika, III, 3 (1276A/
- ¹²¹ A. Leo Oppenheim: Az ókori Mezopotámia Gondolat Bp. 1982. 162. o.
- ¹²² Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 68. o.
- ¹²³ VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 284. o.
- ¹²⁴ Bibliai nevek és fogalmak (virtuális – Babel tornya- Babilon; Arcanum)
- ¹²⁵ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 68. o.
- ¹²⁶ Biblia és Asztronómia Teres Ágoston Springer Orvosi Kiadó 1999. 59. o.
- ¹²⁷ Komoróczy Géza Babylón az i.e. 6. században (PDF)
- ¹²⁸ Komoróczy Géza Babylón az i.e. 6. században (PDF)
- ¹²⁹ Komoróczy Géza Babylón az i.e. 6. században (PDF)
- ¹³⁰ Joan Oates: Babilon General Press Kiadó 196. o.
- ¹³¹ Komoróczy Géza Babylón az i.e. 6. században (PDF)
- ¹³² Komoróczy Géza Babylón az i.e. 6. században (PDF)
- ¹³³ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 68. o.
- ¹³⁴ Komoróczy Géza Babylón az i.e. 6. században (PDF)
- ¹³⁵ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 167. o.
- ¹³⁶ Komoróczy Géza Babylón az i.e. 6. században (PDF)
- ¹³⁷ Komoróczy Géza Babylón az i.e. 6. században (PDF)
- ¹³⁸ Dobrovits Aladár – Kákosy László: Egyiptomi és mezopotámiai regék és mondák Móra Ferenc Könyvkiadó 130-131. o.
- ¹³⁹ Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 161. o.

-
- 140 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 161. o.
- 141 Rákos Sándor: Gilgames – Agyagtáblák üzenete Szépirodalmi Könyvkiadó Bp. 1985. 198. o.
- 142 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 162. o.
- 143 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 164. o.
- 144 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 165. o.
- 145 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 255. o.
- 146 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 163-164. o.
- 147 VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 557. o.
- 148 VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 298. o.
- 149 VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 557. o.
- 150 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 169. o.
- 151 VILÁGTÖRTÉNET I. Kossuth Könyvkiadó 1962 216. o.
- 152 VILÁGTÖRTÉNET I. Kossuth Könyvkiadó 1962 557. o.
- 153 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 181-182. o.
- 154 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 182-183. o.
- 155 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 238-239. o.
- 156 Joan Oates: Babilon General Press 230-231. o.
- 157 VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 299. o.
- 158 VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 298. o.
- 159 Biblia és Asztronómia Teres Ágoston Springer Orvosi Kiadó 1999. 56. o.
- 160 Kákosy László: Egyiptomi és antik csillaghit Akadémia Kiadó Bp. 1978. 235. o.
- 161 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 176. o.
- 162 Rybári féle Világtörténelem
- 163 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 171-172. o.
- 164 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 171. o.
- 165 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 172. o.
- 166 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 172. o.
- 167 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 173. o.
- 168 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 175. o.
- 169 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 175. o.
- 170 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 177. o.
- 171 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 175-176. o.
- 172 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 179. o.
- 173 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 179. o.
- 174 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 180. o.
- 175 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 180. o.
- 176 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 180. o.
- 177 Komoróczy Géza Babilón az i.e. 6. században (PDF)
- 178 Biblia és Asztronómia Teres Ágoston Springer Orvosi Kiadó 1999. 60. o.
- 179 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 248. o.
- 180 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 180. o.
- 181 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 181. o.
- 182 Josef Klíma: Mezopotámia Gondolat 1983. 185. o.
- 183 VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 299. o.
- 184 A Vatikán védelmébe vette a pápát a pedofil visszaélések kapcsán MTI 2010.03.13.
- 185 Wikipedia - Jobboldal
- 186 KIA – virtuális Dániel könyve J.Dwight Pentecost
- 187 KIA – virtuális Dániel könyve J.Dwight Pentecost

- ¹⁸⁸ VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 558. o.
- ¹⁸⁹ A feliratot Rawlinson Henry találta fel és adta ki a *Journal of the Royal Asiatic Society* - ban. XII. 70. (NAGY KÉPES VILÁGTÖRTÉNET I. KÖTET: A KELET ÓKORI NÉPEINEK TÖRTÉNETE XIII. Fejezet A perzsa hódítás.)
- ¹⁹⁰ VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 584. o.
- ¹⁹¹ Harmatta János: Ókori Keleti Történeti Chrestomathia Osiris kiadó Bp. 2003. 248. o.; Nabunaid krónika
- ¹⁹² VILÁGTÖRTÉNET I. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962 558. o.
- ¹⁹³ Harmatta János: Ókori Keleti Történeti Chrestomathia Osiris kiadó Bp. 2003. 316. o.; Nagy Kyros agyaghenger felirata
- ¹⁹⁴ Xenophón: Kürosz nevelkedése, Anabázis Európa Könyvkiadó 1979. 243-247. o. Fordította: Fein Judit
- ¹⁹⁵ Világtörténet II. Kötet Kossuth Könyvkiadó 1962. 22. o.
- ¹⁹⁶ Hérodotosz: A görög – perzsa háború Osiris Bp. 2000. 93-95. o.
- ¹⁹⁷ KIA – virtuális Dániel könyve J. Dwight Pentecost
- ¹⁹⁸ Bibliai atlasz Magyar Bibliatársulat 23. o.
- ¹⁹⁹ Az emberiség krónikája Officina Nova 92. o.; Larousse 2. Enciklopédia 592. o.
- ²⁰⁰ J. F. A zsidók története 236. o.
- ²⁰¹ Az emberiség krónikája Officina Nova 90. o.
- ²⁰² Keresztyén Biblia Lexikon – Perzsia
- ²⁰³ Larousse 2. Enciklopédia 592. o.
- ²⁰⁴ Próféták és Királyok 324. o.
- ²⁰⁵ VT - I. Kötet 584. o.
- ²⁰⁶ B. n. f. – Ahasvérus (Asvérus)
- ²⁰⁷ VT- I. Kötet 583. o.
- ²⁰⁸ VT - I. Kötet Kossuth Kiadó 1962. 584. o.
- ²⁰⁹ Xenophón Kürosz nevelkedése
- ²¹⁰ Xenophón Kürosz nevelkedése
- ²¹¹ E. G. White műveiből - A TE IGÉD IGAZSÁG Adventista Írásmagyarázat 7/a kötet 251. o. (1899, 232. levél)

A Római Katolikus Egyház és a babiloni szerep

- ¹ Egymásnak ugrott a spanyol kormánypárt és az egyház 2007. december 31. hvg.hu
- ² Új ember 2007.05.20 LXIII. Évf. 19.
- ³ Prága határozott szekularizációs lépése NOL Népszabadság Online 2005. december 6.
- ⁴ Csehországban nem lesz egyenrangú az egyházi és az állami esküvő 2007. június 30. MR
- ⁵ Az SZDSZ megszüntetné az egyházak kiváltságait 2005. november 13. FigyelőNet, MTI
- ⁶ Először fizet áfát a spanyol katolikus egyház 2006. szeptember 25. euractiv.hu
- ⁷ Vatikán rendezné kapcsolatait Kínával 2007.január. 20. MR, Sárközi Júlia (Róma), Trebitsch Péter (Peking)
- ⁸ Vatikán is csatlakozna Schengenhez – az európai rendőrségek adatbankja érdeklő 2007.március 5. Sárközi Júlia, (Róma), MR
- ⁹ A Vatikán csak a katolikus egyházat tartja igaznak 2007.07.11 Kitekintő - Karácsony Szandra
- ¹⁰ Felháborodtak a pápa kijelentésén 2007. május 14. MR (Magyar Rádió)

Babilon leányai

¹¹ Kaszálnak a pópák: jól keres a román ortodox egyház Kitekintő/Krónika.ro 2009. június 3.

Az Egyesült Államok és a babiloni szerep

¹² E. G. White műveiből - A TE IGÉD IGAZSÁG Adventista Írásmagyarázat 7/a kötet 251. o.

¹³ E. G. White: A NAGY KÜZDELEM 395. o. Advent kiadó 1991

¹⁴ E. G. White: A NAGY KÜZDELEM 397. o. Advent kiadó 1991

¹⁵ E. G. White: A NAGY KÜZDELEM 396-397. o. Advent kiadó 1991

¹⁶ E. G. White: A NAGY KÜZDELEM 260. o. Advent kiadó 1991

¹⁷ E. G. White: A NAGY KÜZDELEM 261. o. Advent kiadó 1991

¹⁸ Clifford Goldstein - A sárkány napja Preporod AK – Beograd, 2000. 26. o.

¹⁹ E. G. White: A NAGY KÜZDELEM 263-64. o. Advent kiadó 1991

²⁰ E. G. White: A NAGY KÜZDELEM 265. o. Advent kiadó 1991

²¹ E. G. White: A NAGY KÜZDELEM 393. o. Advent kiadó 1991

²² E. G. White: Az utolsó napok eseményei – virtuális

²³ E. G. White: Az utolsó napok eseményei – virtuális

²⁴ Wikipedia – Republikánus Párt (USA)

²⁵ Gideon Burrows: A fegyverkereskedelem HVG Kiadó 2003 134. o.

²⁶ Wikipedia – Republikánus Párt (USA)

²⁷ Az amerikai republikánusok többsége nem hisz Darwinnak 2007. 06. 11. MTI

Egyiptom - Babilon

²⁸ Élet az Ókori Egyiptomban Rosalie David Gold Book 2003 o.

²⁹ E. G. White: A NAGY KÜZDELEM 517.o. Advent Kiadó 1991

³⁰ Bibliai nevek és fogalmak (virtuális – Nabukodonozor; Arcanum)